Rostocker Dokumentenserver
Dieses Werk wurde Ihnen durch die Universitätsbibliothek Rostock zum Download bereitgestellt.
Für Fragen und Hinweise wenden Sie sich bitte an: digibib.ub@uni-rostock.de

Desiderius Erasmus

Moria eller Daarligheds Berømmelse : Skreven i det Latinske Sprog

Altona: Burmester, 1745

http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn816235112

Druck Freier Zugang PUBLIC DOMAIN

Cg – 1874.
~~C. II. f. 3188.~~ C 4 1

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn816235112/phys_0002
DFG

MORIA
eller
Daarligheds Berømmelse.

Skreven
i det Latinske Sprog
af
Rasmus Roterdam,
men nu allerførst oversat i Dansk,
og
for Tydeligheds skyld med fornødne
Anmærkninger og Forklaringer,
samt et ziirligt Kobberstykke
udgivet af
L.

Altona,
Trykt hos L. H. og C. L. Burmester, Kongel. privil. og Gymnas. Bogtrykker, Ao. 1745.

Bibliotheca Academica Rostochiensis

Til dend

Storagtigste, Allerdaarligste og Allermildeste

MORIA

Gudinde

for Daarlighed, Naragtighed, Dumhed og Vanvittighed ꝛc.

Eenevolds Herskerinde udi den Store Daare-Kiste,

samt dends fire Hoved-Deele,

Europa, Asia, Africa og America,

saa og

alle smaa og mindre dito ꝛc.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn816235112/phys_0007
DFG

Allergunstigste Frue,

Dersom Eders Daarlighed selv havde ikke saa vel og fuldkommeligen opregnet Eders egne store og herlige Egenskaber, som det er skeedt i nærværende Tale, hvilken jeg nu har dend Ære at tilskrive Eders Daarlighed i min Moders Maal, da skulde

det bleven mit fornemste, men derhos vanskeligste Arbeide i denne Tilskrift, at ophøye Eders Magt, Eders u-indskrænkte Bevaagenhed imod det gandske Menneskelige Kiøn, Eders andre ypperlige Egenskaber, hvoriblant Eders ulignelige Daarlighed, som Eders Væsentligste Dyd fremskinner, som i alle Eders Ord, saa og i alle Eders Forretninger. Men da Eders Daarlighed selv har betaget de utaknemmelige Mennesker dette Arbeide, saa bliver min Tilskrift derved befriet for en af de største Besværligheder, som andre Tilskrifter ere underkastede, naar de skal stiiles til Personer, der ere ikke sindede som Eders Daarlighed, at de kand taale at kaldes med deres rette og velfortiente Naune, eller at afmales med deres naturlige Farver. Jeg veed at jeg kunde ikke giøre Eders Daarlighed

større

større Skam, end om jeg berømte Eder for Viisdom og andre Dyder, hvilke dog kildrer andres Øren, som har ligesaa liden Rettighed dertil som Eders Daarlighed.

Men da Eders Daarlighed er saa naadig, og lader end og Eders utaknemmeligste Undersaatter og Tilhængere, der skammer sig ved Eders Naun og Herredom, dog nyde Eders uforskyldte Velgierninger, hvad Lykke maa da ikke jeg vente mig, som med saa aabenhiertet en Bekiendelse, og med dette saa vanskelige som fornøyelige Arbeide viiser min oprigtige Erkiendtlighed og Underdanighed; ja som med Bekostning og Møye har ladet Eders Daarlighed naturalisere paa dend Tydske Bund, paa det jeg kunde forskaffe Eder des større Lykke og Yndest i mit Fæderneland?

Eders Daarlighed vilde derfor gun-

gunstigst behage, ved Eders kraftige Virkning, saaledes at bevæge mine Landsmænds Hierter, som i lang Tiid har arbeidet paa at afkaste Eders søde Aag, at de ved deres Bifald vil beviise, at de ere rette Mennesker, og at de flittigen vil kiøbe Daarlighed, og ikke selge dend, ey heller laane dend ud, allerhelst da de kand faae Viisdom for intet og oven i kiøbet. I Forhaabning om denne Eders Daarligheds naadige Bistand, underskriver jeg mig, ikke alleene paa egne, men og paa alle Eders hemmelige, dog oprigtige Tilhængeres vegne

Storagtigste, Allerdaarligste

MORIA,

Eders Daarligheds

Altona,
den 23 Julii, som dend
første i Hunde-Dagene
Anno 1745.

troe og bestandige Tiener,

Barthold Johan Lodde.

Oversætterens Fortale.

Elskelige Lands-Mænd,

Det Skrift, som jeg herved overleverer Eder, tor jeg kalde baade nyttigt og fornøyeligt; thi saaledes er det anseet og priiset af alle dem, som har læst det, saa vel i det Latinske Sprog, hvor i det allerforst er skrevet, saa og i de fleeste andre Europæiske Sprog, hvor i det adskillige gange er oversat. De faa høyst-daarlige Daarer, som har ved Skriftets Giennemlæsning ikke kundet skiule deres egen Skam, men ved deres Skriig og Larmen robet deres onde Samvittighed, kand ikke komme i nogen Betragtning imod dend utal-

lige Mængde af andre mindre daarlige Læsere, hvilke vel har fundet deres Feil og Daarligheder afmalede heri, ligesaavel som hine, men har ikke været saa taabelige, at de skulde ladet sig mærke dermed, at de fandt sig skyldige; de har tvert imod leet, viist sig fornøyede, roost Skriftet, og formanet andre til at læse det. Og hvem vilde raade nogen fra at læse et Skrift, der har saa almindelig en Nytte, at enhver Stand, enhver Alder, et hvert Menneske kand tage Deel deri? Det er nyttigt for Børn, som deraf kand lære at kiende dend Verden og de Mennesker, som de skal leve udi og iblant, førend de ved deres Erfaring og Skade maa prøve det; Det er nyttigt for de Unge og Mid-aldrede, og det i meere end een Henseende; omendskiønt denne Alder har daglig Leilighed til at see denne Comædie forestilles med levende Personer, som her ikkun findes beskreven i et kort Begreb; Det er nyttigt for dend høye Alderdom, allerhelst naar mand endnu finder en utidig Lyst til at leve, og en urimelig Modvillighed til at forlade Verden; thi at see Verdens Væsen i dette korte Skrift, og derhos erindre sig de Daarligheder, som mand deels har seet, deels selv har begaaet i Verden, holder jeg for en ufeilbarlig Vomitiv, til at befrie end og et maadelig fornuftig Men-

Menneske fra dend Begierlighed, som hand haver til at forblive i Verden, allerhelst naar Aarene tillige minder ham om, at denne Skilsmiße er uforbigængelig. Kort sagt, det gandske Menneskelige Kion kand have Nytte deraf, undtagen de, hvis Ære og Velstand beroer derpaa, at de kand vedligeholde og formeere Verdens Daarligheder, og sætte Folk Briller paa Næsen, saa at de anseer Tingene anderledes end de virkeligen ere. Men hvad Tak fortiener ikke dend af Menneskene, som befrier deres Forstand fra dend Taage, og aabenbarer dem de Koglerier, med hvilke de forblindes? Dette har været dend lovlige og priisværdige Afsigt, i hvilken dend lærde Rasmus Roterdam har forfærdiget dette Skrift; Kierlighed til det Menneskelige Kion, Medynk over de Eenfoldiges Vildfarelse, Lyst til at oplyse og forbedre Verden, vare hans værdige Raadgivere og Medhielpere til dette Skrift; Og hvem kand vide eller bestemme, hvor stor en Forbereedelse og Hielp dette Skrift har været til dend store Reformation, som Lutherus nogle Aar derefter foretog, og det med saa stor en Fremgang?

Da nu Verden er bleven saa meget viisere og bedre, siden dend Tiid, da dette Skrift først kom

for Lyset, (dog, hvor meget kand mand vel lære eller forbedres i et par hundrede Aar!) saa haaber jeg, at dette Skrifts Oversættelse i det Danske Sprog skal blive des meere tækkelig, endskiont dend kortvillige Skrivemaade riimer sig ikke aldeles med dend ærbare Alder, som vi lever udi. Af denne Aarsag har jeg søgt Beskyttelse hos **Moria**, og med Rasmus Roterdam indskyder mig under det i heele Verden gyldige Privilegium: **Daarer har frit Sprog.**

Men der ere fornemmeligen to Slags Læsere, for hvis skyld ikke alleene en Skribent, men og en Oversætter kand ikke bruge Forsigtighed nok; Det første Slags kaldes Consequents-Magere, som af Ondskab, og undertiden tillige af Dumhed, uddrager saadanne Slutninger af andres Ord, Skrifter og Gierninger, der ere gandske urigtige og ubeviislige; Det andet Slags ere de, som af Mangel paa Forstand og Indsigt, og undertiden af en alt for forsigtig Eenfoldighed, anseer en Meening, eller et Ord farligere, end det er, eller og tager feil i Skribentens rette Meening. Det første Slags Læsere gier mand sig forgæves Haab om at forbedre; thi deres Ondskab gior dem u-overvindelige; og omendskiont de bliver overbe-

viiste,

viiste, saa lader de dog ikke af at give deres Arrighed Luft i Ord og Skrifter, saa længe der er Luft og Liv i dem. For det andet Slags Læsere derimod bør mand med ald muelig Flid rødde alle Anstøds Steene af Veyen; thi da dem fattes intet uden Oplysning og Indsigt, saa kommer det alleene an derpaa, at Skribenten forklarer sin Meening med mueligste Tydelighed og forebygger alle vrange Udtolkninger. Til denne Ende, og for diße Læseres skyld har jeg fundet fornødent at besvare trende Hoved-Beskyldinger, som synes at kunde legges dend gode Rasmus Roterdam til Last i dette Skrift:

Dend Første er, at saasom hand var en Geistlig Person og havde, eller i det mindste burde have denne Hensigt med dette Skrift, at forbedre og oplyse Verden, saa skulde hand ikke foretage saadan en vigtig Sag paa saadan en kortvillig og Satyrisk Maade, der tiener meere til at forbittre end at forbedre.

Ingen kand negte dette, at dend Satyriske Skrivemaade er allerførst opfundet og brugt til dend Ende, at mand derved kunde foreholde Menneskene deres Daarligheder, og derhos fornøye og forlyste dem, saa at de med Behag toge imod de

Tilretteſættelſer, ſom ellers vilde været dem mis-hagelige; Fornemmeligen bør en Satyre anſees ſom det rette, og næſten eeneſte beqvemme Middel til at ſtraffe ſaadanne Laſter og Daarligheder, der vil tilegne ſig Naun af Dyd eller Forſtand; og andre Laſter bør en Satyre ikke befatte ſig med, uden ſaa vidt at dend foreſtiller og betragter dem paa foranforte Maade; thi derfor ſiger en Engelſk Poet, at ingen bør belees eller giores latterlig, fordi hand er det ſom hand er, men fordi hand vil være det ſom hand ikke er. Men en Satyre, naar dend er, ſom dend bør være, kand allerbeſt helbrede deslige Svagheder; thi dend angriber Menneſkene paa det Stæd, hvor de ere meeſt om-ſkindede, i det dend dømmer dem fra Forſtanden, og rører dem tillige der hvor de ere meeſt kildne, i det dend ved kortvillige og latterlige Indfald for-lyſter deres Sind, ſaa at de næſten ſelv ikke veed, enten de ſkal ſee ſuurt eller lee, og derfore ofte gióre begge Deele. Der findes og nogle Feil og Daarligheder, ſom ikke ere af dend Betydenhed, at de fortiener eller ſkikker ſig at afhandles paa en alvorlig Maade eller i en Prædiken; og for diße har mand opfundet Skue-Pladſen, ſaa og Saty-rer, hvor Menneſkene med Fornoyelſe lader ſig giennemhegle og ſige ſaadanne ſkarpe Sandheder,

ſom

som de ikke vilde tage saa vel op af deres alvorlige og velmeenende Siæle-Sørger. Her finder vi ogsaa Aarsagen, hvorfor adskillige store og viise Konger og Herrer har fundet fornødent og nyttigt at holde en Person ved deres Hof, der alleene havde det Privilegium at handle med Sandhed; Det er Skade, at saa vigtig en Post ikke er ziiret med en hæderligere Titel end: kortvillig Raad, lystig Person, Hof-Nar ꝛc. men Verden vil ikke høre Sandhed af andre. Imidlertiid finder vi, at denne Post har været beklædt af store og forstandige Mænd, hos hvilke Naturen havde tillige needlagt en særdeles Gave til Skiæmt og Kortvillighed. En Person, som er skikket hertil, er som en god Kat i et Huus, der holder det reent for Utøy; hand er snart i Kielder, snart i Kiøkken, snart paa Loftet, snart i de andre Værelser, og giver noye agt paa alle U-ordentligheder, som gaaer i Svang, og hans Naun giver ham Frihed til at angribe alle de Daarligheder, som hand forefinder, end og hos hans egen Herre.

Men just derfor, maatte nogen sige, var det ikke Rasmus Roterdam som en Geistlig Mand anstændigt at giøre sig til en Nar, og paatage Daarligheds Person. Hvorfor ikke? Naar dette

var dend beste og bequemmeste Maade at sige Menneskene de Sandheder, som de ellers ikke gad høre. Apostelen Paulus siger om sig selv, at hand vilde gierne være alle Ting for alle, paa det hand kunde vinde, omvende og forbedre alle. Hvilken berømmelig Nidkierhed, hvilken ypperlig Kierlighed! at opofre sin egen Ære, sin egen Magelighed, ja sin egen Villie for at tiene andre! Rasmus Roterdam kunde letteligen med et lidet Skrift, naar det havde været indrettet efter Pavens og dend Papistiske Geistligheds Sind, forhvervet sig en Cardinals Værdighed og Fyrstelige Indkomster; men udvælger heller at skrive som en Nar og en Daare, for at giøre andre kloge og forstandige. Og hvem vil regne ham dette til Last, som kand begribe, hvor vidt hand har naaet sin Hensigt? Derforuden slutter jeg, at hand har haft endnu fleere vigtige Tanker med dette Skrift, nemlig ikke alleene paa denne Maade at erindre Paven og de ypperste Geistlige om Religionens forfaldne Tilstand, men og at viise dem, i hvilke Stykker dend meest og fornemmeligst behøvede at forbedres; og naar dette var skeedt, da at udviise med denne Prøve, hvor kraftig en Forfægter Religionen kunde vente i ham, da hand med saa stor Klogtighed, Lærdom og Veltalenhed kunde forsvare dend sletteste og uret-

uretfærdigste Sag, som nogen Procurator nogensinde har gaaet i Rette for, nemlig **Daarlighed.** Ja jeg tor sige, at det var en stor Lykke for Doctor Luther, at Paven og Geistligheden vare saa uvillige til at folge Rasmus Roterdams Raad og Forslag, og derfor blev denne saa at sige neutral, imedens Luther og Paven forte dend hidsigste Kriig imod hinanden; men skulde bleven dend farligste Modstandere, som levede paa dend Tiid, havde hans Samvittighed tilladt ham at stride imod Sandhed, eller om Pavedommets Sag havde ikke været saa gandske slet og stinkende.

Saa mange lovlige Hensigter, saa mange gode Virkninger, som vi da finder hos og af dette Skrift, viiser overflødeligen, at en Satyre, som denne, er ikke u-anstændig enten for en Christen, eller en Geistlig Person, men at dend bor henfores iblant de adskillige Maader, paa hvilke Paulus befaler at en Lærere skal forfølge Laster og U-ordentligheder, efter deres adskillige Beskaffenhed, saa og efter Tidernes og Personernes Omstændigheder. Mand maa derfor storligen forundre sig over, at **Martinus Dorpius**, en fornemme Skriftlærd paa dend Tiid, og en særdeles Ven af Rasmus Roterdam, kunde skrive ham saa skarpt

et Brev til og straffe ham saa hæftigen for denne Moria, at hand end og truer ham med det Sprog, som findes hos Evangelisten Matth. 6. Cap. hvo som siger til sin Broder: Du Daare, hand er skyldig til Helvedes Ild. Hvoraf denne nidkiære Skriftlærde vil giøre dend Slutning, at Rasmus Roterdam og alle Satyre-Skrivere ere skyldige til Helvedes Ild, efterdi de beleer og driver Spot med Menneskenes Daarligheder. Jeg veed ikke, om jeg tager feil, men min Meening er denne, at ligesom der i det foregaaende staaer, at dend som er vreed paa sin Broder NB. uden Sag, hand er skyldig for Dommen, saa bør dette og her forstaaes om dend, som siger til sin Broder: Du Daare, uden Sag; Om nu Rasmus Roterdam har uden Sag kaldet de fleeste Mennesker Daarer, det vil blive vanskeligt at beviise, allerhelst da Skriften siger, at alle Mennesker ere Daarer, og at Daarligheder ere utallige. Derforuden, hvem skriver hand skarpere imod, end dem, som vil tilegne sig en særdeles Viisdom og Anseelse over andre Mennesker? Hvorledes skal saadanne helbredes fra deres farlige og skadelige Indbildinger, uden ved at aabenbare deres Daarlighed? Hvorfore meener vi at Atheister i dend fiortende Psalme kaldes Daarer? fordi Atheister bilder sig ind at være klo-

klogere end alle andre, og at dend største Viisdom bestaaer i saa ufornuftig en Vantroe; Da dog ingen større Daare kand findes end dend som vil ikke troe at der er nogen Gud. Hvorfor kaldes hin riige Mand en Daare: Du Daare, i denne Nat skal mand tage din Siæl fra dig, og hvem skal da have alt det som du har samlet? Fordi hand meente at have giordt meget viiseligen i at forsyne sig til saa mange Aar. Saaledes begaaer Menneskene mange store Laster og Daarligheder, der ikke kand straffes paa nogen bequemmere Maade end med en Satyre, det er med at viise dem, at de ere Daarer og begaaer Daarligheder, endog naar de bilder sig selv og andre ind, at de handler meget viiseligen. For denne Aarsags skyld er der intet Slags Folk, som vilde heller have alle Satyriske Skrifter afskaffede, end de som vil ansees for at være det som de ikke ere, men tor ikke være bekiendte, hvad de virkeligen ere. Disse vilde gierne at en Satyre og en Pasquil skulde være et, og følgeligen underkaste een Dom og Straf; saa urimeligen forlanger Menneskene at være fri for Straf, men vil ikke aflade at fortiene dend, da dette dog er det eeneste og beste Middel til at giøre en Satyre ukraftig og afskaffe dend; Dend svier ikke uden hvor der er Saar, dend bider ikke, uden

hvor

hvor der er raadet Kiød, dend opirrer ikke, uden hvor der er en ond Samvittighed. Derfor naar Rasmus Roterdam taler om Konger, Paver, Cardinaler, Biskoper, Hof-Folk, Geistlige, Præster, Munke, Krigsfolk, Kiøbmænd, Sproglærde, Skolemestere, Philosopher, Skriftlærde, Juristers, Læger og andre Stænder, saa giver hand altid en noyagtig Beskrivelse over de Personer, som hand egentligen meener; Dog ikke saadan en Beskrivelse, der er ligesaa tydelig som en Naungivelse, men en Beskrivelse, hvorved de onde kand kiendes fra de gode, og følgeligen ingen kand fortornes uden de som vanærer dend Stand, som de ere udi, og kand ikke fortiene nogen Roes, uden dend som gives dem af Daarlighed, eller hendes troe Tienerinde Hyklerie.

Dend anden Beskylding er endnu haardere, nemlig, at hand driver Spot med Religionen og dends helligste Forretninger, ja at hand kalder det ævige Liv eller de Saliges glædelige Tilstand et Raserie; hvilket noksom viiser at hand har ikke haft nogen Religion, men været ligere en Atheist eller Hedning, end en Christen.

Mand foregiver vel, at der efter Rasmus Roterdams Død er funden en Bog i hans Biblio-

thek,

thek, som bag paa havde denne Opskrift: Rasmus Roterdams Religion; og da mand aabnede dend, var intet andet end reent Papiir derudi. Men jeg holder for, at dette er en dum Munke-Digt, skiont af de fiineste; thi ellers pleyede de gierne at digte om dem, som havde aabenbaret deres Hyklerie, Dumhed og forforiske Bedragerier, eller og som havde i nogen Maade arbeidet paa at redde dend eenfoldige Almue fra deres Vankundighed og Overtroe, at Fanden havde taget dem, eller og at fleere Diævle havde fort dem bort; ligesom de ogsaa har skrevet en Bog, hvori de fortæller at Doctor Luther blev bortfort midt paa Marken af fire Sorte Diævle; (hvilke vare ikke andet end fire Chur-Sachsiske Dragoner, som bragte Luther i Sikkerhed); hvilken Bog Luther ikke paa anden Maade igiendrev, end at hand selv lod dend trykke anden gang under sit eget Naun.

Ja naar mand betragter, at Roterdam og Luther bleve af de fleeste agtede lige gode, og lige sindede imod dend Papistiske Religion, saa er det ikke at undre, at begge ere bleven hæftigen forfulgte og udskiældte, fornemmeligen af de ulærde og vanvittige Munke, som efter de Canaliskers

Maade

Maade havde ikke andre Vaaben end Skiælds-Ord og Logn at igiendrive deres Modstandere med. En Franciscaner Munk lod udgaae en Bog i Rom, hvor i hand siger at Lutherus, Zvinglius og Oecolampadius ere de Romerske Soldater, som korsfæstede Christum; og Rasmus Roterdam gior dend fierde Mand; undtagen at hand maa skee anseer denne sidste som Corporal; thi hand siger, at Rasmus Roterdam har giort Æggene, men Luther og de andre har lagt dem ud; hin har angrebet Sagen med Skiæmt, diße med Alvorlighed.

En anden har forklaret det Sprog: **Du skal træde paa Løver og Drager**, saaledes, at ved Løven forstaaes Luther, ved Dragen Roterdam; ja der har været en som havde dennes Kobberstykke i sit Kammer, ikke til anden Ende, end for at spytte derpaa, naar hand gik forbi det.

Men alle diße Ting beviiser endnu ikke, at hand har drevet Spot med Religionen selv, fordi hand giennemhegler dem, som bruger Religionen og dends helligste Forretninger til deres Fordeel, som styrker dend eenfoldige Almue i en vankundig Overtroe, og dagligen optænker ny Logne, ny Even-

Eventyrer, ny Mirakler, ny Helgene, for at bedrage og udsue dend godhiertige og lettroende Flok.

At give Menneskene høye Tanker om Gud og hans Egenskaber, at opvække hos dem en hellig og ærbodig Frygt, en hiertelig Tilliid, en brændende Kierlighed, en villig Lydighed; at erindre dem om deres indbyrdes Pligter, om Dyder, om deres Siæles Ypperlighed og deslige, dette hører til dend Christelige Religions Høyhed og Værdighed; Dend alleene lærer dend Hemmelighed, som Verdens fælles Frelsere har aabenbaret; Men hvor har Roterdam nogenstæds drevet Spot med disse Ting? De derimod kand retteligen siges at drive Spot med Religionen, som hindrer Menneskene fra dend fornødne Kundskab; som drager Fordeel af deres Overtroe; som bruger Guds Naun og Gudfrygtigheds Skin til at besmykke deres onde Passioner og Affigter; Der vil æres som dend ydmyge og sagtmodige Frelseres Sendebud, og ere selv de hovmodigste og myndigste Herrer ꝛc.

Dette synes ellers at være noget haardt taelt, at Roterdam siger i Slutningen af følgende Tale, at

at det tilkommende Livs Lykſalighed er et Slags Raſerie. Denne Beſkylding kand jeg ikke bedre beſvare end med hans egne Ord i hans Brev til dend fornævnte Martinus Dorpius, ſom havde kaldet dette en ugudelig Tale; Rasmus Roterdams Ord ere diße: "Min gode Dorpius, hvem "har lært dig, ſom en oprigtig Mand, denne "underfundige Maade at tale ilde om andre? El- "ler, hvilken Trække-Broder har misbrugt din "Eenfoldighed til at paabyrde mig denne falſke "Beſkylding? Paa denne Maade pleyer diße for- "giftige Bagvaſkere at udpille et par Ord, uden "Sammenhæng, undertiden ogſaa noget foran- "drede, og udelukkende de Ord, ſom formilder og "forklarer en Tale eller Meening, ſom ellers ſy- "nes haard og anſtødelig. Men hvorfor forarges "ikke de ſamme Øren, naar de læſer hos Apoſte- "len Povel: **Guds Daarlighed** og **Kaarſets** "**Daarlighed**? Hvorfore ſtøvner de ikke dend "hellige Thomas, ſom ſkriver ſaaledes om Peders "Henrykkelſe paa Thabor Bierg: **Imedens** "**hand gudeligen raſer, begynder hand at** "**tale om Boliger.** Denne hellige og lykſalige "Henrykkelſe kalder hand et Raſerie eller Affindig- "hed, og dog ſiunges dette i Kirkerne. Dend "hellige Hieronymus har kaldet Chriſtum en

"Sama-

"Samaritaner. Paulus kalder ham Synd, li-
"gesom det var ikke nok at kalde ham en Syndere;
"hand kalder ham og en Forbandelse. Hvilket
"ugudeligt Skiælds-Ord er dette, dersom nogen
"vil udtolke det ilde? Men hvilken hellig Roes,
"dersom nogen forklarer det efter Apostelens Mee-
"ning? Dernæst forundrer jeg mig over, at mand
"ikke giver agt paa, hvor vaerligen jeg fremforer
"Daarligheds Ord om Religionen og det ævige
"Liv; taler ikke Moria med større Ærbedighed
"om diße Ting, end det skikker sig for Daarlig-
"hed? Men jeg vilde heller forsee mig imod An-
"stændighed end imod Gudfrygtighed, og har der-
"foruden saa vel i Fortalen, som i Slutningen og
"Afhandlingen ikke forsomt noget, som kunde
"tiene til at formilde og undskylde de Ting, som
"maatte synes anstødelige, og dette meener jeg at
"giøre alle dem fyldest, som ere billige og retsin-
"dige Læsere; For dem, som læser andres Skrif-
"ter i dend Henseende alleene, at de vil finde no-
"get at dadle, kand mand aldrig tale eller skrive
"saa forsigtigen, at de jo kand faae Anledning til
"at forneye deres onde Hierte." Saa vidt har
jeg anfort af Roterdams egne Ord, og der kunde
anføres endnu meere, dersom dette ikke var nok til
at undskylde ham hos retsindige Læsere; De andre

umager mand sig forgæves med at overbeviise; thi det er ikke Religionens Ære og Høyhed som ligger dem paa Hiertet, men deres egen Anseelse, Velstand og Magt, som de forfægter, og bruger Religionen ikkun til et Skalke-Skiul, i det de vil bilde Verden ind, at mand driver Spot med Religionen selv, naar mand rører ved Munkenes, Præsternes og Geistlighedens Laster og Daarligheder, saa noye vil de have begge Deele foreenede. Vilde vi leede efter Oprindelsen og Anledningen til de mange Atheister, Naturalister, Deister, Religions-Spottere og deslige fleere ister, som Verden vrimler af, vi skulde finde dend der, hvor mand ikke engang burde søge dend; Men hvem vil binde Bielden paa Katten? spurte Muusene.

Dend tredie Beskylding, som kand giores imod dette Skrift, er denne, at her tales saa meget om Hedenske Guder og Gudinder, hvilket synes, om ikke forargeligt, dog lidet anstødeligt, fornemmeligen for de Ulærde og Eenfoldige.

Men det kand ikke være vanskeligt, at rydde denne Anstøds-Steen af Veyen for de Sidstnævnte, og at befrie deres Sind fra alle deslige urolige Tanker, naar mand svarer, at Roterdam

end

end og hermed vil viise Menneskenes Daarlighed; fornemmeligen, hvor liden Fornuft Menneskene bruger i dend allervigtigste Post, nemlig Religionen. Kand mand indbilde sig større Daarlighed, end dend som vi finder hos Hedningene, ihenseende til deres ufornuftige Begreb om Gud, deres mangfoldige, ja utallige opdigtede Guder, deres skammelige, eller i det mindste daarlige Guds Dyrkelser, og alt hvad som findes anfort om dem i denne Post? Behover mand Briller til at see, at Roterdam driver Spot, og det ikke ikke ubilligen, med dend Hedenske Mythologie, eller Digt og Lærdom om deres Guder? O! hvor maa end og dend Allerviiseste skamme sig, hvor lidet maa hand stole paa sin Fornuft, der er det Ypperste, som vi haver, det Væsentligste som ophøyer os over de umælende Dyr, naar hand seer, til hvilke Daarligheder, til hvilke urimelige og ufornuftige Begreb et Menneske kand falde hen; Hvilke nedrige, hvilke grove, hvilke skammelige Egenskaber hand kand tillegge dend, som er det høyeste, det ypperligste, det fuldkommenste Væsen?

Men ligesom i alle Religioner dend vankundige og skiødesløse Almue har langt grovere og daarligere Meeninger om Religionens høye Lær-

domme, end andre, som vænner deres Siæl til at fatte anstændige Tanker om Gud og de Guddommelige Ting; saa finder vi ligeledes hos Hedningene, at deres Viise har ingenlunde været saa daarlige og ufornuftige, at de skulde tænke med dend dumme Pøbel.

Vi har sikkre Efterretninger om adskillige Hedenske Folk, hvad Tanker de har giordt sig om Gud; Vi maa anse deres Begreb om dette ubegribelige Væsen med stor Forundring, naar vi betænker, at dem fattedes det største Lys til denne Hemmeligheds Aabenbaring, nemlig Skriften.

Om de Persiske Magi eller Viise finder vi at de ansaae Gud som en u-indskrænket Herre over Naturen; andre Ting, som de tilbade, betragtede de som Tegn, hvorved de erindrede sig dend store Gud, eller hans adskillige Egenskaber og Velgierninger. Og omendskiønt de dyrkede fleere mindre Guder, saa ærede de dog et eeneste høyeste Væsen, som en Oprindelse til alle de andre.

Dend herligste Beskrivelse over Guddommen, som vi finder hos de gamle Hedenske Viise, tilskrives **Zoroaster**; samme er bleven os overleveret af

dend

dend Christelige Lærefader Eusebius. Zoroasters Ord om Gud ere disse: "Gud er alle uforgængelige Tings første Væsen, ævig og ikke fød. "Hand er ikke sammensat af Deele; ingen er ham "lig eller hans Lige. Hand er alle gode Tings "Kilde, gandske upartisk, det fortræfligste Væsen "iblant alle fortræflige, og dend viiseste af alle "forstandige Naturer. Billigheds Fader, som "giver gode Love, underviser om sig selv, er sig selv "nok, og Naturens første Dannere." Denne Zoroasters Lærdom har været i stor Anseelse hos de Morgenlændske Folk; Hvis Skribentere endnu forsikkrer, at hand og de gamle Viise har ikke vildet erkiende meere end et eeneste ævigt Væsen, som er alle Tings Oprindelse.

De Ægyptier vare næsten eenige med disse; og intet kand være urimeligere og daarligere end det, som af nogle foregives om deres Sindbilleders Betydning og deres Lærdom om Gud.

Vi veed, at de Ægyptier i Skriften berømmes for deres Viisdom; Hvem kand da troe, at de har tilbedet Orme, Crocodiler, Dyr, ja Løeg og andre Ting, hvis Oprindelse og Undergang de dagligen kunde see? Og dend Christen Kirkes

første Fædre forsikkrer os, at de Morgenlændske Viise havde skiult høye og herlige Begreb under deres Sind-Billeder og Fabler, hvilke dend gemeene Mand ikke forstod, og skiottede maa skee ey heller om, men lod sig noye med Skallerne, de Viise derimod fornøyede sig med Kiernen. Denne Forskiæl finder mand dog imellem de Fabler, hvormed de Morgenlændske Viise har forestillet deres Religions Hemmeligheder, og dem som de Græker og Romere har brugt, at hine fornemmeligen forestillede Guddommens indvortes Egenskaber; Disse derimod forestillede i deres Fabler Guddommens udvortes Virkninger og Gierninger.

Det er derfor aabenbare, at alle disse Hedenske Folk har erkiendt en eeneste Gud, som dend Høyeste; Dernæst har de ogsaa troet at der vare adskillige Under-Guder, som dog havde deres Oprindelse af dend første, og hvilke hand brugte som Stadtholdere i adskillige Parter af Verden; Dend viise Socrates har været af samme Meening, hvilket hans Discipel Plato forsikkrer, sigende, at Socrates blev ikke derfor dømt fra Livet eller beskyldt for at negte saadanne Under-Guder, men fordi hand satte sig imod Poeternes usømmelige Frihed, som i deres Skrifter tillagde

Guder-

Guderne saadanne Paßioner og Misgierninger, der iblant Menneskene ere høystafskyelige og straf-værdige.

Dersom mand vil læse de Hedenske Poeters Digt om deres Guder, saa finder mand deri adskillige Ting, som ingenlunde rimer sig med dend Ærbødighed eller de høye Tanker, som mand bør have om dem, der bærer saadant et Naun; og dette er iligemaade det, som Roterdam driver Spot med, naar hand anfører Poeternes Digt, hvilken dog bør ansees meere for en Virkning af deres Indbildings Kraft, end for deres egentlige Meening; De sprang i deres Skrifter fra en for-blommet Meening til en Bogstavelig Meening, og dend gemeene Mand, som gior sig grove Begreb om alle de Ting, der ikke kand begribes med de udvortes Sandser, tog alle Ting an for virkelige Sandheder, saaledes som de bleve fortalte af Poe-terne; endskiønt disse uden Tvil har skiult langt andre Ting derunder. Derfore vare de verdslige Viise ikke fornøyede med Poeterne, fordi disse gave Menneskene Anledning til at fatte nedrige og slette Tanker om Guderne.

Kirke-Fædrene, som havde Leilighed til at

erkyndige sig om de Hedenske Viises rette Meening, giver os adskillige Beretninger, som derudi ere eenige, at Hedningene tilstode, at det var en eeneste høyeste Gud; men Augustinus giver os en særdeles tydelig Forklaring over de adskillige Guder, som Hedningene har dyrket: "Jupiter, "siger hand, er efter de Viises Meening, Ver- "dens Siæl, som antager adskillige Naune, efter "de adskillige Virkninger, som hand frembringer; "i dend øverste fiine Luft heder hand Jupiter; i "dend nedrige Luft Juno; i Havet Neptunus, "i Jorden Pluto, i Helvede Proserpina, i "Ildens Element Vulcanus, i Solen Phoe- "bus, i Spaadommene Apollo, i Krigen "Mars, i Viinhøsten Bacchus, i Høsten Ce- "res, i Skovene Diana, i Videnskaber Mi- "nerva. Alle diße mange Guder og Gudinder "ere ikkun een eeneste og dend samme Jupiter, "hvis adskillige Kræfter og Egenskaber Hednin- "gene betegner med adskillige Naune."

Men omendskiønt der kand have været nogle Viise, der har haft saadanne Begreb, saa finder vi dog mange andre Skribentere, som beretter, at diße adskillige Guder har været gandske adskilte Personer fra dend som de kalder Jupiter, eller

dend

dend øverste Gud. De beretter os, at nogle af diße har været berømmelige og store Konger, eller tappre Helte, som efter deres Død ere antagne iblant Gudernes Tal; Hvilken Lære-Digt uden Tvil har haft dend Hensigt, at opmuntre Menneskene til at ære og taknemmeligen erindre saadanne Personer, som havde i Verden giordt sig berømmelige, og forrettet noget til Menneskenes Nytte; Hvorved iligemaade de Efterlevende bleve opmuntrede til at træde i deres Fodspor, saasom Begierlighed efter Ære er ofte en kraftig Drivere til Dyd og vigtige Forretninger. Nogle af diße Guder har opfundet een eller anden Videnskab, som har været til Menneskenes Nytte, nogle har været Mestere i en eller anden Konst; Atter finder vi Guder og Gudinder, som ikke betegner nogen Person, men alleneste afbilder een eller anden Paßion og Sinds Bevægelse, saasom Gudinde for Kierlighed, for U-eenighed, for Fred, og deslige; Saaledes ogsaa Gud for Sovn, og utallige fleere af samme Beskaffenhed, hvilke dend gemeene Mand vel har forstaaet saaledes efter Bogstaven, men de som har været lidet fornuftigere, kand umueligen have haft saa grove Tanker her om; ey heller kand jeg troe, at de, som har allerførst digtet slige Guder, har vildet viise andet dermed, end dend Magt og Virk-

ning, som Menneskenes Paßioner har i Verden, hvorledes de strider imod hinanden, hvorledes de undertiden udretter meget got, undertiden kommer stor Ulykke afstæd.

Kort sagt, de Gamle har fremsat alle deris Videnskaber i Fabler, i forblommede Ord, og Meeninger. De nyere Lærde har umaget sig for at finde Noglen til diße Hemmeligheder, og med temmelig Fremgang naaet deres Ønske; de har forklaret os Natur-Læren og viist os de Gamles Tanker om Naturens Virkninger og Forandringer; deres Moral og Sæde-Lærdom er ikke mindre bleven os aabenbaret i de Fabelagtige Beskrivelser, som de har givet os om Dyder og Laster, hvilke de har forestillet som virkelige Personer, ja som Guder og Gudinder, og givet saadan en Beskrivelse over dem, hvoraf vi tydeligen kand see, hvad de har tænkt om Dyders og Lasters Natur, Oprindelse, Egenskaber og Virkninger. Dette kunde endnu blive tydeligere, dersom de havde ikke indsvøbt slige Tanker i saa mange digtede Omstændigheder og Vidtloftigheder, hvorover en Læsere maa ofte have maage store Logne og urimelige Fabler til Livs, førend hand kand finde en Sandhed, der kand belønne hans Umag og Tiids Spilde.

Imid-

Imidlertid ere vi dog i stor Uvished om de Tanker, som enhver har giordt sig om disse Fabler og Guder; thi hvor kand vi vente nogen Overeensstemmelse i Hedningenes Lærdom og Meeninger i Hensende til deres Guder, da de havde ingen Regel for sig, undtagen dend blotte og formørkede Fornuft, hvorefter enhver giorde sig Begreb paa sin Maade? Vi finder jo iblant de Christne, som alle erkiender dend hellige Skrift for Troens Regel, saa ulige Meeninger og Begreb, at mand nu ikke meere kand tælle de mange Secter og Religioner, som dog alle paastaaer at være rettroende. Det er derfor mindre forargeligt og mindre daarligt, som mand læser om Hedningenes Guder, end det som mand læser om de mange gamle og ny-bagte Helgene, som dyrkes og æres med Guddommelig Dyrkelse af dem, som roser sig af at være ikke alleene de beste, men og de eeneste Christne; og derfor var de Chineseres Paastand ikke saa gandske ubillig, da de fordrede af de Pavelige Mißionairer, at dend Chinesiske Philosoph **Confucius** skulde antages iblant Helgenes Tal og dyrkes med lige Ærbodighed; omendskiønt denne Begierings Bevilling blev ikke aldeles vel optaget i Rom.

Det

Det Mærkværdigste, som forekommer ved dend Hedenske Mythologie er dend Meening, som derudi foredrages om Menneskenes adskillige Tilstand. Fornuften sagde dem, at saa fuldkomment et Væsen som Gud, der er det høyeste Gode, kunde ikke forebringe noget Ondt eller Elendigt; Derfor finder vi næsten hos alle Hedninge nogle viße Grund-Lærdomme, hvilke i hvor adskillige de ere ihenseende til Maaden, paa hvilken de fremsættes, kommer dog deri overeens, at Verden har været i bedre Stand end dend nu er, og at dend igien skal bringes til sin forrige Herlighed.

De Græker og Romere taler derfor om dend gyldene Alder, da Saturnus førte Regimentet; Denne Alder beskrives paa det allerherligste af de Grædske og Latinske Poeter.

Dernæst taler de om en Jern-Alder, i hvilken det naturlige og moralske Onde har taget Overhaand; Dette har de forestillet udi en Fabel om **Pandora**, som aabnede en Æske, af hvilken alt Ondt og Ulykker floy ud i Verden.

Endeligen taler de og om en gylden Alder, som igien skal komme, da Astræa igien skal indføre Retfærdighed, Fred og Uskyldighed samt ald Lykkelighed i Verden. Hertil henhører det som samme Poeter fortæller om een eller anden af Jupiters

Søn-

Sonner, som overvinder Kæmper, dræber et eller andet vildt og grumt Dyr og forretter andre store Manddoms Gierninger.

De Egyptiers Meening er herudi ikke meget adskillig. Deres Fabel om Isis, Osiris og Orus, som endeligen overvandt Typhon, forklarer os deres Meening om Oprindelsen til det Onde, og om dets Afskaffelse igien.

De Persiske Magi holdt Oprindelsen til det Gode og det Onde ikke lige ævige, men sagde, at Arimanius, som Hovedmand for de af Lyset skabte Aander, havde onde Tanker, hvorover hand blev formørket og førte Kriig med Lyset; Denne Kriig skal vare i 7000 Aar, efter hvilken Tiid hand skal afstaae Verden til Lyset igien.

De Chinesiske Philosopher ere ikke mindre værd at tage i Betragtning. De taler i deres Skrifter om en herlig og lyksalig Tiid, saa vel ihenseende til Verden og Naturen selv, som og ihenseende til Menneskene og deres Sæder. Efter hvilken lyksalig Tiid alting forfaldt til Fordervelse og U-orden, i det Menneskene foragtede Verdens høyeste Regenter. Men Verden skal sættes i sin forrige Herlighed igien, ved en Helt, som de kalder Kiuntse, der betyder saa meget som en Hyrde eller Printz. Saa at disse adskillige Folk har næsten

sten haft eens Begreb, men forklaret deres Meening med andre Ord, andre Fabler og Naune.

Af diße sidst anforte Hedenske Meeninger om Menneskenes forste Fuldkommenhed, Fordervelse og Ophoyelse til deres forrige Herlighed har nogle fordristet sig til at giore en Slutning, som neppe kand bestaae med den Christelige aabenbarede Religions Værdighed, nemlig at de Viise Hedninge har af Naturen kundet giore sig noget Begreb om dend Frelsere, som skulde forlose Verden. Thi dend gandske liden Formodning, som kand uddrages af deres Skrifter, er ikke et gyldigt Beviis. Vel er det saa, at vi i de Chinesiske Skrifter finder mange Ting, som synes at have nogen Liighed med dend Christelige Religions Sandheder; men hvem tor sige at diße Ting ere en Virkning af Naturens Lyys, og ikke meget meere en Levning af dend Christelige Lærdom, som har været prædiket hos dem og fleere andre Hedninge?

Det bliver da haandgribeligt, at Roterdam kunde ikke i dette Skrift forbigaae at tale om Hedningenes daarlige Religions Meeninger, ligesaa lidet som hand kunde entholdet sig fra at tale om dend Papistiske Religion, med mindre hand vilde udeladt de allertydeligste Beviiser paa Menneskenes Daarligheder; Dend forste var alt for fri, dend an-

anden er alt for tvungen; men begge viiser os, hvorledes dend menneskelige Fornuft er beskaffen; Hvorledes Menneskene besmitter og fordærver de helligste, de vigtiste, de alvorligste Ting med deres latterlige Daarligheder; Hvorledes de vel ofte vil slaae sig fra en Daarlighed, men falder hen til en anden; Fra Vantroe falder de til Overtroe, fra aabenbare Ugudelighed til Skinhellighed; Og der er ingen Ting, hvor i Menneskenes Daarlighed yttrer sig i fleere og foranderligere Gestalter end i Religionen; thi der i bilder enhver sig ind at have dend rigtigste og klogeste Meening, og enten beklager eller beleer, eller fordømmer alle andre, hvilke paa deres Side igien giøre det samme. Skal dette kaldes Viisdom eller Daarlighed?

Men det er vel paa Tiid, at jeg afbeder min egen Daarlighed hos mine Elskelige Læsere og Lands-Mænd, i det jeg opholder dem med saa lang en Fortale. Kand en god Hensigt undskylde en Daarlighed, da bliver jeg frikiendt, saasom jeg har ved denne Leilighed vildet give dem, som maatte behøve det, liden Efterretning om dend Hedenske Mythologie, dends Oprindelse og Beskaffenhed, hos de polerede Hedninger. Jeg har anfort noget af dend Engelske Ridder Ramsays korte Afhandling om de Gamles Mythologie, som findes

findes ved hans Skrift kaldet Dend Reisende Cyrus. Dette vilde jeg ikke forglemme at give tilkiende, paa det ikke nogen skulde sporge mig, om jeg havde læst dend Fabel om Kragen, som pyntede sig med fremmede Fiær.

Skulde nogen forefinde ved Oversættelsen eller Anmærkningerne andre Daarligheder eller Feil, da vilde hand betænke, at Daarligheder ere just de Ting, som ziirer dette Skrift, og at de ingenstæds paßer sig bedre end her; thi de tiener til at beviise dend store Hoved-Sandhed, som dette Skrift afhandler, at alle Ting og alle Mennesker, Skribentere, Oversættere, Læsere, ere fulde af Daarlighed; Alt saa kand vi Mennesker des bedre finde Leilighed til at afregne med hinanden, og vederlegge dend Høflighed, hvormed dend eene holder dend anden sine Daarligheder til gode.

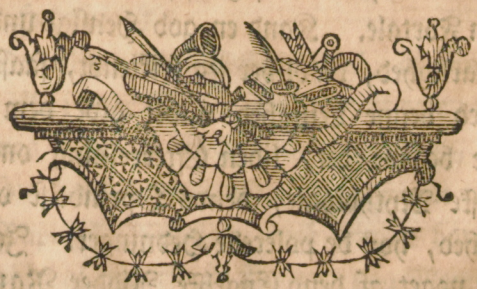

Fortale.

Fortale.

Rasmus Roterdam formelder sin Ven Thomas Morus * sin Hilsen.

Da jeg for nogen Tiid siden reiste fra Italien til Engeland, og jeg vilde ikke spilde ald denne Tiid, da jeg maatte sidde til Hest, paa ulærde og unyttige Fabler, saa vilde jeg heller tænke undertiden enten paa vores

* Thomas Morus var Cantzler i Engeland, og blev under Kong Henric dend Ottendes Regiering dömt fra Livet og halshugget, fordi hand vilde ikke samtykke i en Sag, hvorudi Kongen fordrede hans Bistand,

vores fælles Studeringer, eller og erindre mig de ikke mindre Lærde end angenemme Ven-

omendskiönt der vel foregives, at hand for en anden Sag blev aflivet. Mand maa slutte, at det har været en Sag, der har angaaet hans Samvittighed; thi da Kongen sendte hans Frue til ham, efter at hand var dömt fra Livet, og hun bad ham redde sit Liv ved at föye Kongen, saa spurte hand hende, hvor mange Aar hun meente, at hand endnu kunde leve; hun svarede, at hand formodentligen kunde leve endnu tiuge Aar; Ey, svarede hand, saa vilde du da, at jeg for tiuge Aars Liv skulde forspilde det ævige Liv? Hand var en meget lærd og vittig Herre, derhos og en stor Stats-Mand, og mand kand dömme om dend Anseelse, hand var udi hos andre Konger og Förster, af det, som Keiser Carl dend Femte sagde, da der blev sagt ham, at Kong Henric havde ladet Thomas Morus halshugge, nemlig: at Kong Henric havde ladet hugge Hovedet af heele Engeland. Hand var ellers en meget kortvillig og skiæmtsom Herre, saa at hand end og i de alvorligste Omstændigheder kunde ikke forandre denne hans naturlige Gave til at skiæmte; da hand i Fængslet lod sit Skæg voxe, og Barbeeren indfandt sig for at tage det af, svarede hand: Kongen og jeg förer Proceß om mit Hoved; jeg vil derfore ikke giöre nogen Bekostning derpaa, förend jeg veed hvem der skal beholde det. Ja da hand paa Retterstædet lagde sit Hoved over Blokken, og Skarpretteren fremstillede sig, bedende ham om Forladelse, fordi hand maatte forrette sit Embede, svarede Morus ham med en fri og venlig Miine, at hand vilde tilgive ham, men med det Vilkaar, at hand skulde ikke giöre hans Skæg nogen Skade. Sligt maatte vel af nogle holdes for en Letsindighed; men da mand veed at Thomas Morus var af en lystig Art, og at hand var baade en fornuftig Mand, og en nidkiær Christen, og döde for en god Sag, saa bör mand anse slig hans Fripostighed og Koldsindighed i hans Döds Øyeblik, som

Venner, som jeg her havde efterladt mig. Iblant diße kom du, min kiære Morus, mig fornemmeligst i Tanker, saa at jeg fraværende forlystede mig ikke mindre med din fraværendes Erindring, end jeg nærværende pleiede at fornøye mig i din nærværendes Omgængelse, der er, gid jeg maae døe, det allersødeste, som jeg veed af i mit gandske Liv. Saasom jeg da holdt for, at jeg endeligen maatte bestille noget, og dend Tiid syntes mig lidet bequem til nogen alvorlig Betragtning, saa fandt jeg for got at søge lidet med at forfatte Daarligheds Bersmmelse. Hvem i ald Verden har bragt dig paa det Indfald? vil du sige. Allerførst toog jeg Anledning dertil af dit Stamme-Naun Morus, der er saa liigt det Ord Moria [1], som du selv er frie for Sagen selv,

som en Virkning af langt ædlere Aarsager. Paa hans Retfærdighed, og tillige paa hans Vittighed og Kortvillighed kand dette tiene til et Beviis: En vis Herre forlangede at Thomas Morus skulde föye ham, uden tvil i en uretfærdig Sag, og meente at bevæge ham, ligesom det skeer hos mange andre, med Foræringer, sendte ham derfor ved sin Tiener tvende store Sölv-Flasker; Thomas Morus lod dem strax fylde med Viin og levere til samme Tiener, sigende: Hels din Herre, der er en Prøve af min Viin, alt hvad der er i min Kielder, skal være til hans Tieneste.

[1] Moria er af sin Oprindelse et Grædsk Ord, og bemærker Daarlighed, eller Naragtighed; hvorvidt ellers Ordets Bemærkelse strækker sig, det kand mand see i denne Afhandling.

selv, som Ordet bemærker. Men alle og enhver tilstaaer at du er gandske frie for dend. Dernæst formodede jeg, at denne min Hiernes kortvillige Ovelse skulde fornemmeligst finde dit Bifald, efterdi du pleyer at finde en særdeles Fornøyelse i deslige Skiæmt, det er, som hverken er ulærd, om jeg ellers tænker ret, ey heller aldeles plomp og uhøvisk; ja, efterdi du end ogsaa selv, som en Democritus [2] betragter Menneskenes almindelige Levnet. Ihvorvel, endskiønt du har en saa skarpsindig og giennemtrængende Forstand, at du pleyer at tænke gandske anderledes end dend gemeene Mand, saa er du dog tillige saa utroligen behagelig og tækkelig i din Omgængelse, at du baade kand, og vil gierne giøre alting med. Du vilde derfor ikke alleene villigen antage denne Tale, som en Amindelse efter din Ven og Stalbroder, men og paatage dig at handthæve og beskytte dend, som dend

[2] Democritus var en Philosoph i Abdera en Bye i Thracien, hvis Indbyggere vare saa daarlige, at de end og bleve til et Ordsprog. Og da Democritus nu saae dagligen saa mange Daarligheder hos og af dem, saa kom hand derved i Vane med at lee alletider, og derover er hand og bleven til et Ordsprog, saa at Democritus bemærker een, der beleer eller paa en kortvillig Maade betragter Menneskenes Daarligheder. Heraclitus derimod græd stedse over Menneskene og deres mangfoldige Daarligheder. See Hans Michelsens Skiæmte-Digt, om denne naunkundige Grinere og Grædere.

dend der er overgivet til dig, og hører nu ikke længer mig, men dig til; Thi der skal maa skee ikke fattes trætte-kiære Bagvaskere, som vil besøre dette, deels som letsindigere Sladder, end det anstaaer en geistlig Person, deels som skarpere og haardere, end det sømmer dend Christelige Beskeedenhed, og vil beskylde mig for, at jeg paa ny indfører dend gamle Comœdie [3] eller efteraber Lucianus [4], og med Bitterhed giennemhegler alle Ting. Men jeg vil bede dem, som støder sig over Materiens Ringhed og Kortvillighed, at de betænker, at jeg er ikke dend første, som giver dette Exempel, men at det samme er for lang Tiid siden, og ofte skeedt, af store Skribentere. Saaledes har Homerus for mange hundrede Aar siden skrevet et Skiæmte-Digt om Frøernes Kriig med Muusene. Maro om en Myg og en Kage, Ovidius om en Nød. Polycrates har

[3] Disse Comœdier skal fordum være bleven spillede i Megara en Bye i Grækenland, og skreven af en ved Naun Susarion, men med saa stor Dristighed, at hand nævnte de rette Personer, hvis Laster og Levnet bleve forestillede, indtil der udgick en Forordning, at ingen maatte navngives.

[4] Lucianus var en gammel Grædsk Satyricus, som har skrevet adskillige Skrifter af dette slags, hvor i hand saa dristigen driver Spot ikke alleene med Menneskene, men og med Guderne selv, at hand derover fik det Tilnaun af Atheist.

har skrevet en Berømmelses Tale over Busiris [5], hvilken Tale Isocrates har rettet og forbedret. Glauco over Uretfærdighed; Favorinus over Thersites [6] og tredie Dags Kolden; Synesius over et skalled Hoved; Lucianus over en Flue og Tallerkenslikkerie; Ligeledes har Seneca skrevet et Skiæmte-Skrift over Keiser Claudius's Antagelse iblant Gudernes Tal; Plutarchus en Samtale imellem Gryllus [7] og Ulysses; Lucianus og Apulejus om et Asen; og en ubekiendt Skribent har skrevet en Griises Testamente, hvilket dend hellige Hieronymus og melder om. Derfore kand de, om dem saa synes, bilde sig ind, at jeg har imidlertid forlystet mig med Skak-Spil, eller, om dette behager dem bedre, med at ride paa Kiæp. Thi hvor stor en Ubilligheb er det ikke, da mand tillader alle andre Handteringer deres Leeg og Lystig-

[5] Busiris var en grum Tyran i Ægypten.

[6] Thersites bliver af Homerus beskreven som dend allerhesligste og meest vanskabte af alle dem, der vare med at beleyre Troja.

[7] Gryllus var en af Ulysses Folk, som slakkede længe omkring med ham, efter dend Trojanske Beleiring; denne Gryllus blev, med hans andre Stalbrødre, omskabt til et Svin af dend naunkundige Troldqvinde Circe; og det er i denne Sviine Gestalt hand digtes at holde denne Samtale med sin Herre Ulysses.

Lystighed, at mand vil ikke tilstaae Studeringer dend allermindste Kortvillighed eller Spøsg, allerhelst dersom det, der synes at være Sladder og Snik-Snak, har alvorlige Ting udi sig, og mand saaledes afhandler kortvillige Ting, at en Læsere, som er ikke gandske Osters-dum, kand have meere Nytte af dem, end af nogles alvorlige og prægtige Afhandlinger? Saasom naar een berømmer Veltalenhedskonsten eller Philosophien med en Tale, som hand længe har skrabet og flikket sammen paa; een anden beskriver en stor Herres Berømmelser; En anden raader til at begynde Kriig mod Tyrken; En anden forkynder tilkommende Ting; en anden opdigter nye Spørsmaal om lumpne og unyttige Ting. Thi saasom der er intet sladderagtigere end at afhandle alvorlige Ting paa en sladderagtig Maade, saa er der tvertimod intet artigere, end at afhandle Sladder paa saadan en Maade, at mand kand synes at have ikke mindre end sladdret for sig. Hvad mig nu angaaer, derom maa andre dømme; ihvorvel jeg meener, dersom Egen-Kierlighed ikke gandske forblinder mig, at jeg har bersmt Daarlighed, dog ikke gandske daarligen. Men at jeg nu skal besvare dend anden Beskyldning, der vil besøre dette Skrift for at være skarpt og bidende, da har vittige Folk altid haft dend Frihed, at de ustraffet har maattet gien-

nemhegle Menneskenes almindelige Levnet med kortvillig Skiæmt, ald dend Stund at denne Frihed faldt ikke hen til en rasende Grumhed. Hvorfore jeg saa meget meere forundrer mig over diße Tiders kræsne Øren, som nu næsten ikke kand taale at høre andet end prægtige Titler. Fremdeeles skal mand finde andre, der ere saa forkeert hellige, at de snarere kand taale, at de haardeste Skiældsord udøses imod Christum, end at der bruges dend mindste og fineste Skiæmt om en Pave eller Fyrste, fornemmeligen dersom det er dem om Føden at giøre. Men dend som saaledes dadler Menneskenes Levnet, at hand rører aldeles ingen ved Naun, mon dend synes at bide og skiælde, eller meget meere at lære og paaminde? Derforuden, kiære, for hvor mange Ting giennemhegler jeg mig selv? Ydermeere, dend som ikke forbigaaer noget slags Mennesker, hand synes ikke at være vreed paa noget Menneske, men paa alle Laster. Derfore, skulde der findes nogen, som vil besvære sig over at hand er fornærmet, hand vil dermed røbe enten sin onde Samvittighed, eller i det ringeste sin Frygt. Dend hellige Hieronymus har i denne kortvillige Skrivemaade søgt langt friere og skarpere, saa at hand end og navngiver Personerne undertiden. Jeg derimod har ikke alleene gandske entholdet mig fra at

nævne

nævne nogen, men har og derforuden brugt saadan en lemfældig Skrivemaade, at en retsindig og fornuftig Læser kand letteligen begribe, at jeg har meere søgt at fornøye end at fornærme. Ey heller har jeg, som Juvenalis [8], rørt op i de skændige Lasters skiulte Pøl, men heller beflittet mig paa at anføre de Ting der ere latterlige, end liderlige. Dersom der nu er nogen, som end ikke kand stilles tilfreds med denne Erklæring, hand vilde alleneste erindre, at det er smukt og bersømmeligt, at lastes af Daarlighed, og da jeg har indført Daarlighed som dend talende Person, saa maatte jeg lempe mig efter det, som er denne Person anstændigt. [9] Men hvorfor skriver jeg dette

[8] Juvenalis er en Latinsk Poet, som har skrevet eendeel Satyriske Skrifter, men er derhos ligesaa skammelig og utugtig ihensende til Materien, som hand er zirlig og behagelig, ihensende til Stilen, og fornøyelig, ihensende til hans besynderlige Gave at giøre Menneskenes Laster latterlige.

[9] Anstændighed bemærker her det samme som det Latinske Ord *Decorum*, eller det Franske *Bienseance*, og bestaaer deri, at et Menneske forholder sig saaledes, at hans Gierninger og Ord kommer over eens og passer sig med dend Person som hand virkeligen er, eller og forestiller. Naar nu Rasmus Roterdam spiller denne Masquerade, og paatager sig Daarligheds Person, saa maa hand ikke tale som en viis og lærd Mand, men som en Nar og en Daare, det er, hand maa tale alting reent ud, ligesom hand meener det, enten det er rigtigt

dette til dig, som er saadan en ypperlig Talsmand, at du paa beste maade kand forsvare end og de Sager, som ikke ere de allerbeste. Lev vel, veltalende Morus, og tag din Moria dygtigen i Forsvar. Skrevet paa Landet dend 10de Junii Anno 1508.

eller urigtigt, hand maa laste meget som er got, og værd at rose, og rose meget som er værd at laste, hand maa dømme om alting af dend udvortes Anseelse, ligesom de fleeste Mennesker gjøre, hand maa rose sig selv, og kort sagt, hand maa gjøre ligesom hand har mærket at Menneskene i Almindelighed gjøre, og af alle disse sammensankede Daarligheder har hand sammenflikket denne konstige Narre-Dragt, under hvilken hand skiuler dend kosteligste Viisdom, uden at overtræde Anstændigheds Regler, eller gjøre noget, som ikke sømmer Daarlighed; det eeneste, som mand maatte synes, at hand forløber sig udi, er dette, at hand under Daarligheds Person dømmer om Viisdom og andre høye og vigtige Ting, hvilket dog er Daarlighed uvedkommende; men dend som lidet kiender Verden, erfarer det tusende gange, at Daarer allerhelst taler og dømmer om de Ting, som de ikke forstaaer, ja veed neppe meere end det blotte Naun af.

MORIA

MORIA

eller

Daarligheds Bersommelse.

Daarlighed taler.

Hvorledes Menneskene end gemeenligen taler om mig, (thi det er mig ikke ubekiendt, hvor ilde Daarlighed bliver omtaelt end og af de allerdaarligste,) saa er dog jeg dend, ja jeg dend eeneste, som med min kraftige Virkning opmuntrer og fryder baade Guder og Mennesker, hvorpaa endogsaa dette er et stort og tilstrækkeligt Beviis, at saa snart jeg kom frem for at holde Tale i denne talrige Forsamling, saa fremskinnede strax en ny og usædvanlig Lystighed i alles Ansigter, Rynkerne forsvandt i eders Pander, og I viiste eders Fornoyelse over mig med saadan en glad og venlig Latter, at I sandeligen kommer mig for allesammen, saa mange som ere her

her tilstæde, ret ligesom I havde drukket eder en Ruus i de Homeriske Guders Nectar-Drick, blandet med Nepenthe [10], da I tilforn sadde bedrøvede og bekymrede, ret ligesom I vare nyligen komne tilbage af Trophonius's Huule [11]. Men ligesom det pleier skee, at saa snart Solen lader Jorden see sit deilige og gyldene Ansigt, eller naar det ny Foraar, efter en streng Vinter, fremkommer med de lystige Vesten-Vinde, saa faaer alle Ting

[10] Nectar kaldes hos Poeterne Gudernes Drik, hvilken uden Tvil maa være dend beste og rareste; Men da næsten et hvert Land, ja et hvert Menneske finder adskillig Smag i adskillig Drik, saa kand mand ikke bestemme noget vist, men maa lade enhver dend Frihed at kalde Nectar dend Drik, som hand selv finder størst Behag udi. Nepenthe beskrives af Homerus som en Urt, der skal have dend Kraft, at naar dend drikkes i Viin, da fordriver dend Sindets Bekymringer og gior Menneskene glade og lystige. Hos os findes og en Urt, som kaldes Pors, hvilken i Øl skal have samme Virkning.

[11] Denne Hule skal være indrettet af en konstig Bygmester i Lebadia, i samme Hule har der og været et Orakel, hvor Menneskene raadførte sig i forekommende Tilfælde. I særdeleshed er dend af de gamle Skribentere beskreven at have haft denne Egenskab, at alle de, som engang havde været i samme Hule, loe aldrig efter dend Dag, men saae stedse bedrøvede og alvorlige ud. Deraf er det Ordsprog kommen, at mand siger om en, der seer bedrøvet og sorrigfuld ud, hand seer ud, ligesom hand havde været i Trophonius's Hule. Hos os siger mand: Hand seer ud, som vor Frue Dag i Faste; som hand var tabt bag af en Vogn, &c. Om St. Patricius's Hule i Irland fortælles næsten samme Omstændigheder.

Ting strax en ny Gestalt, en ny Farve, og ligesom en gandske nye Ungdom igien, saaledes fik ogsaa I, saa snart I saae mig, andre Ansigter. Det derfore, som ellers store Veltalenheds Mestere neppe kand udrette med en lang og længe betænkt Tale, nemlig at fordrive Sindets besværlige Bekymringer, det udrettede jeg strax med mit blotte Aasyn. Men hvorfore jeg i dag er kommen frem i denne usædvanlige Prydelse, det skal I strax faae at høre, dersom I alleneste ikke vil lade det fortryde eder, at boye eders Øren til min Tale; dog ingenlunde saadanne Øren, med hvilke I pleyer at høre Prædikener [12], men saadanne, som I pleyer at spidse, naar I hører paa Qvaksalvere, Skalke-Narre og Goglere, og med hvilke vores Midas fordum hørte paa Pans Musik [13]. Thi jeg har faaet

[12] Hermed sigtes til de fleeste Menneskers Forhold i Kirken, hvor en Time er dem saa lang, at de enten sover eller sladdrer dend største Deel bort deraf, og har deres Tanker og Øren alle andre stæder, uden hvor de burde være. Derimod kand de med største Agtsomhed og Taalmodighed, ja med Fornøyelse i heele 2 og 3 Timer høre paa en Nar, der med sin gemeene, ufornuftige og ufordragelige Sladder fortiener at dømmes ikke alleene fra sin Forstand, men og fra sin Mund.

[13] Denne Historie eller Fabel om Midas, der var Konge i Phrygien, bliver saaledes fortalt: Apollo der var en Gud for Musik, Poesie, og andre Videnskaber, og som Præses eller Formand for de Ni Gudinder for boglige Konster, blev udfordret af Pan, der var en Gud for Bønder, Hyrder og Jægere; Denne havde opfundet et slags Piber eller Floyter, som var sammensat af adskil-

faaet Lyst til at anstille mig lidet som en Sophist iblant eder, dog ingenlunde af det slags, som nu omstunder trykker i Born en Hob besværlig og unyttig Sladder, og lærer dem en meere end qvindagtig Haardnakkenhed i at trætte, men jeg vil efterfølge hine gamle, hvilke, paa det de kunde undflye det skammelige [14] Naun af Sophi eller Viise, vilde heller kaldes Sophister [15]. Dißes Forretning bestod i at ophøye Gudernes og tappre

adskillige Rør, og meente at hand kunde spille herpaa lige saa ypperligen, som Apollo paa hans Strenge-Leeg. Da de nu begge skulde lade sig høre, blev Midas udvalt til at dømme dem imellem. Men saasom hand formodentligen ikke har forstaaet Musiken, eller haft et got Gehør, saa dømte hand, at Pan spillede bedre end Apollo. Hvorfore Apollo, som ærgrede sig over denne urimelige Dom, begavede Midas med et par Esels Øren. Hvilke nu ere blevne til et Ordsprog, naar mand vil give tilkiende, at nogen roser sin Uforstand og Dumhed, fornemmeligen i at dømme urimeligen, og give det slettere Priisen for det som er bedre.

[14] Her taler Daarlighed, og bruger derfor Daarers allmindelige Sprog, der foragter og taler ilde om Viisdom, ligesom Viisdom tvertimod holder det for en Skam at være daarlig og uvittig.

[15] Sophister vare fordum det samme som viise Mænd; dog bleve de gemeenligen kaldte Sophi, som i det Grædske Sprog bemærker Viis. Sophist er derefter bleven som et foragteligt Naun, hvormed retskafne Viise betegnede dem, som misbrugte dend Viisdom eller Lærdom, som de besadde, enten til at drille andre med Spitsfindigheder, eller til at berømme nogen, som enten ikke var det værd, eller meere end hand var værd.

pre Mænds Roes med Berømmelses Taler. I skal derfor faae at høre en Berømmelses Tale, ikke over Hercules [16], ey heller over Solon [17], men over mig selv, det er, Daarlighed. Men nu maa I vide, at jeg ikke agter disse viise Mænd saa meget som det, der siger, at intet er daarligere eller overmodigere end at berømme sig selv. Men det maa nu være saa daarligt, som de vil, naar de ikkun tilstaaer at det er mig anstændigt. Thi hvad skikker sig bedre, end at Moria selv udbasuner sin egen Roes? Thi hvem kand bedre beskrive mig end jeg selv? Med mindre der skulde være nogen, som kiender mig bedre end jeg kiender mig selv. Omendskiønt jeg for resten agter endogsaa dette at være ikke lidet maneerligere, end det som mange fornemme og viise Mænd ofte pleyer giøre, hvilke af en forkeert Blufærdighed pleyer hemmeligen at bestille en veltalende Slettenfeyer, eller en poetisk Ordgydere, som de for Betaling leyer dertil, at de af ham kand høre deres egen Berømmelse, det er, lutter Løgn; og dog alligevel sidder denne Undseelige [18] imidlertid og giør sig til som en Paa-

16 Hercules regnes iblant de Hedenske Guder, og er berømmelig formedelst de store og vigtige Tieneſter, som hand har beviist Verden ved at befrie dend fra adskillige Tyranner og andre Ulykker.

17 Solon var en af de syv Viise i Grækenland.

18 Dette siges af Spot, for at betegne, at mange lader som de undseer sig ved at høre sig selv roses, men finder dog en hemmelig inderlig Behag deri, hvilken de sielden kand dølge saa vel, at mand jo kand merke dend.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn816235112/phys_0059
DFG

Paafugl, blæser sig op og kneiser, naar dend ublu Hyklere ligner saadant et unyttigt Drog ved Guderne, naar hand fremstiller ham som et fuldkomment Monster paa alle Dyder, som dog selv veed at hand er saa langt derfra, som der er fra Himmelen til Jorden, naar hand pynter Kragen med fremmede Fiær [19], naar hand toer en Morian [20], og gior af en Myg en Elephant [21]. For resten retter jeg mig efter det almindelige Ordsprog, at dend, der har onde Naboer, og som ingen anden vil rose, gior ret deri at hand roser sig selv. Omendskiont jeg imidlertid storligen forundrer mig over Menneskenes, jeg veed ikke om jeg skal sige Utaknemmelighed eller Dovenhed; thi da de alle dyrker mig gandske flittigen, og gierne oppebærer

[19] Denne Fabel har Æsopus opdigtet saaledes: En Krage samlede adskillige af de deiligste Fiær, som andre Fugle havde fældet, og pyntede sig dermed, saa at dend blev anseet for dend allerdeiligste Fugl blant alle. Men da dend kom i Sælskab med de andre Fugle, og enhver kiendte sine Fiær, plukkede de dend arme Krage saa længe indtil dend blev gandske nøgen, og blev med største Spot beleet for sin begangne Daarlighed. Det menneskelige Levnet giver mange Anledninger til at erindre denne Fabel.

[20] At toe en Morian bemærker at giøre et forgæves Arbeide, ligesom vi siger at slaa Vand paa en Gaas. Fornemmeligen kand dette Ordsprog bruges, naar nogen vil forsvare eller besmykke en uretfærdig Sag, der er saa aabenbare slem, at ingen Roes eller Sminke kand skiule dend.

[21] Det er: at giøre stort af det som i sig selv er ringe eller intet.

Bærer min Godhed og Velgierninger, saa har der dog ikke været een, i saa mange hundrede Aar, som med en taknemmelig Tale har forkyndet Daarlighedes Berømmelser, da der dog har været de, som har anvendt mange vaagne Nætter, og brændt meget Lyys, imedens de med stor Flid har udarbeidet Berømmelses Taler over en Busiris, over en Phalaris [22], over tredie Dags Kolden, over en Flue, over et skaldet Hoved og deslige Ulykker. Af mig skal I derimod faae at høre en Tale, som jeg vel ikke forud har betænkt eller udarbeidet, men derfor er dend des meere sanddru. I maa ikke tænke at jeg opdigter dette for at prale af mit Nemme, som de gemeene Oratorer giøre; thi I veed selv, at naar de holder en Tale, som de har arbeidet paa i heele tredive Aar, eller er undertiden forfærdiget af andre, saa sværer de dog paa at de har skrevet dend i tree Dage, og det ligesom med Leeg, eller og at de har sagt een anden til, som har forfattet dend i Pennen. Mig har det derforuden altid været behageligst at sige alt hvad der kommer mig paa Tungen. Men nu maa ingen vente af mig, at jeg efter de gemeene Oratorers Sædvane skal beskrive mig selv, langt mindre at jeg skal deele mig [23]; Thi begge disse Ting betyder intet

[22] Busiris og Phalaris vare tvende grumme Tyranner. Polycrates har skrevet en Berømmelses Tale over dend første, og Lucianus over dend sidste.

[23] Dette er ellers en fornøden Sag, naar mand vil holde en Tale over nogen Ting, at mand beskriver dend samme, og viiser hvad det er for en Ting mand vil tale

intet got, enten at beskrive dend inden viße Grænd-ser, hvis kraftige Virkning strækker sig saa vidt, eller at deele dend, i hvis Dyrkelse alle Ting ere saa eenige. Derforuden hvortil behøves det, at jeg ved en Beskrivelse skulle forestille eder ikkun som en Skygge eller Afbilding af mig, da I selv nærvæ-rende seer mig her nærværende for eders Øyne? Thi jeg er jo, som I selv seer, dend rette Lyksalig-heds Kilde, og dend som giver alle gode Ting, som paa grædsk kaldes **Moria**, og paa Dansk **Daar-lighed**. Omendskiønt hvortil behøvedes det end at sige dette, ret ligesom jeg ikke nok viiser af mit Ansigt og Skikkelse hvem jeg er, eller ligesom, i Fald nogen vilde paastaae at jeg var **Minerva** [24] eller **Sophia** [25], dend samme kunde ikke strax igiendrives ved mit blotte Aasyn, omendskiønt jeg ikke brugte nogen Tale, som er Sindets u-bedra-geligste Speil. Jeg veed af ingen Sminke eller Forstilling at sige; Mit Ansigt udviiser ikke andet end hvad der boer i mit Hierte, og jeg er altid mig selv gandske liig, saa at end ikke de kand skiule mig, som allermeest tilegner sig Anseelse og Naun af Viis-

om; saa og at deele dend, saa vidt som det kand agtes fornødent enten for Sagens skyld, naar dend er saale-des beskaffen, eller for Tilhørernes skyld, at mand des bedre kand komme deres Hukommelse til Hielp.

[24] Minerva er Gudinde for Viisdom, og skal have op-fundet adskillige Konster og Videnskaber, som ikke alleene hører til Qvindekiønnets, men og til Mandkiønnets Forretninger.

[25] Sophia bemerker Viisdom.

Viisdom, og gaaer frem som Abekatter i Purpur, og som Asener i Løvehuder [26]. Thi omendskiønt de med stor Fliid forstiller sig, saa kand de dog ikke hindre det, at de lange Øren jo nogen stæds stikker frem og røber dem at de ere skabte som Midas [27]. Sandeligen dette er ogsaa et utaknemmeligt Slags Mennesker; thi endskiønt de ere allermeest af mit Partie, saa skammer de sig dog, hos dend gemeene Mand, saaledes ved mit Tilnaun, at de endog allestæds bebreider andre det som en stor Skændsel. Da de nu ere i Sandhed de allerdaarligste, men vil ansees for meget Viise, mon jeg da ikke med største Ret kand kalde dem Daare-Viise? Thi jeg har fundet for got, end og i dette Stykke at efterfølge dißе Tiiders veltalende Mænd, som bilder sig gandske viist ind at de ere Guder, dersom de kand ansees for at være tvetungede, som Blod-

26 Denne Fabel fortælles saaledes: Et Asen, som var bleven keed af sin Trældom, brød sig løs og løb ud i Skoven, hvor det fandt en Løve-Huud, hvilken det iførde sig, og i denne Gestalt forskrækkede baade de andre Dyyr, saa og de Cumaner, der vare et taabeligt Folk, og som ikke kiendte en Løve. Men da en fremmed Mand kom reisende i samme Egn, som kiendte, at denne Løve var et forklædt Asen, hvilket hand fornemmeligst kunde see af de lange Øren, som Asenet ikke kunde skiule, saa blev det ikke allene afført Løve-Huuden, men og dygtigen bespottet og pryglet, og sendt bort igien til sin forrige Herre.

27 Det er, har ikke større Forstand, om ikke just saa lange Øren. See forrige pag. 13 i dend 13de Anmærkning.

Blod-Igel [28], og holder det for en priselig Gierning, naar de indlegger og udziirer deres latinske Taler med nogle grædske Ord, omendskiont de ikke paßede sig eller behøvedes paa det Stæd. Fremdeles, dersom de har Mangel paa fremmede Ord, saa udgraver de af gamle raadne Bøger eller Papirer fire eller fem gammeldags og ubekiendte Ord, hvormed de kand forblinde Læseren, nemlig, paa det at de som forstaaer dem, skal meere og meere behage sig selv; de som ikke forstaaer dem, skal des meere falde i Forundring og berømme det, jo mindre de forstaaer deraf. Efterdi dette er sandeligen ikke en af vores [29] sletteste Fornøyelser, at giøre meest af det, som er meest fremmet. Findes der nu nogle, som ere lidet meere ærgierrige, og vil ikke lade sig mærke dermed, at de ikke forstaaer det, saa kand de dog ved deres Smilen og Bifald anstille sig ligesom de forstode det gandske vel, og som Asenet bevæge Ørene [30]. Men dette er en anden Sag

[28] Plinius beretter at dette Dyr har en dobbelt eller tvekløftet Tunge; med denne Lignelse sigtes til dem, som ved alle Leiligheder lader høre, at de har lært fleere Sprog end deres Moders Maal, og bruger end og Ord og Phraser af fremmede Sprog, naar de taler med Folk, som forstaaer ikke det ringeste deraf.

[29] Daarlighed taler om sig selv og alle Daarer, hvis Egenskab er gemeenligen denne, at giøre meere af det som er fremmed og slettere, end af sit eget der er bedre, og tvert imod, at giøre meere af sit eget der er slettere end af det som er fremmed og bedre.

[30] Asenet bevæger Ørene, naar det hører noget, hvoraf mand

Sag og kommer ikke dend Sag ved. Nu begiver jeg mig til mit Forehavende igien. I veed da mit Naun, I mine Tilhørere; hvad Tilnaun skal jeg bruge til eder? Hvad andet end Allerdaarligste? Thi hvad hæderligere Ære-Titul kand Gudinden Daarlighed give sine Tilhængere? Men efterdi der ere ikke ret mange, som veed min Herkomst, saa vil jeg nu, med de ni Gudinders Bistand, stræbe at forklare eder dend. I maa da vide, at hverken Chaos [31] eller Saturnus [32], eller Japetus [33] eller nogen af deslige gammeldags og for-

mand skulde slutte, at det var meget agtsom og forstandigt, da det dog ikke begriber det allermindste.

31 Hedningene har haft adskillige Meeninger om deres Guders Oprindelse; Men da deres Guder vare ikke andet end Mennesker eller skabte Ting, saa er vel denne Meening iblant alle urimelige dend rimeligste, at de alle har deres Oprindelse af Chaos, hvormed betegnes en Klump, eller uordentlig sammenblandet Materie; denne Chaos har de ogsaa anseet som en Gud; vi derimod forstaaer under dette Naun dend gandske Materie, som Gud skabte, og hvilken hand i sex Dage, efter Skriftens Beretning, adskilte og bragte i en anden Skikkelse. Og af denne samme Materie ere alle Mennesker, store og smaa, høye og lave, dannede, ligesom en Pottemager af dend samme Leer-Hob giør Kar til Ære og Vanære.

32 Saturnus holdes for en af de ældste Guder, og er Fader til Jupiter. Hand er ellers en Afbilding paa Tiden.

33 Japetus holdes iligemaade for en af de ældste Guder; og der ere de, som meener at dette er Japhet, en af Noæ Sønner.

forfulede Guder har været min Fader, men Plutus [34] selv alleene, og det til Trods for Hesiodus og Homerus [35], ja for Jupiter selv, som de ofte kalder Guders og Menneskers Fader. Efter denne min Faders Vink skeer det endnu, ligesom fordum, at der vendes op og ned baade paa hellige og verdslige Ting. Efter hans Tykke regieres Kriig, Fred, Riiger, Raad, Rettergang, Moder og Rigsdage, Ægteskab, Pagter, Forbund, Love, Konster, lystige, alvorlige Ting, ret nu taber jeg Været, kort sagt, alle Menneskenes almindelige og besynderlige Forretninger gaaer efter hans Hoved. Uden hans Hielp skulde dend gandske almindelige Hob poetiske Guder, ja jeg tor endnu tale dristigere, de udvalte og fornemste Guder selv [36], enten aldeles ikke være til, eller og gandske viist leve meget knap og kummerligen hiemme ved deres eget Bord. Dend som er i hans Unaade, dend kand end ikke Pallas [37] selv giore til-

34 Plutus bemærker Riigdom; og Hedningene har giordt Plutus til Gud for Riigdom. Her betegnes alleene dette, at Riigdom bringer Menneskene til at begaae mange Daarligheder; og derfor siges her, at Riigdom er Fader til Moria eller Daarlighed.

35 Hesiodus og Homerus vare tvende grædske Poeter, hvilke gemeenligen holder Jupiter for dend fornemste Gud og kalder ham Guders og Menneskenes Fader.

36 Hedningene, og fornemmeligen Poeterne, inddeelte deres Guder i adskillige Classer, nogle vare ikkun smaa og gemeene, men der vare 12, som de kaldte udvaldte og de fornemste Guder over alle de andre.

37 Pallas er det samme som Minerva, Gudinde for Viis-

tilstrækkelig Bistand. Men tvert imod, dend som har hans Naade, dend kand blæse end og ad dend høyeste Jupiter selv med hans Torden-Straaler. Af saadan en Fader har jeg min Herkomst. Hand er dend, som har aulet mig, ikke af sin Hierne, som Jupiter aulede dend barske og grumme Pallas [38], men af Neotes [39] der var dend allerdeiligste og derhos lystigste Nymphe iblant alle. Dog maa I ikke meene, at hand var bundet til hende ved det fortrædelige Ægteskabs Baand, saaledes som hin halte Smed er fød [40]; ney ingenlunde, men jeg er en Frugt af deres indbyrdes hemmelige Kierlighed, hvilket er ikke lidet sødere. Men paa det I skal ikke bedrage eder i eders

Viisdom. Her viises, at Viisdom maa ofte lide Nød, og at Riigdom gaaer allevegne frem, og trodser baade Ret og Magt.

38 Herom giver de hedenske Skribentere os denne Beretning, at Jupiter fandt stor Piine i sit Hoved, hvorfor hand sendte Bud efter Vulcanus, at hand med sin Øxe skulde kløve hans Hovedskal, som og skeede. Hvorpaa Pallas sprang frem i fuldkommen Størrelse med hendes Hielm paa Hovedet, med hendes Spyd og Skiold, thi hun har foruden andre Konster ogsaa opfundet Krigs Videnskaber og at bruge Vaaben, hvorfore hun afbildes med et barsk og martialsk Ansigt.

39 Neotes bemærker Ungdom; Riigdom og Ungdom ere da Fader og Moder til Daarlighed.

40 Vulcanus blev dyrket som Gud for Smeddene, og var halt, og ellers ikkun af gandske maadelig Forstand. Hand var Jupiters Søn, som hand havde aulet i Ægteskab med Juno.

eders Tanker, saa maa J vide, at Plutus aulede mig ikke, da hand var bleven udlevet og blind, som Aristophanes [41] beskriver ham; men da hand endnu var karsk og hidsig af Ungdoms Fyrighed, og ikke alleene af Ungdoms Fyrighed, men meget meere af dend liflige og ubeblandede Nectar, hvoraf hand da ongefær havde taget noget vel til sig i Gudernes Giæstebud. Forlanger J ogsaa at vide paa hvad Stæd jeg er fød, efterdi mand nu omstunder holder for, at dette fornemmeligen gior til en hoy Byrd, naar mand er kommen til Verden paa et berommeligt Stæd, da maa J vide, at jeg er ikke kommen til Verden paa dend vankende Delus [42] ey heller i det bolgende Hav [43], ey heller i de dybe Huuler, men paa de lyksalige Oer [44], hvor alting fremkommer af sig selv uden at ploye eller saae; paa hvilke der hverken findes Arbeide eller Alderdom eller nogen Sygdom; ey heller seer J der paa Agrene gemeene Urter, eller Log, eller Vikker eller Bonner, eller andet deslige Lapperie, men

[41] Denne var en satyrisk Poet, som beskriver Plutus eller Gud for Riigdom at være blind og udlevet; men derunder har dog været skiulte nogle Lærdomme, hvorved Riigdoms Egenskaber afbildes.

[42] Paa dend Oe Delus i det Ægæiske Hav skal Apollo være fød; derfor har hand giordt dend fast og stadig, da dend tilforn drev omkring i Havet.

[43] Venus digtes at være aulet af Havet.

[44] Disse kaldes nu omstunder de Canariske Eylænder, som formedelst deres Specerier og herlige Frugter ere meget berømte.

men eders Øyne og Næser bliver allevegne forlystede med Roser, Violer, Nelliker, Hyacinther, Tulipaner og de allerfornøyeligste Hauger [45]. Da jeg var nu fød i diße angenemme Vellyster, saa begyndte jeg ingenlunde mit Liv med Graad, men jeg smilede strax venligen ad min Moder. Jeg misunder nu ikke dend store Jupiter sin Amme, der var en Geed, efterdi de tvende fornøyeligste Nympher har opammet mig med deres Bryster, nemlig Methe [46] som er Bacchus's Daatter, og Apædia [47] Pans Daatter, hvilke I ogsaa seer her nærværende iblant mine andre Medfølgere og Terner. Men dette kand jeg sige eder, at dersom I forlanger at vide deres Naune, saa faaer I dem ikke at høre af mig, uden paa grædsk. Denne nemlig, som I seer med de opløftede Øyenbryne, er Philautia [48]; denne med de smiskende Øyne og klappende med Hænderne er Kolakia [49]; denne der seer ud ligesom Hun sover, kaldes Lethe [50]; denne, som støtter sig paa begge Armene, heder Mi-

45 Det er Daarers Art at foragte det som er uanseeligt, endskiønt det er meget nyttigt; Derimod at giøre meest af det, som praler i Øynene og fornøyer de udvortes Sandser, endskiønt det er til liden eller ingen Nytte.

46 Methe betyder Drukkenskab.

47 Apædia er Uforstand.

48 Philautia er Egen-Kierlighed.

49 Kolakia er Hyklerie, naar mand flatterer og hykler for andre, med at rose og ophøye dem overmaade.

50 Lethe er Glemsomhed.

Misoponia [51]. Denne som har en Krands af Roser om Hovedet, og er over alt besmuurt med vellugtende Salver, kaldes Hedone [52]. Denne med de ustadige og flygtige Øyne kaldes Anoia [53]. Denne som har dend glatte Huud og dend skionne mækede Krop, kaldes Tryphe [54]. I seer ogsaa tvende Guder iblant diße Fruentimmer, af hvilke dend eene kaldes Komos [55] dend anden Negretos Hypnos [56]. Ved diße mine Tieneres troe Bistand bringer jeg alle Ting under mit Herredom, og regierer endog over Regentere selv. I har da hørt min Herkomst, min Opdragelse og mit Følgeskab; Nu paa det ingen skal synes, at jeg uden Aarsag tilegner mig Naun af Gudinde, saa beder jeg at I med oprakte Øren vil fornemme, hvor mange Velgierninger jeg beviiser baade Guder og Mennesker, og hvor vidt min kraftige Virkning strækker sig. Thi dersom det er ikke urigtigt, som en har skrevet, at dette egentligen hører Guderne til, at hielpe Menneskene, og dersom de med Billighed ere antagne i Gudernes Tal, som har lært Menneskene, hvorledes de skulde faae Viin, Korn, eller

51 Misoponia er Had til Arbeide, eller Ladhed.

52 Hedone er Vellyst.

53 Anoia er Galenskab, eller Ubesindighed.

54 Tryphe er Kræsenhed og Fraadserie.

55 Komos er Gud for Giæstebudder og bemærker paa dette Sted Fylderie og Drukkenskab.

56 Negretos Hypnos betyder dend dybeste Søvn, hvoraf mand ikke letteligen kand vaagne.

eller nogen anden deslige nyttig Ting, hvorfor bør da ikke jeg med rette kaldes og agtes for Hovedet for alle Guderne, jeg som eene giver alle alle Ting? For det første, hvad kand vel være sødere, hvad dyrebarere end Livet selv? Men hvem bør mand vel tilskrive dets Begyndelse, uden mig? Thi det er hverken Pallas med sit Spyyd, eller Jupiters Skiold, som auler eller forplanter det menneskelige Kiøn. Men Jupiter selv, som er Gudernes Fader og Menneskenes Konge, som med et Nik kand faae dend heele Himmel til at skælve, maa legge hans treekløftede Tordenstraale fra sig, og hans barske Ansigt, hvormed hand, naar ham lyster, kyser alle de andre Guder, ja dend Stomper maa, ret ligesom en Goglere, paatage sig en anden Person, saa ofte hand vil giøre det, som hand gior altid, nemlig giøre Børn [57]. Nu veed I ogsaa, at de Stoiske [58] Philosopher agter sig at være

57 Jupiter beskrives af Poeterne, som dend fornemste Gud, og afbildes med en tredobbelt Torden-Straale i Haanden, for at betegne hans Magt, i særdeleshed at hand er Himmelens Regentere. Det er forunderligt, hvilke Historier Poeterne fortæller om ham, hvor mange Løsagtigheder og Voldtagelser de tillegger ham, og beretter tillige hvilke mange Gestalter hand omskabte sig udi, for at opfylde sine utugtige Begierligheder.

58 De Stoiske Philosopher havde deres Naun af et Stød i Athenen, hvor Zeno Citticus, som Hoved for denne Sect, pleiede at lære. Denne Lærdom gik fornemmeligen ud paa at forbedre Menneskenes Sæder, og lære dem at følge Fornuften alleene, uden at bevæges eller regieres af Affecterne. Derfor har og denne Sect været i stor

være nærmest Guderne; Men jeg er tilfreds, at en var ti gange, eller, om I vil, tusende gange en Stoisk Philosoph, saa maa hand dog iligemaade legge, om ikke sit Skæg, der er Viisdom Tegn, omendskiønt hand har det tilfælles med Gedebukkene, saa dog hans stolte Miner, hand maa giøre et mildt Ansigt, hand maa bortkaste hans strenge Regler og Lærdomme, hand maa giækkes og prime lidet, kort sagt, mig, mig siger jeg, maa dend Viise have til Hielp, dersom hand vil være Fader. Og hvorfor taler jeg ikke, efter min sædvanlige Maade, tydeligere med eder? Kiære, mon Hovedet, mon Ansigtet, mon Brystet, mon Haanden, mon Øret, som holdes for de skikkelige og hæderlige Lemmer, auler Guder og Mennesker? Jeg meener Ney; men det er dend Part, det Lem, som er saa daarligt, og saa latterligt, at det ikke engang kand nævnes uden Latter, som er det menneskelige Kiøns Forplantere. Det er dend hellige Kilde, af hvilken alting haver og faaer Livet, rettere end det Pythagoriske Fiirtal [59]. Jeg beder, siger mig dog,

i stor Agt, ikke alleene blant de Græker, men og blant de Romere, og iblant dends Tilhængere findes mange store, viise og dydige Mænd. Rasmus Roterdam har selv været en stor Ven af dend, hvilket mand kand slutte deraf, at hand under Daarligheds Person laster den.

59 Pythagoras har forestillet dend største Deel af hans Lærdomme udi Tal, og iblant andet sagt, at Fiirtallet er dend ævige Naturs Kilde; Hans Efterfølgere har umaget sig for at udfinde Grunden til denne dunkle Lær-

dog, hvilken Mand vilde vel lade legge sig Egteskabs Bidsel i Munden, dersom hand, som disse Viise pleyer giøre, først betragtede hos sig selv dend Stands Besværligheder? Eller hvilket Fruentimmer vilde tage imod en Mand, dersom hun enten vedste eller betænkte Fødselens farlige Møye, og Optugtelsens Fortrædeligheder? Fremdeles dersom eders Liv maa tilskrives Egteskabet, men Egteskabet befordres ved min Tienerinde Anoia, saa begriber I letteligen, hvor høyt I ere mig forpligtede. Dernæst, hvilket Fruentimmer, som har eengang gaaet disse Ting igiennem, vilde vel begynde derpaa igien, dersom Lethe ikke havde Adgang hos hende? Ja end ikke Venus selv skal negte det, omendskiønt Lucretius er af en anden Meening, at hendes Magt er ufuldkommen og forgæves, uden min Medvirkning og Bistand. Det er derfor vores drukne og giækkelige Spøog, af hvilken baade disse opblæste Philosopher, i hvis Stæd nu ere komne de gemeenligen saa kaldte Munke, saa og de Purpurklædte Konger, og de gudelige Præster og de allerhelligste Paver, har deres

Lærdom, og viist af Fiirtallets Beskaffenhed i Regnekonsten, at hand derved har betegnet det fuldkommenste Væsen og Gud selv. Nogle har deraf giordt sig dend Tanke, at hand ved sin Omgang med Jøderne havde faaet nogen Kundskab om Skriftens Lærdom, og at hand derfor ved dette Fiirtal skal have forstaaet det ævige og sande guddommelige Væsen, som i det hebræiske Sprog udtrykkes med det Ord יהוה som bestaaer af fire Bogstaver og kaldes derfor *Tetragrammaton*. See die allgemeine Welthistorie pag. 57 og efterfølgende.

deres Oprindelse; Endeligen ogsaa dend heele Forsamling af de poetiske Guder, der er saa talriig, at Himmelen selv, saa vidtløftig, som dend end er, neppe kand rumme dend store Sværm. Men dette var mig sandeligen ikkun en liden Ære, at Livets Udspring og Oprindelse maatte tilskrives mig, dersom jeg ikke ogsaa kunde viise, at alt det, som hører til Livets Bequemmelighed og Fornøyelse, er gandske og aldeeles min Gave. Thi hvad er dette Liv, mon det bør kaldes et Liv, dersom mand tager Vellyst derfra [59]? Jeg seer at I bifalder min Meening. Thi jeg vedste vel, at ingen iblant eder var saa viis, eller meget meere saa gal, ja langt heller saa viis, at hand skulde have andre Tanker. Omendskiønt de Stoiske Viise selv ikke foragter Vellyst, ihvorvel de med stor Flid lader saaledes, og forkleiner dend med tusende Skældsord for dend gemeene Mand, nemlig, paa det de kand giøre andre leede deraf, og selv nyde dend des

[59] Merk her Daarers Sprog, som agter intet ypperligere i Verden, end at æde, drikke, forlyste sig; og meener at retskafne Mennesker, som umager sig for at efterkomme fornuftige Creaturers Pligter, kand aldrig siges at leve, fordi de agter det for dend høyeste Vellyst i Verden at giøre got, at forbedre deres egen Forstand, at overvinde deres Naturs uordentlige Tilbøyeligheder, og forfremmes meere og meere i Dyder. Derfor bliver ogsaa Daarlighed meget artigen forestillet i det efterfølgende, som hun stod i Tvil om, enten hun skulde kalde det Viisdom eller Galskab, at være af andre Tanker; thi det som Daarer holder for at være viist og klogt, det er Daarlighed, og derimod det de holder for Galskab er Viisdom.

des overflødigere [60]. Men jeg beværer dem ved dend store Jupiter, at de dog siger mig, om der er nogen Deel af Livet, som er ikke bedrøvelig, ikke ulystig, ikke u-angenem, ikke u-smagende, ikke fortrædelig, dersom dend er uden Vellyst, det er, dersom dend ikke er krydet med Daarlighed? Det kunde vel være nok, at anføre et eeneste Beviis herpaa, nemlig det allerdeiligste og priiselige Vidnesbyrd, som dend aldrig nokſom berømte Sophocles har givet os, naar hand siger: **At være uden Forstand er det allerfornøyeligste Liv**; Men dog, kom an, vi vil gaae dend heele Sag styckeviis igiennem. Først, hvem veed ikke, at Menneskets første Alder er dend allerglædeligste og dend allerbehageligste for alle? Thi hvad er der hos Børn, hvorfore vi saaledes kyßer dem, klapper dem, holder af dem, giør dem til gode, saa at endog en Fiende kommer denne spæde Alder til Hielp? Er det andet end Daarligheds tilokkende Yndighed, som dend forsigtige Natur har med Fliid begavet nyfødde Børn med, paa det at de ligesom med en Belønning af Vellyst og Fornøyelse kand baade forlindre deres Arbeide og Møye, som skal opdrage dem, saa og tilsmigre sig deres Bevaagenhed og Kierlighed, som skal have Tilsyn over dem? Dend Alder som følger strax efter denne, nemlig Ungdommen, hvilken Yndest har dend

[60] Ligesom der fortælles om en graadig Fraadsere ved Naun Philoxenes, der pleyede at snyde Næsen i Fadet, naar der var noget som smagte-ham, paa det hand kunde beholde det alleene.

dend ikke hos alle, hvor oprigtigen afholdes dend, hvor tienstvilligen befordres og hielpes dend af alle? Men hvorfra kommer det, at Ungdommen er saa yndefuld? Hvorfra uden af mig? Det er ved min Velgierning, at dend har saa liden eller ingen Forstand, og er derfor desto lystigere, og desto mindre knarvorn. Jeg vil have loyet, om Ansigtets Deilighed ikke strax falmer, Munterheden tager af, Lystigheden forgaaer, Kraften svækkes, saa snart de ere blevne noget ældre, og har ved Forfarenhed og Lærdomme begyndt at faae nogen mandig Forstand. Og jo længere Menneskene fores bort fra mig, jo mindre lever de, indtil endeligen dend besværlige Alderdom kommer, som gior dem nu ikke alleene mishagelige for andre, men og for sig selv. Denne skulde nu ogsaa være gandske utaalelig for alle, ingen skulde kunde udstaae dends Besværligheder, dersom jeg ikke igien forbarmede mig over saa stor en Moysommelighed, og gunstigen kom dend til Hielp; og ligesom Poeternes Guder pleyer at hielpe dem, som ere i Ulykke, ved at omskabe dem til en eller anden Ting, saaledes bringer ogsaa jeg disse udlevede, saa vidt som det kand lade sig giore, til dend første Barndom igien. Hvorfore det almindelige Ordsprog ikke urigtigen siger om dem, at de gaaer i Barndom. Dersom nu nogen forlanger at vide, hvorledes denne Omskabelse gaaer til, da vil jeg end og aabenbare dette. Jeg forer dem til vores Lethes Kilde; thi dend har sit Udspring paa de lyksalige Oer, (efterdi der rinder ikkun en liden Bek deraf i

de

de Dodes Rige) og saasnart de har der drukket Forglemmelsens Vand, saa forsvinder og bortskylles Sindets Bekymringer efter Haanden, og de bliver til Born igien. Men diße Folk ere jo naragtige, siger mand, de har jo ingen Forstand. Ja, det tilstaaer jeg gierne. Men dette er jo at blive Barn igien. Thi hvad er det andet at være Barn, end at være naragtig og uden Forstand? Er dette ikke just det allerbehageligste ved Barndommen, at dend har ingen Forstand? Thi hvem har ikke afskye for, og hader som et Vidunder, et Barn der har en mandelig Forstand? Herudi bifalder mig ogsaa det bekiendte Ordsprog: **Jeg kand ikke lide et Barn, som er viis for Tiden.** Men hvem kunde taale at holde Venskab eller Omgængelse med en gammel Mand, som tillige med saadan en lang Forfarenhed, besad ligesaa stor en Sinds Hurtighed og igiennemtrængende Forstand? Det er derfor min Velgierning, at dend gamle bliver giækkelig. Men imidlertid er dog denne min gamle Gæk fri for de elendige Bekymringer, som hin Viise qvæles med. Imidlertid er hand ikke en ubehagelig Drickebroder; Hand fornemmer ikke til Livets Kædsommelighed, hvilken dend stærkere Alder neppe kand taale. Undertiden gaaer det ham som dend gamle Mand, **Plautus** taler om, der begyndte paa ny igien at elske; og hand er dend allerulykkaligste, dersom hand har Forstand; men nu er hand derimod lykkalig ved min Velgierning, hand er behagelig for hans Venner, og er ikke en u-artig Snakkebroder. Ef-

terdi Homerus ogsaa siger om Nestor, at hans Tale var sødere end Honning, men om Achilles vidner hand, at hans var bitter; samme Poet melder ogsaa, at de gamle Mænd sadde paa Voldene, og deres Ord vare ziirlige og prægtige. Og udi denne Henseende overgaaer Alderdommen Barndommen selv, thi denne er vel behagelig, men kand endnu ikke tale, og fattes derfor en af de fornemste Forlystelser i Livet, jeg meener Sladdervorenhed. Hertil kommer ogsaa dette, at gamle Folk finder stor Behag i Børn, og Børn igien i gamle Folk, saa at Liige søger sin Liige. Thi hvor i kommer de ikke overeens, undtagen at disse har fleere Rynker og fleere Aar? For resten ligner de hinanden, deres hvide Haar, tandløse Mund, Legemets Kleinlighed, Begierlighed efter Melk-Mad, stammende Tale, Sladderagtighed, Giækkerie, Glemsomhed, Ubesindighed, kort sagt i alle andre Ting kommer de overeens; og jo ældre de bliver, jo nærmere ligner de Børn, indtil de omsider, som Børn, vandrer ud af Livet, uden at være keede af Livet, uden at fornemme noget til Døden. Gaae nu hen, hvem der vil, og gior en Ligning imellem denne min Velgierning og de andre Guders Omskabelse; Jeg skiotter ikke om at fortælle hvad de giøre i Vrede; men dem, som de ere allermeest bevaagne, pleyer de omskabe til et Træ, til en Fugl, til en Græshoppe, eller ogsaa til en Slange; ret ligesom det ikke var det samme, at doe, eller at blive til et andet Creatur. Jeg derimod forer det samme Menneske tilbage igien til

dend

dend beste og lyksaligste Alder i hans Liv. Dersom Menneskene vilde holde sig fra at have dend mindste Samfund eller Omgængelse med Viisdom, og ideligen leve med mig, saa skulde der ikke engang være nogen Alderdom til, men de skulde stedse leve lyksalige og i en bestandig Ungdom. Seer I ikke at disse barske og stygge Folk, der enten ere hengivne til philosophiske Studeringer, eller andre alvorlige og vanskelige Forretninger, ere gemeenligen blevne gamle, forend de har været ret unge; nemlig fordi Bekymringer, samt en ideelig og skarp Eftertænksomhed og Pensen fortærer efter haanden deres Aand og Leve-Saft. Da derimod mine Giække og Daarer ere vakkert feede, glisende og spækkede, som Acarnaniske Griise [61], og skulde sandeligen aldrig fornemme til nogen Alderdommens Besværlighed, dersom de ikke, som det gemeenligen skeer, bleve noget befængte med Viisdoms smitsomme Syyge. Saaledes tillader Menneskens Liv ikke, at nogen Ting kand være i alle maader lyksalig. Hertil kand vi foye et ikke ringe Beviis af det almindelige Ordsprog, som siger, at **Daarlighed** er dend eeneste Ting, der kand holde paa dend ellers overmaade flygtige Ungdom, og bortdrive dend slemme Alderdom. Ligesom det almindelige Ordsprog ikke uden Aarsag melder om Bra-

[61] Acarnanien er et Landskab i Epiro, hvis Griise eller Svin skal fordum have været meget berømte, som en særdeles lækker Spiise; Ordsproget bruges ellers til at betegne en som er vellystig, spækker og mæsker sig, som et Slagtefæ.

Brabanderne, at da andre Mennesker pleyer med Alderen at faae Forstand, saa bliver disse jo meere og meere daarlige, jo nærmere de kommer Alderdommen. Men derhos er der ikke noget Folk, som er kortvilligere eller fornoyeligere i daglig Omgængelse, eller som mindre føler til Alderdommens Bedrovelse. Næst disse, saavel i Hensende til Grændserne, som og i Hensende til Levemaaden, ere mine Hollændere; thi hvorfor skulde jeg ikke kalde dem **mine**, da de saa flittigen dyrker mig, at de end og gemeenligen bliver kaldte efter mit Naun? Hvorved de saa lidet skammer sig, at de end og agter sig det for en særdeles Ære [62]. Lad nu de taabelige Mennesker gaae hen, og søge efter en **Medea**, en **Circe**, en **Venus**, en **Aurora** [63], og

[62] Paa dend Tiid, da denne Tale blev skrevet, kand det vel have været saa; Nu paa nærværende Tiid skulde de gode Hollændere vel ikke tage imod denne Ære.

[63] Om Medea fortælles der, at hun ved Urter og Salver kunde udrette store Ting og ligesom omskabe Menneskene, at de bleve unge igien. Hun bliver ikke alleene berømt, som en stor Troldqvinde, men har og været dyrket som en Gudinde. Circe er dend bekiendte Hex, som Homerus meget skriver om, at hun kunde omskabe Menneskene til hvad Creaturer hun vilde. Saaledes forvandlede hun Ulyssis Folk til Sviin. Hun er iligemaade af Hedningene dyrket som en Gudinde. Om Venus berettes der, at hun giorde Phaon, der var en gammel Mand, ung og deilig igien; og om Aurora meldes der at hun udrettede hos Guderne, at Tithonus, som hun inderligen elskede, blev udødelig, men tillige af Alderdom saa barnagtig, at hand blev lagt i en Vugge og opvartet som et Barn.

og jeg veed ikke hvad for en Kilde, der kand forskaffe dem deres Ungdom igien, da dog jeg er eene dend, som baade kand og pleyer udrette dette. Hos mig er dend forunderlige Saft, med hvilken Memnons Daatter har forlænget sin Farfaders Tithons Ungdom. Jeg er dend Venus, ved hvis Gunst Phaon fordum blev ung igien, saa at Sappho blev saa hæftigen forliebt i ham. Jeg har de Urter, om der ellers findes nogle, jeg veed de forborgene Konster, jeg besidder dend Kilde, som ikke alleene kalder dend forbigangne Ungdom tilbage igien, men og, hvilket er endnu onskeligere, bestandigen vedligeholder dend. Dersom I alle bifalder denne Meening, at intet er bedre end Ungdommen, intet afskyeligere end Alderdommen, saa meener jeg, at I ogsaa seer, hvor høyt I ere mig forpligtede, som vedligeholder saa stor en Lykksalighed, og fordriver saa stor en Plage. Men hvi taler jeg endnu om Menneskene? Gaaer dend gandske Himmel igiennem, betragter alle Guder, og jeg vil give enhver, som vil, Forlov at bebreide mig mit Naun og kalde mig en Daare, dersom hand finder nogen iblant Guderne, som ikke er ubehagelig og foragtelig, med mindre hand er tækkelig og berømmelig ved min kraftige Virkning. Thi hvorfor meener I vel, at Bacchus [64] altiid er ung og har et smukt langt Haar? Det kommer deraf at hand altiid er dorsk og drukken, og fremdrager

[64] Bacchus blev dyrket som Gud for Viin; hand beskrives af Poeterne at være altiid ung og have et langt Haar.

drager sit gandske Liv i Gæstebuder, Dants, Leeg og Lystigheder, og har ikke dend allermindste Omgængelse med Pallas. Derforuden er det saa langt fra at hand forlanger at holdes for Viis, at hand endog vil dyrkes med Spoog og Leeg. Ey heller fortornes hand derover, at det almindelige Ordsprog tillegger ham det Tilnaun daarlig; thi det heder: daarligere end Bacchus. Fremdeeles har mand og givet ham det Naun Morychus, fordi hans Billede blev altiid sat uden for Templets Dor, hvor de lystige og letfærdige Bønder pleyede at oversmøre ham med Most og friske Figen. Men hvad for Spottegloser har dend gamle Comedie ikke brugt om ham? O hvilken en dum Gud, siger de, som var vel værd at fodes paa dend almindelige Maade [65]. Men hvem vilde ikke heller være denne taabelige og dumme, som er altiid lystig, altiid ung, altiid opvækker alle til Leeg og Lystighed, end være enten dend forskrækkelige Jupiter, eller Pan, som kyser Livet af Folk, og fordærver alle Ting med Alderdom, eller Vulcanus, som altid er begroet med Aske og Skarn af hans Smidde-Arbeide, eller end og Pallas selv, der er forfærdelig med hendes Skiold og Spyyd, og seer altiid barsk og grum ud. Hvorfor er Cupido altiid et Barn? Hvorfor? uden fordi

[65] Om Bacchus fortæller Poeterne, at da hans Moder Semele gik frugtsommelig med ham, blev hun slaget af Torden, hvorfore Jupiter, som hans Fader, tog Fosteret, som endnu ikke var fuldbaaret, og lod det sye ind i sit Laar, indtil det blev fuldkommen.

fordi hand er en Gæk og en Spøge-Doctor, og hverken tænker paa eller forretter noget retskaffent. Hvorfore beholder dend gyldene Venus altiid sin blomstrende Deilighed? Ikke af anden Aarsag, end fordi hun er beslægtet med mig, hvorfore hun ogsaa haver min Faders Farve i hendes Ansigt, og for denne Aarsags skyld kalder Homerus hende dend gyldene Venus [66]. Dernæst leer hun altiid, om vi ellers skal troe Poeterne, eller deres Efterfølgere, Bildhuggerne. Hvilken Gud eller Gudinde har de Romere nogen Tiid dyrket med større Nidkierhed end Flora, der var en Moder til alle Vellyster? Omendskiønt, dersom nogen ogsaa vilde nøyere undersøge de andre barske og alvorlige Guders Levnet, saaledes som det beskrives af Homerus og de andre Poeter, saa skal hand finde at alting er fuldt af Daarlighed. Thi hvad behøves det at opregne de andres Gierninger, efterdi endog dend tordnende Jupiters Elskovs Sager og Pudserier ere eder gandske vel bekiendte; Da dend alvorlige og ærbare Diana [67] forglemmer at hun er et Fruentimmer, og giør ikke andet end jager, saa forelsker hun sig dog imidlertiid i Endymion? Men jeg vil heller at Momus [68] maa fortælle dem deres

[66] Moria kalder Guld sin Fader, saasom Riigdom eller Plutus og Guld ere i vise Maader et og det samme.

[67] Diana var Gudinde for Jagt. Betyder ogsaa Maanen, som males paa hendes Hoved. Hun har haft et berømmeligt Tempel i Epheso, hvorom ogsaa tales i Apostlernes Gierningers 19 Cap.

[68] Momus blev og holdt for en af de smaa Guder, hvis

deres Bedrifter, som hand fordum ofte pleyede at giøre. Men ham ere de nyligen blevne forbittrede paa, og har styrtet ham tillige med Ate [69] Hovedkuls need paa Jorden, fordi hand med sin Viisdom faldt Guderne besværlig og forstyrrede deres Lystighed. Der er ey heller noget Menneske, som vil laane denne Landflygtige Huus, meget mindre finder hand Stæd ved store Herrers Hoffer, hvor dog min Tienerinde **Kolakia** er dend fornemste og behageligste Person, thi der er ligesaa liden Overeensstemmelse imellem hende og **Momus**, som imellem Lammet og Ulvene. Derfore da Guderne har nu faaet ham af Veyen, saa snakker og spøger de langt friere og fornøyeligere, og lever nu gandske mageligen, som **Homerus** siger, i det der er ingen som sætter dem til rette. Thi hvad Giæckerier har de ikke af dend unyttige **Priapus** [70]? Hvad Fornøyelser giør **Mercurius** [71] dem ikke med sine Tyve-

Arbeide var at dadle alting og finde feyl ved alles Personer og Gierninger.

69 Ate bemarker Skade eller Fortræd, og agtes ilige-maade for en Gudinde, hvilken Jupiter kastede ud af Himmelen og need paa Jorden; ligesom ogsaa Momus blev udstødt af Gudernes Forsamling, fordi hand sagde dem deres Feil.

70 Priapus var en Gud for Haugerne og blev afbildet i en meget forargelig Gestalt. Hand beskrives ellers at have været meget dum og ufornuftig.

71 Mercurius beskrives som Gud for Veltalenhed, for Kiøbmandskab, for Tyverie, for Fegtkonsten, og blev brugt som Sendebud eller Coureer for de andre Guder.

Tyverier og Skalkestykker? Ja end og Vulcanus selv pleyer at giøre sig til Nar for Guderne i deres Gæstebudder, og at opmuntre deres Dricke-Laug, snart med sin hinkende Gang, snart med Spottegloser, snart med anden latterlig Snak. Dernæst kommer Silenus dend gamle Bolere og dantser Bonde-Dantsen, tillige med Polyphemus, som dantser Syvspring-Dantsen, og Nympherne Barbeen-Dantsen; Skov-Troldene, som ere halve Menneſker og halve Gedebukke, dantser dend Atellanſke Dants [72]; Pan kommer dem alle til at lee med en eller anden plomp Viise, og dette gider de heller høre end de ni Gudinders Tale, allerhelst naar de har nu faaet noget paa Panden. Fremdeles hvad skal jeg fortælle eder om det som de bestiller efter Gæstebuddet, naar de ere dygtig fulde? Jeg forsikkrer eder at de begaaer saadanne Daarligheder, at jeg kand selv undertiden ikke bare mig for Latter. Men det er nok tienligst, at jeg her kommer Harpocrates [73] ihu, paa det ikke en eller anden Gud skal staae paa Luur og høre at jeg fortæller saadanne Ting, som ikke engang Momus selv har ustraffet taelt om. Men det er nu Tiid, at vi, ligesom Homerus [74], forlader Guderne,

og

72 Diße maa være nogle gammeldags ubekiendte Dantse, med mindre denne Atellanſke Dants skal være dend samme som i Viisen kaldes Gedebukke-Dantsen.

73 Harpocrates var Gud for Taushed, og afbildes at holde Fingeren paa Munden.

74 Homerus giør ofte deslige lange Spring i sine Skrif-

 ter,

og begiver os need paa Jorden igien, og betragter, hvor aldeles ingen Glæde eller Lyksalighed der er, uden min Velgierning. Fornemmeligen seer I, med hvilken stor Forsynlighed Naturen, som er det menneskelige Kiøns Moder og Bygmesterinde, har sørget derfor, at alting maatte blive krydet med Daarlighed. Thi da Viisdom er, efter de Stoiske Viises Beskrivelse, intet andet end at regieres af Fornuften, Daarlighed derimod, at drives af Affecterne, saa har **Jupiter** needlagt en langt større Deel af Affecter end af Fornuft hos Menneskene, ligesom et Pund er imod et Lod, paa det deres Levnet skulde ikke være gandske bedroveligt og ubehageligt. Derforuden har hand forviist Fornuften hen i en snever Krog i Hovedet, men overladt det øvrige gandske Legeme til Affecternes Oprør og Forvirringer. Dernæst har hand sat tvende grumme og mægtige Tyranner imod dend eeneste Fornuft, **Vreden**, som har sit Slot i Brystet, og i saa maade har Hiertet selv, der er Livets Udspring, under sit Herredom, og **Begierligheden**, hvis Regiering strækker sig gandske vidt indtil de nederste Parter af Legemet. Hvor meget Fornuften kand udrette imod disse to mægtige Krigshærer, det beviises noksom af Menneskenes almindelige Levnet; det eeneste som dend kand udrette, er dette, at dend raaber sig hæs og tilsiger dem Erbarheds og Skikkeligheds Regler; Men disse

ter, at hand snart er i Himmelen, snart paa Jorden, snart i en Kant af Verden, snart i en anden.

disse sender deres Konge en Strikke til at henge sig udi, og dsver ham i det de raaber langt stærkere, indtil hand da ogsaa omsider bliver træt, viger godvilligen, og giver sig tabt. Men efterdi Manden, som er fød til Forretninger, burde have en liden smule meere Fornuft, da, paa det Jupiter ogsaa kunde, det beste mueligt var, raade bod herpaa, saa spurte hand mig til raads i denne, som i alle andre Ting; jeg gav ham da ogsaa strax et Raad, der var mig baade liigt og anstændigt, nemlig at hand skulde give ham en Qvinde, der er vel et daarligt og urimeligt Dyr, men derhos latterligt og behageligt, paa det hun med sin daglige Omgængelse kunde kryde og forsøde Mandens Sinds Bedrovelse. Thi at Plato synes at staae i Tvil, enten hand skal henføre Fruentimmerne til de fornuftige eller ufornuftige Creaturer, dermed har hand ikke haft anden Meening, end derved at tilkiendegive dette Kiøns ugemeene Daarlighed. Skulde der end findes et Fruentimmer, som vil holdes for at være viis, da udretter hun intet andet dermed, end at hun bliver dobbelt daarlig, ret ligesom mand vilde føre en Oxe paa Fægtskolen, hvortil dend ikke af Naturen er duelig eller begavet. Thi dend, som imod sin Natur vil paatage sig en sminket Anseelse af Dyd, og tvinge sin medfødde Art, dend samme gior ondt verre og forøger sin Forseelse. Ligesom, efter det grædske Ordsprog, **en Abekat er altiid en Abekat, endskiønt dend klædes i Purpur**; saaledes er og et Fruentimmer altiid et Fruentimmer, det er daarlig,

hvad

hvad for en Person hun end paatager sig. Jeg holder dog ikke for at Fruentimmerne ere saa aldeles daarlige, at de skulde blive fortrydelige over mig, fordi jeg tillegger dem Daarlighed, da jeg selv er baade et Fruentimmer, og Daarlighed. Thi dersom de ret overveyer Sagen, saa bør de just takke Daarlighed derfor, at de i mange Maader ere lyksaligere end Mandfolkene. Først maa de takke mig for deres yndige Skabning, hvilken de billigen agter høyere end alle andre Ting, og ved hvis Kraft de tyranniserer end og over Tyranner selv. Hvorfra skulde det ellers komme, at Mændene har saadan en græselig Anseelse, saadan en grov Huud, saadant et stivt og stygt Skæg, der gior dem gandske til gamle Mænd, uden af denne Lyde, at de har Forstand og Videnskaber? Da derimod Fruentimmernes Kinder ere altid glatte, deres Røst kleinlig, deres Huud fiin og blød, ligesom de levede i en stedsevarende Ungdom. Dernæst hvad ønsker de andet i Verden, end at de kand storligen behage Mandfolkene? Er dette ikke deres Øyemærke med saa megen Stats, saa megen Sminke, saa mange Bad, saa megen Pynten, saa mange Salver, saa mange vellugtende Ting, saa mange Maader at sætte paa Hovedet, at klæde sig, at smykke sig, at giore deres Ansigter, deres Øyne, deres Huud angenemme og behagelige? Nu maa jeg sporge om der er nogen Ting, hvorved de meere behager Mandfolkene, end ved Daarlighed? Thi hvad tillader de ikke Fruentimmerne? Og hvad Vederlag venter eller nyder de derfor, uden

Vel=

Vellyst? Men Daarlighed er det eeneste, hvormed de gior Mandfolkene en Fornøyelse. Dette skal ingen negte, som eftertænker hos sig selv, hvad Gækkerie en Mandsperson snakker med et Fruentimmer, hvad Narrerie hand begaaer, naar hand har i Sinde at ret forlyste sig med hende. Der seer J da, af hvilken Kilde dend første og fornemste Forlystelse i Verden har sit Udspring. Men der ere nogle, fornemmeligen gamle Mænd, der ere større Elskere af Drik end af Fruentimmer, som agter det for dend største Fornøyelse at være i Drikke-Laug. Om der nu kand være noget næt og ziirligt Giæstebud, hvor der ikke er Fruentimmer hos, det maa andre domme om; Men dette veed jeg gandske vist, at intet Giæstebud kand være fornøyeligt, med mindre det er krydet med Daarlighed. Saa at dersom der er ingen tilstæde, som enten med en sand, eller forstilt Daarlighed kand opvække Latter, saa lader mand hente en Goglere, om mand end skulde betale ham derfor, eller mand maa antage en kortvillig Snyltegiæst, som med latterlige, det er, daarlige og naragtige Indfald kand fordrive Sælskabets Taushed og Alvorlighed. Thi hvad var det, at fylde Maven med saa mange Retter, saa mange lækkre og rare Ting, dersom ikke Øynene, Ørene, ja det gandske Sind blev iligemaade forlystet med Latter, Skiæmt og Lystighed. Men deslige Confect er jeg alleene Mester for. J hvorvel ogsaa de nu omstunder ved Giæstebudder brugelige Forlystelser, saasom at kaste Lod om hvem der skal være Konge,

at

at spille Kort eller Tærninger, at drikke Duus, at siunge Viiser, at dantse, at gegle, ere ikke opfundne af de syv Viise i Grækenland, men af mig, til det menneskelige Kiøns Nytte. Men alle disse og deslige Ting ere af dend Beskaffenhed, at jo meere Daarlighed der er ved dem, jo tienligere ere de for Menneskenes Liv, hvilket ikke engang bør kaldes et Liv, dersom det er bedroveligt og sorrigfuldt. Men det kand ikke andet end blive sorrigfuldt, dersom du ikke fordriver dets medfødde Kødsommelighed med saadanne Fornøyelser. Men der ere maa skee andre, som ey heller agter dette slags Vellyst, men finder dend største Lyst i deres Venners kiærlige Omgængelse, sigende, at Venskab bør agtes høyere end alle andre Ting, efterdi det er saa fornødent, at hverken Luften, eller Ilden, eller Vandet kand være meere; At det er saa behageligt, at mand maatte ligesaa gierne tage Solen som Venskab bort af Verden; At det er saa skikkeligt, dersom dette ogsaa hører noget til Sagen, at end ikke de Viise selv gior sig nogen Betænkning over at anføre det iblant de fornemste gode Ting. Men hvad, om jeg viiser eder, at endog denne saa store Lyksalighed har sin Oprindelse og Vedligeholdelse af mig? Men jeg vil ikke beviise det med Crocodilske [75] eller deslige spitsfindige

[75] Crocodilske Argumenter kaldes de, som ere saaledes indrettede, at mand bliver fangen, hvorledes mand end svarer paa dem. Mand har digtet om Crocodilen, at dend havde taget Barnet fra en Moder, da nu Modren bad at dend vilde give hende sit Barn igien, svarede

dige Argumenter, men jeg skal forestille eder det saa eenfoldigen at J næsten skal kunde tage og føle derpaa. Velan da, at see igiennem Fingre, at forsee sig, at være blind og tage feil i sine Venners Laster og Ufuldkommenheder, ja end og at elske og berømme nogle store Lyder som Dyder, synes eder ikke at dette er nær beslegtet med Daarlighed? Hvad naar een kysser en Vorte eller andet medfød Tegn paa hans Kiæreste? naar en anden finder Behag i hans Engels ildelugtende Aande, naar en Fader siger, at hans skeel-øyede Søn har Øyne som Venus [76]; Hvad er alt dette, maa jeg spørge, andet end lutter Daarlighed? Lad dem nu skrige saa meget som de vil, at det er Daarlighed, saa er det dog denne Daarlighed alleene som stifter og vedligeholder Venskab. Jeg taler om Menneskene, af hvilke ingen er fri for Feil; dend er dend Beste, som trykkes af de mindste; da der imidlertiid enten aldeeles intet Venskab stiftes imellem disse viise Guder, eller og det bliver gandske koldsindigt, barskt og ubehageligt, og det end da ikke uden med gandske faa, thi jeg holder det for Synd at sige med slet ingen, efterdi dend største Deel af Menneskene

rede Crocodilen, at dend vilde, dersom hun kunde sige Sandhed, enten dend vilde give hende sit Barn igien eller ikke. Moderen sagde: Du vil ikke; giv mig derfor mit Barn, thi jeg sagde sant. Men Crocodilen svarede: Dersom jeg giver dig dit Barn, saa har du ikke sagt sandt.

76 Venus afmales med halv-aabne Øyne og ligesom seende lidet til Siden, hvilket skal lade forliebt.

neskene er gal, ja der er ingen som jo i mange Maader løber med Liimstangen, og der kand intet Venskab bestaae uden imellem dem, som ere hinanden Liige. Dersom det engang hænder sig, at der kommer en inbyrdes Velvillighed imellem diße stræng Folk, da er dend sandeligen hverken trofast, ey heller bestandig, nemlig imellem diße knarvorne og alt for skarpsigtige Folk, saasom de ere saa grantseende i deres Venners Feil, som en Orn eller en Loß; men hvor svage Øyne har de ikke i deres egne Feil, og hvor lidet seer de Biælken i deres eget Øye, eller dend Pose, som de bærer paa Ryggen [77]. Derfor da dette er Menneskenes Naturs Beskaffenhed, at der findes ikke noget Gemyt, som jo er underkastet mange Feil, hvortil ogsaa kommer dend store Uliighed i Alder, i Handteringer, saa mange Skrobeligheder, saa mange Forseelser, saa mange Vildfarelser, saa mange Tilfælde i dette dødelige Liv, hvorledes kand der da vel være et fornøyeligt Venskab, i een eeneste Time, imellem diße Arguser [78], dersom det ikke er beblandet med det, som de Græker mærkeligen kalder Euetheia? enten I vil udtolke det Daarlighed eller Føyelighed, det kand være mig lige meget. Men

77 Æsopus siger, at et hvert Menneske bærer to Poser, dend eene for paa sig, i hvilken hand stikker andres Feil, dend anden paa Ryggen, i dend stikker hand sine egne.

78 Argus beskrives af Poeterne at have haft hundrede Øyne; og bliver brugt som et Ordsprog om een, der er meget skarpseende og paßer nøye paa.

Men hvad vil I sige dertil? Er ikke **Cupido**, der er en Stifter og Fader til alt Venskab, gandske blind? og ligesom de Ting, der ikke ere smukke, synes ham at være smukke, saa udretter hand og det samme iblant eder, at enhver synes at hans er deiligt, at en gammel elsker en gammel, og et Barn et Barn. Dißе Ting skeer allevegne, og mand beleer dem; men dißе latterlige Ting ere dog de som sammenbinder og foreener Menneskene i et behageligt Samfund. Fremdeles, det som er sagt om Venskab, det maa vi meget meere tænke om Egteskab, hvilket er jo intet andet end en u-adskillelig Foreening i Verden. Du store Gud! Hvilke Skilsmißer, eller og Ting der ere verre end Skilsmißer, skulde der allevegne forefalde, dersom Mandens og Konens daglige Omgængelse blev ikke understottet og vedligeholdt, ved Hyklerie, ved Skiæmt, ved Lemfældighed, ved Vildfarelse, ved Forstilling, hvilke alle ere jo mine Opvartere? Hillemænd! hvor faa Egteskaber vilde komme til Fuldkommenhed, dersom Brudgommen forsigtigen udforskede, hvad for Leeg denne pæne og tugtige Jomfrue, som hun synes, har ovet længe for Brollupet? Ja hvor meget færre Egteskaber vilde staae ved Magt, naar de ere fuldbyrdede, dersom Konernes fleeste Gierninger ikke bleve dulte for Mændene, enten ved dißes Skiodesloshed eller Dumhed? Nu bliver vel dißе Ting gemeenligen tilskrevne Daarlighed; men denne udretter dog imidlertiid, at Konen behager sin Mand og Manden sin Kone, at der bliver Rolighed i Huuset, at

Svogerskabet staaer ved Magt. Mand beleer en Hanrey, mand driver Spot med hans Horn og hans Fiær, og hvad meere Talemaader mand bruger om ham, naar hand med en inderlig Begierlighed sticker Graaden af hans utroe Kones Kinder; Men hvor meget lyksaligere er det ikke, saaledes at fare vild, end at fortære sit eget Liv med Jalousie og Harme, og at anrette adskillige bedrøvelige Ulykker. Kort sagt, intet Samfund, ingen Foreening kand være enten behagelig eller bestandig uden mig; saa at intet Folk kunde længe lide sin Konge, ingen Herre sin Tienere, ingen Pige sin Madmoder, ingen Skolemester sin Discipel, ingen Ven sin Ven, ingen Kone sin Mand, ingen Senge-Nætter sin Senge-Nætter, dersom de ikke indbyrdes snart fore vild, snart hyklede, snart forsigtigen saae igiennem Fingre med hinanden, snart stroge hverandre om Munden med noget af Daarligheds Honning. Nu veed jeg at disse Ting synes at være meget store; men I skal høre endnu større. Kiære, mon dend vil elske nogen, som hader sig selv? mon dend vil stemme overeens med nogen, som er u-eenig med sig selv? Mon dend kand være andre til Fornøyelse, som er fortrædelig over sig selv og er sig selv til Byrde og Besværing? Jeg troer ikke at nogen siger ja hertil, uden dend som er daarligere end Daarlighed selv. Men dersom I udelukker mig, da er det saa langt fra, at nogen kand fordrage andre, at hand endog maa have Leede til sig selv, enhver maa væmmes ved sit eget, enhver maa være misfornøyet med sig selv.

selv. Efterdi dette er et Onde, som Naturen, der i mange Ting er meere en Stiv-Moder end en ret Moder, har indplantet i Menneskenes Sind, fornemmeligen deres der ere lidet forstandigere, at enhver er keed af sit eget og agter andres høyt. Hvorover det skeer, at alle Gaver, ald Artighed og Zirlighed maa fordærves og forgaae. Thi hvad nytter Deilighed, de udødelige Guders fornemste Gave, dersom dend er besmittet med en stinkende Lugt? Hvad gauner Ungdommen, dersom dend er fordærvet med Alderdommens Bedrøvelses Suurdey? Endeligen, hvad vil du forrette i nogen slags Handtering i Verden, enten for dig selv eller hos andre, med en artig Anstændighed, (thi det er Hovedsagen ikke alleene i Konster og Videnskaber, men og i alle andre Forretninger, at det staaer dig vel hvad du gior) dersom denne gunstige Philautia ikke kommer dig til Hielp? hvilken jeg billigen agter som min kiødelige Søster, saa flittigen forretter hun allevegne min Tieneste. Men hvad er saa daarligt, som at behage dig selv? at have høye Tanker om dig selv? at agte dig selv høyt? Men derimod hvad kand du forrette, som er smukt, som er yndigt, som ikke lader dig ilde, dersom du mishager dig selv? Tag denne Egen-Kierlighed bort, der er som Kryderie paa alle Gierninger i Verden, og du skal strax see at en Orator vil ikke have nogen Fremgang eller udrette noget med sin Tale; en Musicus vil ikke behage nogen med sine Noder og Maneerer; en Goglere vil blive udklappet med sine Koglerier og Caprioler;

en Poet vil blive beleet med alle hans ni Gudinder; en Malere vil blive foragtet med hans Konst; en Læge vil sulte med hans Medicamenter. Ja i Stæden for en **Nereus** [79] vil du blive anseet for en **Thersites**, i Stæden for en **Phaon** [80] en **Nestor**, i Stæden for **Minerva** et Sviin, i Stæden for veltalende stum, i Stæden for artig og beleven vil du blive agtet for en Bonde-Tolper. Saa høyt fornødent er det, at enhver ogsaa maa smigre for sig selv, og med nogen liden Hyklerie først bringe sig i Anseelse hos sig selv, førend hand kand komme i Anseelse hos andre. Dernæst efterdi det er dend fornemste Deel af Lyksalighed, at du er fornøyet med at være det som du er, saa udretter min **Philautia** alt dette paa en gandske kort Maade, at ingen er misfornøyet med sin Skabning, ingen med sit Hoved, ingen med sin Herkomst, ingen med sit Stæd, ingen med sin Skik og Levemaade, ingen med sit Fæderneland; saa at end ikke en Irlænder skiotter om at bytte med en Italiæner, ey heller en Thracier med en Athenienser, ey heller en Scyther at omskifte sit Fædreneland med de lyksalige Øer. Og o! hvilken særdeles Omhyggelighed har Naturen udviist derudi, at

79 Nereus bliver af Homerus berømt som dend allerdeiligste af alle dem der vare for dend Trojanske Beleiring. Thersites derimod beskrives som dend allerhesligste.

80 Phaon er den, som Venus giorde til en ung Person igien, Nestor derimod beskrives af Homerus, som en meget gammel Mand, der havde levet 300 Aar.

at dend har giordt alle Ting lige, endskiont de ere dog saa adskillige og foranderlige. Hvor dend har været noget knap i at uddeele sine Gaver, der pleyer dend erstatte denne Afgang med lidet meere Egen-Kierlighed; omendskiont jeg sandeligen herudi taelte daarligen, efterdi denne er end og dend allerstørste og ypperste Gave. At jeg imidlertiid ikke skal tale om, at ingen ypperlig Bedrift foretages uden min Drift, ingen ypperlige Konster ere opfundne uden af mig eller ved min Tilskyndelse. Er Krigen ikke en Kilde og Anledning til alle store og berømmelige Bedrifter? Men hvad er nu daarligere, end, jeg veed ikke af hvad for Aarsager, at begynde en Striid, hvoraf begge Parter har altid meere Skade end Fordeel? Thi jeg vil ikke regne dem for noget, som bliver i Slaget. Dernæst naar nu begge bevæbnede Krigshærer staaer imod hinanden, og dend fæle Lyyd af Pauker og Trompetter, Piber og Trommer opfylder Luften, siig mig da, hvad Gaun mand kand have af dißе Viise, som ere udmattede af Studeringer, og har neppe saa meget varmt Blod i Legemet, at de kand drage deres Aande? Ney, tykke og feede Karle vil hertil, som ere brav forvovne og har liden Forstand. Med mindre nogen vilde heller have saadanne Soldater, som **Demosthenes** [81] var, der efterfulgte Archi-

[81] Demosthenes en stor Orator i Athenen, som slængte sit Gevær, og løb hiem, da hand kom Fienden saa nær, at de kunde see hverandre. Archilochus en Poet i Lacedæmon blev for det samme jaget ud af Byen, fordi hand roste sig deraf, som af et meget forstandigt

Archilochs Raad, og da hand neppe var kommen Fienden i Syne, slengte sine Vaaben og løb, saa at hand var ligesaa uduelig en Soldat, som hand var en viis og dygtig Orator. Men Raad og Forstand, siger mand, er dog af stor Vigtighed i Krigen. Ja hos Generalen eller Anføreren, det tilstaaer jeg gierne; dog maa det være Krigs Forstand, men ikke philosophisk Forstand; for resten udføres denne saa herlige Sag af Snyltegiæster, Ruffere, Røvere, Mordere, Bønder, Dosmere, Bankerotspillere og deslige Folk, der ere som Bærmen af det menneskelige Kiøn, men ikke af philosophiske Grillenfængere. Hvilke hvor unyttige de ere til alle Ting og Forretninger i Verden, det kand end og Socrates med sit Exempel lære os, hand som af Apollos Orakel blev dømt for at være dend eeneste Viise, skiønt dette var en meget uviis Dom; Denne viise Mand skulde engang offentligen afhandle noget, jeg veed ikke hvad, men gik med Skamme derfra og blev beleet af alle. Omendskiønt denne Mand var ikke saa aldeles gal i denne Post, at hand vilde ikke tage imod det Naun af Viis, hvilket hand tillagde Gud alleene, og at hand var af dend Meening, at en viis Mand burde ikke befatte sig med Regierings Sager eller Betieninger; men dette burde hand meget meere lagt dertil, at dend der vil regnes iblant andre Mennesker, skal ikke befatte sig med Viisdom.

Der-

Stykke, at hand løb, da hand saae Fienden, hvilket hand holdt for at være viiseligere giordt, end at bie og lade sig slaae ihiel.

Dernæst, hvad drev denne Mand til at drikke Forgiften, da hand var anklaget og dømt, uden alleene Viisdom? Imedens hand grublede over Skyerne og andre høye philosophiske Betragtninger, imedens hand maaler Loppernes Been, og falder i Forundring over Myggenes Lyyd, saa forsømte hand at lære hvad der hører til det almindelige Levnet. Men hans Discipel **Plato** kommer frem for at forsvare sin Læremester, der var i Livs Fare; ja, en herlig Talsmand! som blev saa forvirret over dend gemeene Almues Bulder og Støyen, at hand neppe kunde fremføre en halv Meening. Hvad skal jeg nu sige om **Theophrastus**, der kom frem for at holde en offentlig Tale, men blev strax stum, ligesom hand havde været Ulveseet. Det havde været en dygtig Karl til at sætte Mood i en Krigshær! **Isocrates** var af Naturen saa frygtagtig, at hand torde ikke engang knye eller lucke sin Mund op til at holde nogen offentlig Tale. **M. Tullius Cicero**, dend Romerske Veltalenheds Fader, pleyede altid at begynde sin Tale med en u-anstændig Bævelse, ret ligesom et Barn der græder eller gisper, hvilket **Fabius** udtyder som et Beviis paa en retsindig Orator, der forstaaer hvilken Fare der er ved hans Forehavende. Men naar hand siger saa, tilstaaer hand da ikke aabenbare, at Viisdom er Menneskene til Hinder, saa at de ey kand udrette deres Sager vel? Hvad vilde disse Folk giøre, hvor der strides med Ild og Sværd, da de ere færdige at døe af Frygt, hvor der alleene strides med Ord? Og endda giø-

res der saa meget Væsen af dend Sentents, som Plato har skrevet, at de Regieringer skulde blive lyksalige, hvor enten Philosopher regierede, eller Regenterne vare Philosopher. Ja tænk engang hvilket et herligt Sprog! Soog ikkun hos Historieskriverne, saa skal du befinde, at ingen Regentere har været forderveligere for Riger og Republiker, end naar Regieringen engang er falden i Hænderne paa en der har fusket paa Philosophien, eller været hengiven til Studeringer. Hvilken Sag tilstrækkeligen beviises, efter mine Tanker, med de tvende Romerske Borgemesteres Exempler, af hvilke dend eene, kaldet Cato Censorius, forstyrrede Republikens Rolighed med sine galne og affindige Beskyldinger; Dend anden, kaldet Cato Uticensis, i det hand alt for viiseligen vilde forsvare det Romerske Folks Frihed, saa skildte hand dem gandske derved. Til disse maa du føye de Bruter, Cassier, Graccher [82], ja end og Cicero selv, som har ikke været mindre skadelig for dend Romerske Republik, end Demosthenes for dend Athenienssiske. Fremdeles hvad Marcus Antoninus angaaer, da ihvorvel jeg tilstaaer at hand var en god Keiser, saa maa J dog tilstaae mig det som jeg forhen har viist; thi just fordi hand var saa stor en Philosoph, derfor var hand ilde lidt og besværlig for Borgerne. Men omendskiønt jeg tilstaaer at hand var god, saa giorde hand dog Republiken større Skade, i det hand efter-

[82] Disse vare naunkundige og fornemme Familier i Rom.

efterlod sig saadan en vanslegtende Søn, end hand havde giordt dend Gaun ved sin egen Regiering. Efterdi dette Slags Folk, som anvender deres Flid paa Viisdom, pleyer at være meget ulykkelige, som i alle andre Ting, saa fornemmeligen i at aule Børn; hvilket, efter mine Tanker, skeer ved Naturens Forsynlighed, paa det dend skadelige Viisdom skal ikke udbrede sig alt for vidt iblant Menneskene. Saaledes veed vi at Cicero havde en vanartig Søn, og at dend viise Socrates havde Børn, der vare, som een har ikke gandske ilde skrevet, Moderen liigere end Faderen, det er, Daarer. Men dette kunde mand endda nogenlunde fordrage, dersom disse Viise vare alleneste til offentlige Forretninger saa uskickede som Asenet til at spille paa Liire, dersom de ikke ogsaa vare ligesaa ubeqvemme til alle andre Handteringer i Verden. Tag en viis Mand til Gæstebud hos dig, hand skal forstyrre det, enten med en alvorlig Taushed, eller med besværlige og fortrædelige Spørsmaal; Byd ham til en Dants, du skulde sige at det var et Cameel, som dantser. Tag ham med dig til de offentlige Skuespill, det vil gaae ham ligesom dend viise Cato [83], der med sit blotte An-

[83] Om Cato Censorius berettes der, at da hand sad engang paa Theatrum, hvor der blev forestillet noget, som var alt for ublu og skammeligt, saa kunde hand ikke bare sig for at viise med sit alvorlige Ansigt, at det behagede ham ikke; Og siden hand var en meget fornemme Mand, saa bleve de som spillede denne Comœdie saa forbausede, at de kunde ingen Vey komme med

Ansigt hindrede dend gemeene Mands Forlystelser, og blev nødt til at gaae bort af Theatrum, fordi hand kunde ikke bare sig for at slaa Kroller paa Næsen. Kommer hand i et Sælskab, hvor mand snakker og taler med hinanden, strax bliver alting stille. Skal der kiøbes noget, skal der giøres noget Fordrag, kort sagt, skal der forrettes noget af de Ting, som nødvendigen udfordres til dette almindelige Levnets Fremdragelse, saa skulde du sige, at denne Viise er en Knub og ikke et Menneske. Saa aldeles unyttig er hand i alle Maader baade for sig selv, for sit Fæderneland, og for sine Venner, fordi hand er uforfaren i de almindelige Sager, og har gandske andre Meeninger og Leve-Regler end Almuen og dend gemeene Mand. Hvoraf der ufeilbarligen maa flyde indbyrdes Had, nemlig formedelst denne store Forskiæl imellem deres Levemaade og Gemytter. Thi hvad forrettes der vel iblant Menneskene, som ikke er fuldt af Daarlighed, og det af Daarer, og hos Daarer? Dersom nu een eeneste vil larme og støye imod alle, ham raader jeg, at hand, efter Timons [84] Exempel, reiser ud i en Ørk, og der alleene forlyster sig med, og bruger sin Viisdom. Men at jeg nu skal kom-

deres Forretning. Hvorfore hand blev anmodet om, enten at giøre et andet Ansigt, eller gaae bort; men hand udvalte det sidste.

84 Timon en Athenienser var saa fortrydelig over Menneskenes Vanart og Ondskab, at hand gik ud og levede i en Ørk alleene, fra alle Menneskers Omgængelse.

komme til mit Forehavende igien: Hvad Magt har drevet diße steenhaarde, træ-agtige og grove Mennesker til at foreene sig og leve i en Stad sammen, uden alleene Hyklerie? Thi intet andet betegnes med dend Fabel om Amphion og Orpheus med deres Liire [85]. Hvad har bragt dend Romerske Almue, da dend var bleven oprørsk, og vilde gribe til det yderste, som maatte foraarsaget heele Republikens Undergang, til Stilhed og Samdrægtighed igien? Mon det var en philosophisk Tale? Ney ingenlunde; det var en latterlig og barnagtig Fabel, som een opdigtede om Maven og de andre Legemets Lemmer [86]. Det samme udret-

85 Om Amphion og Orpheus fortælles der, at de kunde spille saa behageligen paa Liire, at de kunde faae Træer og Steene til at bevæges; dend første siges at have ved sit Spil faaet Steenene til at samle sig og derved skal Muurene om Theben være opbygte uden Hænder eller anden menneskelig Hielp. Horatius udtolker dette saaledes, at begge har ved deres Veltalenhed kundet bevæge vilde og grove Mennesker til at boe i en Bye og Samfund med hverandre.

86 Denne Fabel blev af Menenius Agrippa fortalt for dend oprørske Almue saaledes: De andre Lemmer bleve engang fortrydelige over Maven, at dend skulde nyde og fortære alt hvad de andre fortiente og anskaffede; de overlagde derfor at de vilde ikke længer holde det saa med dend; og derfor vilde Hænderne ikke føre Madden til Munden, Munden vilde ikke tage imod dend, Tænderne vilde ikke tygge dend. Men det varede ikke længe, inden alle Lemmerne begyndte at tage af og svækkes, hvorfore de saae at Maven gior det gandske Legeme Tieneste, endskiønt mand ikke seer hvad dends Arbeide og Forretning er.

udrettede og Themistocles med ligesaadan en Fabel om Ræven og Pind-Svinet [87]. Hvilken viis Mands Tale kunde have udvirket saameget, som Sertorius med sin opdigtede hvide Hind [88]; som Lycurgus med sit latterlige Paafund med de tvende Hunde [89], og det med de tvende Heste-Rumper

87 Da de Athenienser vare fortrædelige over Øvrighedens Gierrighed og Paalæg, og det var at befrygte at de skulde giøre Oprør, har Themistocles de Athenienseres Krigs Øverste afvendt det med denne Fabel: En Ræv gik en heed Sommerdag og var meget tørstig, da dend nu sprang need i en Grav for at søge Vand, blev dend hengende fast i Dyndet, som var ved Solens Heede bleven udtørret; Derpaa blev dend besat af en stor Mængde Fluer, som plagede dend inderligen og suede næsten alt Blodet af dend. Et Pind-Svin, som af en Hændelse gik forbi Graven, ynkedes over Ræven og vilde hielpe ham, lavede sig derfor til at jage Fluerne bort med sine Pigge. Men Ræven bad dend lade det blive; thi sagde hand, disse ere nu mætte, dersom du jager disse bort, saa kommer andre som ere sultne i deres Stæd igien, og bersøver mig alt det lidet Blod, som er tilbage i mit Legeme.

88 Plutarchus beretter om Sertorius, at da hand havde undertvunget Iberien, saa har hand narret det vilde og barbariske Folk paa denne Maade; Hand havde giordt en hviid Hind saa tam, at dend fulgte efter ham og kom til ham, saa ofte dend ikkun hørte eller saae ham. Denne bildte hand Folket ind at Diana havde sendt ham, og at dend forkyndte ham alting. Over denne Indbildning blev hand dyrket og æret af dem ligesom en Gud.

89 Lycurgus de Lacedæmoniers Lovgiver, da hand vilde viise de Lacedæmonier hvor meget det kommer an paa Optug-

per [90]? At jeg ikke skal tale noget om Minos og om Numa [91], hvilke begge har regieret dend daarlige Almue med fabelagtige Historier. Ved deslige

Optugtelsen, toog tvende unge Hunde-hvalpe, som vare fødde af samme Forældre, dend eene opvandte hand til Dovenskab og Graadighed, dend anden til Jagten. Derpaa lod hand de Lacedæmonier kalde sammen og satte begge Hundene, tillige med et Fad med Føde, og en Hare i denne store Forsamling; dend eene Hund, som var opfødt kræseligen hiemme, løb til Fadet, men dend anden søgte efter Haren; Følgeligen var Optugtelsen dend som giorde dend eene til et unyttigt Drog, dend anden til et nyttigt Creatur.

[90] Dend forommeldte Sertorius har brugt dette Paafund for at overbeviise sin Krigshær, at de skulde ikke lade sig skrække ved deres Fienders større Magt, thi Forstand, Klogskab og Tapperhed udretter meere i Kriig end Magten. Hand toog en gammel og skrøbelig Hest, og en ung og stærk Hest; ved dend første satte hand en ung og stærk Mand, ved dend sidste en gammel og svag Mand og befalede dem at trække Haarene af begge Heste-Rumperne. Og da de begge vare underrettede af ham tilforn, hvorledes de skulde forholde sig, saa greeb dend stærke Mand fat om dend svage Hestes Rumpe med begge Hænder og stræbte at rykke dend af, men forgæves. Dend svage Mand derimod rykkede et Haar efter et andet af dend stærke Hestes Rumpe, og bragte saaledes ved Behændighed det til veye, som dend anden ved Magt ikke kunde udrette.

[91] Minos de Cretensers Konge og Numa Pompilius de Romeres Konge har begge holdt dend gemeene Mand i Frygt og Ærbødighed, ved det de foregave, at de havde Omgængelse med Guderne, dend eene med Jupiter, dend anden med dend Gudinde Ægeria, og at de af diße anammede alle de Love og Forordninger, som de gave deres Undersaatter.

lige Sladder bevæges det store og mægtige Beest, nemlig Almuen. Men derimod hvilken Bye har nogensinde antaget de Love eller Lærdomme, som Plato, eller Aristoteles, eller Socrates har givet? Dernæst, hvad har bevæget de Decier, at de frivilligen har givet sig i Døden [92]? Hvad skyndte Curtius til at styrte sig i Huulen [93]? intet uden forfængelig Ære, der er saadan en sød Locke-Fugl; men det er forunderligt, saaledes som disse Viise fordømmer dend; Thi hvad er daarligere, siger de, end at smigre og hykle for Almuen, for at naae en Øvrigheds Bestilling, at kiøbe deres Gunst med Skænk og Foræringer, at jage efter saa mange Daarers Roes og Bifald, at behage sig selv, formedelst deres Lov og Lykønskninger, at føres omkring in Triumph, ligesom et Billede, for at sees af Folket, at have sin Kobber-Stotte staaende paa Torvet? Hertil kand mand og henføre de Naune og Tilnaune, som udvælges. Hertil hører de

92 De Decier vare en fornemme Romerſk Familie, af hvilke adſkillige har opofret sig i Krigen for deres Fædernelands Velfærd, i det de har med fuld Spring rendt midt ind iblant Fienderne, deels for at give deres Landsmænd et opmuntrende Exempel, deels for at bringe Fienderne i Uorden.

93 Curtius var en fornemme og berømmelig Romerſk Herre, som iligemaade har opofret sit Liv for Fædrenelandet; thi da Jorden aabnede sig midt i Rom, og af denne Huule udgik en forgiftig Damp, som foraarsagede Pest og Død iblant Indbyggerne, har hand sat sig paa sin Hest og med sin fulde Rustning styrtet sig i denne Afgrund, som strax derpaa tillukte sig.

de guddommelige Æresbeviisninger, som vederfares et stakkels uselt Menneske; Hertil kommer de offentlige Ceremonier, med hvilke end og de allerliderligste Tyranner bliver ophøyede i Gudernes Tal. Diße Ting ere jo de allerdaarligste som kand være, og een Democritus kunde ikke være nok til at belee dem. Hvem negter det? Men af denne Kilde har de tappre Heltes Bedrifter deres Oprindelse, som med saa mange veltalende Mænds Skrifter opløftes til Skyerne. Denne Daarlighed anlegger Stæder, ved dend bestaaer Regieringer, Øvrighed, Religion, Raad, Rettergang, og det gandske menneskelige Levnet er slet intet andet end et Spil, en Comædie af Daarlighed. Men at jeg nu skal tale om Konster, hvad har vel opmuntret Menneskenes Hierner til at opfinde og lære Efterkommerne saa mange, efter deres Tanker, ypperlige Konster og Videnskaber, uden alleneste Torst efter Ære? Med saa megen Nattevaagen, saa megen Sveed og Arbeide har diße allerdaarligste Mennesker meent at de maatte erhverve sig, jeg veed ikke hvad for et berømmeligt Naun, som er det forfængeligste der kand være til. Men imidlertiid maae J nu takke Daarlighed for saa mange til Livets Bequemmelighed nyttige Paafund, og, hvilket er endnu det allersødeste, J har Gaun deraf at andre har været galne. Derfore da jeg nu har beviist, at mig tilkommer Roes for Tapperhed og Konster, hvad om jeg ogsaa beviiser, at jeg bør have Roes for Klogskab og Forstand? Men der maatte nogen sige: Paa dend Maade

kunde

kunde du ligesaa letteligen blande Ild og Vand sammen. Men jeg meener, at dette skal ogsaa lykkes mig, dersom I alleneste vil høre til, ligesom tilforn, med gunstige Øren og Gemytter. Først dersom Klogskab forhverves ved Forfarenhed, hvem tilkommer da rettest dend Ære af saadant et Tilnavn, enten en Viis, som deels af Undseelse, deels af Banghed, aldrig fordrister sig til nogen Ting, eller en Daare, som ikke afskrækkes fra nogen Ting, enten ved Undseelse, thi dend er hand gandske fri for, eller ved Faren, thi dend betænker hand ikke? Dend Viise tager sin Tilflugt til de gamles Skrifter, og deraf lærer hand lutter Ord og Spitsfindigheder; En Daare derimod, i det hand angriber og gaaer los paa Gierningen selv, forhverver, uden Tvil, dend rette Klogskab. Hvilket Homerus ogsaa synes at have seet, endskiønt hand var blind, i det hand siger: **En Daare veed det ogsaa, naar Gierningen er giordt.** Thi der ere fornemmeligen to Ting, som ere hinderlige til at erlange Kundskab og Forfarenhed: Undseelse, der ligesom formørker Sindet med en Nøeg og Taage, og Frygt, som viiser Faren, og derfor raader fra at vove noget. Men fra diße Forhindringer bliver mand herligen befriet ved Daarlighed. Der ere faa Mennesker, som begriber, hvor mange andre Ting det er nyttigt til, at mand aldrig er undseelig, er aldrig bange for at vove noget. Skulde der være nogen, som heller vil holde for, at Klogskab bestaaer i at domme om Tingene, da værer saa gode og hører, hvor langt de ogsaa ere fra denne

Klog-

Klogskab, som allermeest tilegner sig Naun deraf. Først er det bekiendt, at alle menneskelige Ting, ligesom de Sileniske Billeder [94], har tvende Gestalter, der ere hin anden alt for ulige. Saa at det, der efter første Anseelse er Døden, er Livet, naar du seer dybere ind i Tingen, og tvert imod, det som syntes at være Liv, er Død; Det som syntes deiligt bliver hesligt, riigt bliver fattigt, skammeligt bliver berømmeligt, lærdt bliver ulærdt, stærkt bliver skrøbeligt, ædelt bliver gemeent, glædeligt bliver bedrøveligt, Medgang bliver Modgang, Ven bliver Fiende, nyttigt bliver skadeligt, kort sagt, du skal i en Hast finde alle Ting gandske omskiftede, dersom du lukker Billedet op. Dersom nogen synes, at dette er alt for philosophisk taelt, saa kom an, jeg vil forklare det tydeligere og eenfoldigere. Hvem tilstaaer ikke at en Konge er riig og er en Herre? Men nu har hand ingen Sindets Gaver, nu kand hand aldrig faae nok, er hand da ikke dend allerfattigste? Nu er hans Sind hengivet til mangfoldige Laster, er hand da ikke en skammelig Træl? Paa samme Maade kand J ogsaa philosophere i andre Ting. Men dette maa være nok til et Exempel. Men hvad vil dette sigte hen til?

94 Disse skal have været nogle udhugne Træbilleder af en gandske latterlig og naragtig Gestalt udvortes, men naar mand lukte dem op, vare de indvortes opfyldte med herlige og guddommelige Billeder. Ved saadant et Billede lignes dend viise Socrates, som var udvortes af en slet og foragtelig Anseelse, men havde en fortræflig og høy Siæl.

til? maatte nogen spørge. Giver agt, hvorledes jeg skal udføre denne Sag. Naar Comædiant-Spillerne forestiller en Comædie, og een vilde komme frem og tage Masqven eller Klæderne af dem, og viise Tilskuerne dem i deres rette naturlige Gestalt, mon denne skulde ikke forstyrre dend heele Comædie, mon hand ikke var værd, at alle burde steene ham ud af Skue-Pladsen, som et affindigt Menneske? Thi alting vilde strax faae en anden Anseelse, saa at dend der nyligen var et Fruentimmer, blev nu en Mandsperson; Dend der nyligen var en ung Person, blev nu en gammel Mand; Dend der nyligen var en Konge, blev strax en gemeen Knold; Dend der nyligen var en Gud, blev strax et ringe Menneske. Men at betage Menneskene diße vildfarende Meeninger, det er at forstyrre dend heele Comædie. Det er just dette opdigtede og forstilte Væsen som fornøyer Tilskuernes Øyne. Fremdeles hvad er Menneskenes gandske Levnet andet end en Comædie, i hvilken de kommer frem, forklædte udi, og forestillende adskillige Personer, og enhver spiller sin Rulle, indtil Herren over Comædien fører dem ud af Skue-Pladsen og afforer dem de Klæder, i hvilke de har spillet deres Personer. Dog lader hand ofte een og dend samme Person komme frem i adskillige Skikkelser, saa at dend der nyligen forestillede en purpurklædt Konge, kommer nu frem som en pialtet Tiener. Jeg tilstaaer vel, at alting er ikkun en Skygge og Skromt, men denne Comædie spilles nu ikke anderledes. Dersom her faldt mig

nu

nu en viis Mand need af Himmelen, kom uformodentligen frem og raabte, at denne, som alle ærer som en Gud og Herre, er hverken et Menneske, fordi hand ligesom Fæ lader sig regiere af sine Affecter, ey heller en Herre, men dend ringeste Slave, fordi hand frivilligen tiener saa mange Laster og skammelige Herrer. Videre, dersom hand siger til en anden, der sørger over sin afdøde Fader, at hand skal lee og glæde sig, fordi hand har nu først begyndt at leve, da ellers dette Liv er ikke andet end en Slags Død. Fremdeles dersom hand kalder en anden, der praler af sin adelige Herkomst, gemeen og u-ægte, fordi hand er langt fra Dyden, der alleene er dend Kilde, hvoraf Adelskab har sin Oprindelse; og hand vilde paa samme Maade tale om alle andre Ting, Kiære, hvad skulde hand udrette andet dermed, end at alle vilde holde ham for at være gal og rasende? Saasom intet er daarligere end en utidig Viisdom, saa er og intet uforstandigere end en bagvendt Forstand. Efterdi dend bærer sig bagvendt ad, som ikke lemper sig efter de nærværende Ting og Omstændigheder, og skikker sig ikke i Tiden, som ikke engang erindrer dend gamle Giæstebuds Lov: **Enten skal du drikke med, eller packe dig** [95], ja som vil have, at en Comædie skal nu ikke være en Comædie. Derimod viiser du dig som en ret klog og forstandig Mand, naar du, som er et Menneske, vil ikke være viisere end et Menneske, og du enten seer igiennem

[95] Hos os heder det: Mand skal Sæd følge, eller Land flye.

nem Fingre og holder gode Miner, eller og er saa hoflig og farer vild med alle andre Mennesker. Men just dette, siger de, er Daarlighed. Jeg negter det gandske ikke, dersom de ikkun vil tilstaae mig igien, at dette er at spille dette Livs Comædie. Men o! I udødelige Guder, skal jeg tie eller sige det? Men hvorfor skulde jeg tie, da det er dend største Sandhed? Men det er maa skee bedre, at jeg i saadan en vigtig Sag kalder de ni Gudinder til Hielp fra Helicon [96], hvilke Poeterne ofte pleyer at raabe paa, naar de vil skrive lutter Sladder. Giorer mig da Bistand, I Jupiters Dettre, imedens jeg viiser, at ingen kand komme til dend ypperlige Viisdom og Lykseligheds Slot, som de kalder dend, uden Daarligheds Leedsagning. Nu er dette først en afgiordt Sag, at alle Affecter horer til Daarlighed. Efterdi dette er det Kiendetegn, hvorpaa mand kiender en Viis fra en Daare, at hin regieres af Fornuften, denne af sine Affecter. Derfore har ogsaa de Stoiske Philosopher lært, at alle Sindets Uroligheder og Bevægelser vare som Sygdomme, der ikke burde findes hos en viis Mand. Men disse Affecter ere ikke alleene som Veyleedere for dem, der tragter efter at naae Viisdoms Haun, men de pleyer ogsaa at være tilstæde i enhver Dyds Forretning, ligesom Sporer og Drivere, der opmuntrer til at giore got. Omendskiønt dend ivrige Stoiske Seneca raaber af ald Magt

[96] Helicon er et Bierg i Boeotien, hvor Apollo og de ni Gudinder for boglige Konster skal have haft deres Forsamling.

Magt herimod, og vil at en viis Mand maa være uden alle Affecter. Men naar hand tager dißе bort, saa bliver der jo ikke et Menneske tilbage, men hand danner sig heller ligesom en ny Gud, der aldrig har nogenstæds været til, eller vil blive funden; ja at jeg skal tale tydeligere, hand gior et Marmor-Billede af et Menneske, dorsk og fri for ald menneskelig Sands og Følelse. Derfore maa de gierne, om de vil, selv forlyste sig med saadanne deres indbildte Viise, og elske dem uden nogen Medbeylere, og boe med dem enten i dend Platoniske Stad [97], eller i de usynlige Riger, eller i Slaraffen-Land, om dette behager dem bedre. Thi hvem vilde ikke skye og have Afskye for saadant et Menneske, ligesom for et Vidunder eller Spøgelse, der har forhærdet sig imod alle Naturens Følelser, som har ingen Affecter, som ikke bevæges meere, enten af Kierlighed eller Medynk, end om hand var en Flintesteen, eller huggen ud af dend haardeste Klippe? som mærker alting, som tager aldrig feil, men som en Loß seer grandt ind i alle Ting, afmaaler alle Ting, som efter en Linial, som holder intet til gode, som er eene fornøyet med sig selv, er eene riig,

97 Plato har beskrevet en Republik og Regiering, hvorledes dend i alle Stænder og Omstændigheder burde være indrettet i alle Fuldkommenheder. Men da der ingensteds findes saadan en Stad eller Regiering, saa bemærker dend Platoniske Stad det samme som Slaraffen-Land, eller Utopia, det er, et Sted, som er angenem og ønskelig, ihenseende til sin Beskrivelse, men er ingensteds til.

riig, eene fornuftig, eene Konge, eene fri, kort sagt, eene alting, men alleeneste i hans egne Tanker; som skiøtter ikke om nogen Ven, og er selv ingens Ven; som end ikke undseer sig for at foragte Guderne selv; som fordømmer og beleer som Galenskab alt hvad der forrettes i alle Stænder. Men saadant et Dyyr er denne fuldkomne Viise. Kiære, dersom det kom an paa et Val, hvilken Bye vilde da have saadan en Øvrighed, eller hvilken Krigshær vilde ønske sig saadan en Anforer; ja hvilken Kone vilde ønske sig eller fordrage saadan en Mand, hvilken Vert saadan en Giæst, hvilken Tiener saadan en Herre? Men derimod, hvem vilde ikke heller have, hvem det ogsaa var, af Pøbelen selv iblant de allerdaarligste Mennesker, der som en Daare enten kand byde eller lyde Daarer, som kand behage sine Liige, nemlig de fleeste; som er beleven imod sin Kone, tækkelig for sine Venner, en lystig Drikkebroder, en føyelig Giæst, og med et Ord, som agter ikke noget menneskeligt at være sig u-anstændigt. Men jeg har alt længe været keed af at tale meere om denne Viise; Jeg vil derfor vende min Tale til andre nyttige Ting. Velan da, dersom nogen kunde ligesom af et høyt Stæd see rundt omkring, som Poeterne beretter at Jupiter gior, hvor mange Elendigheder Menneskens Levnet er underkast, hvor usel og ureen deres Fødsel, hvor møysommelig deres Opdragelse, hvor mange Farligheder deres Barndom er undergiven, hvor megen Sveed og Arbeide deres Ungdom maa plages med, hvor tung Alderdommen er, hvor

haard

haard Dødens Nødvendighed er, hvor mangfoldige Sygdomme de besværes med, hvor mange Tilfælde der overhænger dem, hvor mange Uleilighed der møder dem, hvor megen Galde alting er beblandet med; at jeg ikke skal tale om de Ulykker, som det eene Menneske paaforer det andet, saasom ere, Fattigdom, Fængsel, Vanære, Skam, Pinseler, Efterstræbelser, Forræderie, Skiældsord, Trætte, Bedragerie; Men jeg maatte ligesaa gierne begynde paa at tælle Sandet i Havet. Det sommer mig ey heller paa nærværende Tiid at forklare, hvormed Menneskene har fortient disse Plager, eller hvilken forternet Gud der har ladet Menneskene fødes til disse Elendigheder. Men dend som overveyer disse Ting hos sig selv, mon hand ikke skal love de Milesianske Jomfruers [98], endskiønt ynkværdige, Exempel? Men hvilke har været allermeest kiede af Livet og derfore selv forkortet det? Har det ikke været Viisdoms Tilhængere? Iblant hvilke jeg vil forbigaae at tale om **Diogenes, Xenocrates, Cato, Caßius og Brutus**, og alleene nævne **Chiron**, hvilken da hand kunde blevet udødelig, ønskede dog heller at døe. Jeg meener da, at J seer, hvorledes det vilde gaae til, dersom alle Mennesker vare Viise, nemlig at der vilde behøves meere Leer og en anden **Prometheus** [99] til at danne ny Mennesker. Jeg derimod

[98] Om de Milesianske Jomfruer berettes der, at der var engang paakommen dem en særdeles Lyst til at aflive sig selv.

[99] Om **Promertheus** fortæller Poeterne denne Fabel, at

mod kommer Menneskene saaledes til Hielp i saa mange og store Elendigheder, deels ved Uvidenhed, deels ved Ubetænksomhed, undertiden ved de onde Tings Forglemmelse, undertiden ved Haab om gode Ting, undertiden ved det at jeg blander lidet Honning i deres Forlystelser, hvorover de ikke engang har Lyst til at forlade Livet, naar Teenen er fuld [100], og Livet allerreede forlader dem; ja jo mindre Aarsag, jo større Lyst har de til at leve, saa langt er det fra at de har nogen Keede til Livet. Dette er nemlig min Gave og Velgierning, at I allevegne seer Mænd, der ere saa gamle som Methusalem, der ikke engang har menneskelig Gestalt tilbage, stammende, barnagtige, tandløse, graahærdede, skallede, rynkede, krogede, indkrøbne, at finde saa stor Behag i at leve, at stille sig saa unge an, at dend eene puddrer sine graa Haar, dend anden skiuler sit skallede Hoved med fremmede Haar, en anden hielper sig med Tænder af et eller andet Slags Been, en anden er dødelig forelsket i en ung Pige, og begaaer fleere latterlige og forliebte Daarligheder end nogen ung Person. Thi at

hand dannede Mennesker af Leer, og paa en listig Maade tilveiebragte disse Leer-Billeder Livet, i det hand fik af dend himmelske Ild, hvortil Minerva var ham behielpelig.

[100] Poeterne digter, at der ere tree Gudinder, som regierer over Menneskenes Liv, og forestiller det under Billede af en Teen; Clotho bar dend, Lachesis spandt Livets Traad, og naar dend var lang nok, saa skaar Atropos dend af, og da endtes Menneskets Liv.

at udlevede Mænd, der gaaer paa Gravens Bredde, og ere ikke andet end Skind og Been, tager en lækker ung Pige til Ægte, som har aldeles ingen Medgift, og som andre skal have Nytte af, det skeer saa ofte, at det næsten holdes for en Roos. Men det er endnu langt fornøyeligere, at see gamle Kiærlinger, der ere allerede uddøde af høy Alderdom, og seer ud ligesom de vare komne tilbage op af Graven, at de dog stedse har dette paa Tungen: Lyset er got; at de endnu løber i Rid, og lugter efter Bukken, at de med stor Bekostning holder sig en deilig ung Boler, at de ideligen sminker sig, gaaer aldrig fra Speilet, kløer deres Under-Skov, fremviiser deres slattede og visne Brøster, og med en bævende Biæffen opmuntrer deres Boles seendrægtige Begierlighed, at de dricker, at de dantser iblant unge Piger, at de skriver Kierlighedes Breve. Alle og enhver beleer dißе Ting som de allerdaarligste, som de ogsaa ere; Men imidlertiid behager dißе Qvinder sig selv, og lever i dend største Fornøyelse, føler sig i Vellyst, og ere lyksalige ved min Velgierning. Fremdeles dersom nogen synes at dißе Ting ere værd at belee, ham vil jeg bede, at hand overveyer hos sig selv, hvilket der er best, enten at leve et Honning-sødt Levnet ved deslige Daarlighed, eller at leede efter en Strikke til at henge sig i. Fremdeles at dißе Ting gemeenligen holdes for at være skammelige, det skiotter mine Daarer intet om, hvilke enten ikke føler til dette Onde, eller og, i Fald de føler dertil, letteligen foragter det. Dersom en Steen falder

need i Hovedet, det er virkeligen ondt; men derimod Skam, Vanære, Skændsel, Skældsord, giøre ikke meere Skade end mand føler dertil eller tager sig det nær. Naar Følelsen er borte, saa ere de ikke engang noget ondt. Hvad skader det, om dend gandske Almue peeger Fingre ad dig og holder dig for Nar, dersom du ikkun behager dig selv og er fornøyet med dig selv? Men intet uden Daarlighed alleene er mægtig for at udrette dette. Men mig synes at jeg hører disse Philosopher raabe mig imod og sige: Ja, dette er just en Elendighed, at besiddes af Daarlighed, at fare vild, at bedrages, at være vankundig. Men dette er jo at være et Menneske. Fremdeeles seer jeg ikke, hvorfor de kalder dette elendigt, efterdi I ere saaledes fødde, saaledes dannede, saaledes skabte, dette er alles tilfælles Skæbne. Men intet er elendigt, som bliver i sin Art, og er ligesom andre af samme Slags Creaturer; med mindre nogen vilde holde for at et Menneske var værd at begræde, fordi hand hverken kand flyve med Fuglene, eller gaae paa fire Been med det andet Fæ, eller er bevæbnet med Horn, som Oxer og Hornqvæg. Men paa samme Maade skulde mand ogsaa kalde dend deiligste Hest ulykksalig, fordi hand hverken har lærdt Grammatica, eller spiser Pandekager; mand maatte og kalde en Tyyr elendig, fordi hand ikke er skicket til at fegte. Derfore ligesom en Hest, der er ukyndig i Grammatica, er ikke elendig, saa er et daarligt Menneske ey heller ulykksalig; thi dette hænger ved og hører til hans Natur. Men disse spitsfindige Ordviise

ind-

indvender atter og siger, at Videnskabers og Lærdoms Kundskab er i særdeleshed tillagt Menneskene, at de ved deres Remme skal erstatte det, som dem mangler af Naturen. Ret ligesom det havde noget Skin af Sandhed, at Naturen, som har været saa omhyggelig og aarvaagen i at skabe Myg, ja end og Urter og Blomster, skulde alleneste have sovet, da dend skabte Menneskет, saa at der behovedes Lærdom og Videnskaber, hvilke denne Theuth [1], en skadelig Ulykke-Fugl for det menneskelige Kiøn, har optænkt til største Fordervelse; Thi det er saa langt fra at Videnskaber ere nyttige til Lykkalighed, at de end og ere skadelige for det, til hvis Gavn og Forbedring de egentligen siges at være opfundne, hvilket hin høystforstandige Konge, som Plato melder om, meget artigen beviiser, i henseende til Bogstavers Opfindelse [2]. Derfore har Videnskaber, tillige med alle andre det menneskelige Liøs Ulykker sneget sig ind i Verden, og ere opfundne af

[1] Denne beskrives som en viis Mand i Egypten, og bliver af nogle foregivet at have været Konge sammesteds. Hand skal først have opfundet Skrift og Bogstaver, og andre Videnskaber, saa og Terning-Spil.

[2] Plato fortæller, at da forbemeldte Theuth kom til Kongen i Ægypten og gav sig an med sine Videnskaber, spurte Kongen ham, hvortil det var nyttigt at bruge Bogstaver og Skrift? Dend anden svarede, at det var got til at hielpe Hukommelsen. Men Kongen svarede igien herpaa, at det var meget meere skadeligt for Hukommelsen; thi naar Menneskene forlode sig paa Skrift og Papiir, saa umagede de sig ikke for at indtrykke i deres Hukommelse hvad de hørte eller lærte.

af de samme Mestere, af hvilke alle Udyder og Laster har deres Oprindelse, nemlig Diævlene, hvilke ogsaa derfor har faaet et Naun, som i det grædske Sprog har sin Oprindelse af et Ord, som bemærker Lærdom og Videnskab. Thi de eenfoldige Mennesker, som levede i dend gyldene Tiid, vare ikke udrustede med Videnskaber, men levede alleeneste efter Naturens Drift og Tilskyndelse. Thi hvortil behøvede de at lære Grammatica, siden de alle havde et og det samme Sprog, og de søgte ikke andet med deres Tale, end at dend eene kunde forstaae dend anden? Hvad Nytte kunde de have af Disputere-Konsten, efterdi de havde ingen stridige Meeninger at trættes om? Hvortil skulde de bruge Veltalenheds Konsten, da dend eene lod dend anden være i Fred? Hvortil udfordredes Lovkyndigheden, da der vare ingen onde Sæder, hvoraf de gode Love uden Tvil har deres Oprindelse? Fremdeles giorde de sig stor Samvittighed over, med en ugudelig Nysgierrighed at randsage Naturens Hemmeligheder, Stiernernes Storrelse, Bevægelser, Virkninger, og de skabte Tings skiulte Aarsager; thi de holdt det for at være uforsvarligt, om et dødeligt Menneske vilde tragte efter at være viis over hans Stands og Naturs Beskaffenhed. Men det kom dem ikke engang i Sinde, at begaae dend Galenskab og gruble i høyere og himmelske Ting. Men da dend gyldene Alders Reenhed efter Haanden toog af, da bleve Konster og Videnskaber opfundne af de skadelige Ulykke-Fugle og Diævle, som sagt er; men diße Konster vare i Begyndelsen

ikkun

ikkun faa, og bleve end ikke antagne uden af faa. Derefter har de Chaldæers Overtroe, og de Grækers orkesløse Letsindighed føyet utallige fleere dertil, som tiener alleene til at plage og bryde Menneskenes Hoveder, saa at Grammatica alleene er nok til en bestandig Piinebenk for et Menneske i hans gandske Livs Tiid. Omendskiønt iblant disse samme Konster ere de i størst Anseelse, som allernærmest kommer overeens med dend almindelige menneskelige Forstand, det er, Daarlighed. De Skriftlærde sulter; de Naturkyndige lider Nød; de, som udforsker Stiernernes Natur og Virkninger, belees; de som legger Vind paa Fornuft-Læren, foragtes; Lægen alleene er en Mand, der gielder meere end mange andre. Og end i denne samme Konst, jo ulærdere, dumdristigere og ubesindigere een er, jo meere bliver der giordt af ham hos de store og fornemme Herrer. Men Læge-Konsten, fornemmeligen som dend nu oves af de fleeste, er intet andet end en Part af Hyklerie, og det sandeligen ikke mindre end Veltalenheds Konsten. Næst efter disse kommer Procuratorerne; ja jeg veed ikke om de ey bør staae først; Hvis Profession, hvorom jeg selv ikke vil fælde nogen Dom, de verdslige Viise med stor Eendrægtighed pleyer belee som en eselagtig Handtering. Men dog bliver baade de største og de mindste Sager forrettede efter disse Eselers gode Tykke. Disse forhverver sig Jordegods; da imidlertiid en Skriftlærd, naar hand har udtømmet alle Guddommens og dend hellige Skrifts Skriine og Leddiker, maa

gnave

gnave Vikker og gemeen Fode, og ligger stedse i Striid med Veggeluus og andre Luus. Derfore saasom de Konster ere de lykſaligſte, som ere nærmeſt beſlegtede med Daarlighed, saa ere de Menneſker endnu de allerlykſaligſte, som kand entholde sig fra ald Gemeenſkab med Lærdom og Videnſkaber, og alleene folge Naturens Veyviisning, som i ingen Deel er ufuldkommen, derſom vi alleeneſte vil holde os inden dend menneſkelige Naturs Grændſer. Naturen hader ald Sminke, og det trives og lykkes allerbeſt, som ikke forderves med nogen Konſt. Velan, seer J ikke, at iblant alle de andre Slags Dyyr lever de allerlykſaligſt, som ere allermeeſt fremmede for Lærdom og Underviisning, og lader sig alleene regiere af Naturens Drift? Hvad er enten lykſaligere eller forunderligere end Bierne? Men diße har ikke engang alle Legemets Sandſer. Hvad kand Bygningskonſten opfinde, som ligner deres Boligers Indretning? Hvilken Philoſoph har nogenſinde indrettet saadan en Republik? Heſten derimod, efterdi dend har nogen Liighed med Menneſkene i Sandſer og Forſtand, og er kommen til at leve og boe iblant Menneſkene, saa er dend og deelagtig i de menneſkelige Elendigheder. Thi det ſkeer ikke ſielden, at fordi dend ſkammer sig ved at blive overvunden i Striid, saa maa dend ſlæbe Tarmene efter sig, og ſtickes igiennem i Krigen, i det dend tragter efter Seyeren, og maa tillige med ſin Rytter bide i Græßet. At jeg imidlertiid ikke ſkal tale om de adſkillige Slags haarde Bidſeler, de hvaße Sporer, Staldens

Fæng-

Fængsel, Svøber, Pidske, Lænker og Ryttere, og ald dend heele Trældoms Tragædie, som dend frivilligen har underkastet sig, i det dend, efter de tappre Heltes Exempel, tragtede alt for ivrigen efter at hevne sig over sin Fiende. Hvor langt ønskeligere er Fluernes og Fuglenes Liv, som lever uden ald Bekymring og følger alleene Naturens Drift, dersom de ikkun maatte for Menneskenes Efterstræbelser. Derimod i Fald de sættes i Buur, og vænnes til at snakke eller sjunge efter Menneskenes Røst, hvor mærkeligen vanslægter de da fra deres medfødde Smukhed og Artighed. Saa aldeles lifligere er det som Naturen har dannet, end det som Konsten har sminket. Jeg kand derfor aldrig nokſom berømme hin Pythagoriske Hane [3], hvilken da dend havde været alting, en Philosoph, en Mandsperson, et Fruentimmer, en Konge, en gemeen Mand, en Fisk, en Hest, en Frøe, jeg troer ogsaa en Svamp, saa agtede dend intet Dyr at være elendigere end Mennesket, efterdi alle de andre vare fornøyede med at blive inden Naturens Grændser, Mennesket alleene tragtede efter at gaae uden

[3] Pythagoras og hans Lærdoms Tilhængere troede, at Siælene, naar de vandrede ud af et Legeme, vandrede igien ind i et andet, som skulde fødes, og at det derfor kunde skee, at en Siæl kunde have været i adskillige Slags Dyr og Legemer; hvilket kaldes Metempsychosis. Lucianus, for at drive Spot med denne Lærdom, fortæller en opdigtet Samtale imellem en ved Naun Mycillus, og hans Hane. Denne Hane sagde, at hans Siæl havde været i Pythagoras selv, og i adskillige andre Dyr, og var nu kommen i en Hane.

uden for sin Stands foresatte Maal. Ligeledes bekræftede dend, at de Vankundige iblant Menneskene, som hverken havde lært, eller forstode noget, havde et stort Fortrin for de lærde og store Mænd; og hin **Gryllus** var ikke lidet klogere end dend for sin Klogskab og Forstand berømte **Ulysses**, thi hand vilde heller staae og grynte i en Svine-Stie, end flakke omkring med sin Herre og underkaste sig saa mange elendige Tilfælde. Samme Meening synes mig, at **Homerus**, Oldefader for ald Løgn og Sladder, har haft; thi hand ikke alleene undertiden kalder Menneskene i Almindelighed elendige og sorrigfulde, men hand tillegger og ofte sin egen **Ulysses**, hvilken hand fremsætter, som et stort Viisdoms Exempel, det Naun kummerfuld og sørgende, hvilket hand ingensteds siger om **Paris**, eller **Ajax** eller **Achilles**. Men hvorfor det? Fordi hin listige Træring giorde intet uden hvad **Pallas**, Gudinde for Viisdom raadte ham, og var alt for klog, og gik allerlængst fra Naturens Veyviisning. Derfore ligesom de iblant Menneskene ere allerlængst fra Lykksalighed, som legger sig efter Viisdom, nemlig fordi de just derved bliver dobbelte Daarer, at da de ere fødde Mennesker, saa glemmer de dog hvad de ere, og tragter efter at leve som de udødelige Guder, og efter Kæmpernes Exempel paaforer Naturen Krig med Videnskabers Vaaben og Paafund; saa synes derimod de at være mindst elendige, som allernærmest ligner de umælende Beester i Begreb og Daarlighed, og arbeider ikke paa at være meere end

Men-

Mennesker. Kom an, lader os forsøge, om vi ogsaa kand beviise dette, ikke med Stoiske Spitsfindigheder, men med et eller andet haandgribeligt Exempel. Nu jeg besværer eder ved de udødelige Guder, at I siger mig, om der er noget lyksaligere Slags Mennesker til, end de, som mand gemeenligen kalder Narre, Daarer, Tøßer, Dosmere, som, efter mine Tanker, ere de allerdeiligste Tilnaune. Det jeg siger, synes maa skee vel i Begyndelsen at være daarligt og urimeligt, men er dog dend reene og rigtigste Sandhed. Først ere de frie for Dødsfrygt, hvilket er sandeligen ikke et lidet Onde. De ere fri for Samvittighedens Plager og Bekymringer. De forskrækkes ikke ved Eventyrer om Giengangere. De reddes ikke for Spøgelser og Nißer, de plages ikke med Frygt for overhængende Ulykker, de qvæles ikke af Haab om tilkommende gode Ting. Kort sagt, de ere befriede for tusende Bekymringer, som dette Liv er underkast. De undseer sig ikke, de frygter ikke, de ere ikke begiærlige, de misunder ikke, de elsker ikke. Dernæst, dersom de endnu nærmere ligner de umælende Dyr i Uforstand, saa synder de ikke engang, efter de Skriftlærdes Udsigende. Derimod beder jeg dig, du allerdaarligste Viise, at du vil betragte, hvor utallige Bekymringer dit Sind plages med, baade Nat og Dag; sank udi en Hob alle dit Livs Besværligheder, og da skal du omsider begribe, hvor mange Ulykker og Fortrædeligheder jeg redder mine Daarer fra. Leg dette hertil, at de ikke alleene selv ideligen ere glade, leeger, spøger, siunger

og leer, men at de ogsaa allevegne, hvorsomhelst de vender sig, foraarsager alle andre Fornøyelse, Giækkerie, Skiemt, Leeg og Latter; ret ligesom de vare af Gudernes besynderlige Gunst skabte til dend Ende, at de skulde opmuntre og fordrive det menneskelige Livs Bedrovelse. Deraf kommer det, at da andre Mennesker ere af adskillig Sindelaug til hverandre, saa ere alle ligesom eenige i at kiende disse for deres kiære Venner, de længes efter deres Sælskab, føder dem, vedervæger dem, holder af dem, hielper dem, om dem kommer noget til, de tillader dem at sige og giøre alt hvad dem lyster, uden at fortornes derover, uden at straffe dem derfor. Ja det er saa langt fra at nogen har Lyst til at giøre dem Skade, at end og de vilde Dyyr og Beester entholder sig fra at tilføye dem noget Ondt [4], ret ligesom de havde en naturlig Kundskab om deres Uskyldighed. Thi de ere virkeligen en Helligdom for Guderne, i særdeleshed for mig, og derfore er det ikke meere end billigt, at alle holder dem i saadan Ære. Ja, de ere endog saa afholdte, ere saa yndede, end og af de største Konger, at nogle kand hverken spiise, eller reise nogenstæds, ja end ikke leve nogen Time, uden de har dem hos sig. Ja de agter disse Narre ikke lidet høyere end deres alvorlige viise Mænd og Raad, af hvilke de dog, for Skams skyld, pleyer at holde nogle i deres Tieneste. Men hvorfor de agter

[4] Mand holder for at Hunde giøre ikke gierne Børn eller galne Folk nogen Skade.

agter dem høyere, det maa ikke komme nogen ubegribeligt eller forunderligt for; efterdi hine Viise pleyer ikke forebringe Fyrsterne andet end alvorlige og vanskelige Ting, og da de stoler paa deres Lærdom og Klogskab, saa undseer de sig undertiden ikke for at besvære deres Herrers kælne Øren med en ubehagelig og skarp Sandhed. Narre derimod foraarsager det, som store Herrer allevegne og i alle Maader tragter efter, nemlig Skiæmt, Giækkerie, Latter og Lystighed. Der findes ogsaa endnu denne Gave hos Daarer, at de alleene ere lige frem og taler Sandhed. Men hvad er priisværdigere end Sandhed? Thi omendskiønt **Plato** anforer et Ordsprog af **Alcibiades**, efter hvis udsigende Sandhed findes hos drukne Folk og Børn, saa tilkommer dog denne Roes mig i Særdeleshed, hvilket end og **Euripides** vidner, hvis ypperlige Sentents om mig lyder saaledes: **En Daare taler Daarlighed.** Hvad en Tosse har i Hiertet, det udviiser hand ikke alleene i sit Ansigt, men fremforer det ogsaa med sin Tale. De Viise derimod har to Tunger, som dend samme **Euripides** melder, med dend eene taler de Sandhed, med dend anden fremforer de alleeneste det, som de holder for at skicke sig efter Tiden og Leiligheden. Disse har dend Maade at giøre sort til hvidt, at blæse koldt og varmt af dend samme Mund [5], og at tænke langt

[5] Der fortælles en Fabel om en Skovtrold, som om Vinteren blev buden til Giæst af en Bonde; da de nu ginge sammen, spurte Trolden Bonden, som pustede i Hænderne,

langt andet i Hiertet end de siger med Munden. Fremdeles synes mig at Fyrster og store Herrer, i deres saa store Lyksalighed, ere i denne Post de allerulyksaligste, at der er ingen, som kand sige dem Sandhed, og maa derfore nødes til at holde Hyklere for deres Venner. Men Fyrsters Øren, maatte nogen sige, har en Afsky for Sandhed, og just for denne Aarsags skyld skyer de dißе viise Folk; thi de frygter, at der skulde maa skee findes een, som var noget for fritalende, og fordristede sig til at sige saadanne Ting, der vare meere sande end behagelige. Ja, det er gandske rigtigt, at Sandhed er ilde lidt hos Konger og store Herrer. Men dette er dog just en Sag, som pleyer forunderligen at skee hos mine Giække og Narre, at ikke alleene Sandhed, men og aabenbare Skiældsord høres af dem med Fornøyelse, saa at dend samme Tale, der vilde koste en viis Mand hans Hoved, om hand fremførte dend, høres med en utrolig Latter og Fornøyelse, naar dend kommer fra en Nar. Thi Sandhed har en indvortes og medfød Kraft til at forlyste, dersom der kommer ikke noget dertil, som kand

derne, hvorfor hand giorde det? Bonden svarede at hand derved vilde opvarme sine kolde Hænder. Da de komme til Bords, saae Trolden, at Bonden atter pustede paa dend varme Mad; Trolden spurte, hvorfor hand giorde det? Bonden svarede, at hand saaledes maatte svale Maden som var for varm. Derpaa stod Trolden op, skyndte sig paa Dørren, sigende: Jeg holder ingen Venskab med dem, som kand blæse varmt og koldt af en og dend samme Mund.

kand stode eller fortorne; Men dette er en Herlighed, som alleene er forundt Daarer og Tøser. Næsten af samme Aarsager er dette Slags Folk best liidt af Fruentimmer, saasom diße ere af Naturen særdeles tilbøyelige til Vellyst og Sladder. Derfore, hvadsomhelst de end bedriver med dem, endskiønt det kommer undertiden alt for nær Hovedsagen, det udtolker de dog som lutter Spøg og Gøglerie, saasom dette Kiøn er særdeles klogtig, fornemmeligen til at skiule og besmykke deres begangne Forseelser. Men at jeg igien skal komme til at tale om Daarers Lyksalighed, naar de nu med megen Forlystelse og Glæde har fremdraget deres Liv, saa reiser de, uden at frygte for eller fornemme til Døden, lige ind i de Elisæiske Marker [6], at de ogsaa der skal fornøye de Gudfrygtige og erkesløse Siæle med deres Giækkerier og Abespil. Lader os nu gaae videre, og ligne endog dend Viiseste, som vi kand finde, med denne Nars Tilstand og Skiæbne. Bild dig ind, at dend du sætter imod ham, er et ret Mønster paa Viisdom, et Menneske som har henslidt sin Barndom og Ungdom paa at lære Videnskaber, og saaledes fordervet dend allersødeste Deel af hans Liv, med idelig Nattevaagen, Bekymringer, Sveed og Arbeide, og

[6] De hedenske Poeter har beskrevet diße Marker som et Stæd, hvor de gode Menneskers Siæle opholdte sig efter Døden, og levede i ald Lyst og Fornøyelse, hvilke Fornøyelser beskrives at være af samme Art, skiønt fuldkommere, end de, som Menneskene her i Verden finder Behag i.

og har end ikke i sin øvrige Leve-Tid smagt dend allermindste Smule af Vellyst eller Fornøyelse, altid sparsommelig, fattig, bedrøvet, alvorlig, ubillig og haard imod sig selv, besværlig og ilde lidt hos andre, bleeg, mager, sygelig, suur-øyet, udlevet og graahærdet længe for Tiden, og for Tiden døer og forlader Verden. Dog hvad ligger der magt paa, naar saadan en døer, der aldrig har levet ret i Verden? See der har I nu en ypperlig Afbilding paa en viis Mand. Men her hører jeg atter disse Stoiske Frøer qvække imod mig og sige: **Intet er elendigere end Galenskab.** Men en mærkelig Daarlighed er meget nær beslegtet med Galenskab, eller rettere Galenskab selv; Thi hvad er Galenskab andet end at være fra sin Forstand? Men de tager storligen feil. Velan, lader os ogsaa, med de ni Gudinders Bistand, giøre denne Slutning til intet. Deres Indvending er spidsfindig nok, men ligesom **Plato** fortæller om **Socrates**, at hand deelte **Venus** og **Cupido** i tvende Parter, og giorde to adskillige Personer af hver, saa burde ogsaa disse Disputere-Mestere giøre Forskiæl imellem Galenskab og Galenskab, dersom de ellers selv vilde synes at være ved Forstanden. Thi enhver Galenskab eller Raserie er ikke strax en Elendighed og Ulykke. Ellers havde ikke **Horatius** sagt, at hans poetiske Raserie eller Henrykkelse var en behagelig og fornøyelig Tilstand; Ey heller havde **Plato** regnet Poeternes, Propheternes og forliebte Personers Raserie iblant de ypperste gode Ting i Verden; ey heller havde hin

Spaa-

Spaakvinde sagt om Æneas, at hand havde foretaget sig et affindigt Arbeide. Men der er to Slags Galenskab; Dend eene har sin Oprindelse af Helvede og paafores de vanartige Mennesker af Helvedes Plage-Gudinder [7], saa ofte de opvækker i Menneskenes Hierter Begierlighed til Kriig, eller en umættelig Penge-Torst, eller en u-anstændig og skammelig Kierligheds Brynde, eller et græseligt Mord, Blodskam, Kirke-Ran, eller andre deslige Ulykker; Eller naar de plager dend skyldige og opvakte Samvittighed med Forskrækkelser og Angest. Dend anden Slags Galenskab, eller Raserie, er dend forrige gandske uliig, og har sin Oprindelse af mig, og er dend allerønskeligste Ting iblant alle. Dend bestaaer deri, naar en angenem Sindets Vildfarelse baade befrier Hiertet fra de nagende Bekymringer, saa og overgyder det med mangfoldig Glæde og Fornøyelse. Og denne Sindets Vildelse, denne Følesloshed er det, som Cicero, naar hand skriver til Atticus, ønsker sig som en særdeles Gave af Guderne, nemlig paa det hand kunde befries for at føle og tage sig til Hierte de store Ulykker, som overgik ham og hans Fæderne-Stad. Ey heller var det en urigtig Meening, som hin Græker havde, der var saa affindig, at hand sad heele Dagen gandske alleene paa Skue-Pladsen, loe, klappede med Hænderne og glædede sig;

7 Disse Plage-Gudinder, som Poeterne kalder Furier, beskrives af en græselig Gestalt, og siges at sende alle onde Tanker ind i Menneskenes Hierter, hvoraf ald Ulykke og Fordervelse kommer i Verden.

sig; thi hand bildte sig ind at der bleve herlige og forunderlige Tragædier forestillede, da der dog aldeles intet Skuespil blev holdt; for resten førte hand sig gandske skikkeligen op i andre Tilfælde, hand var behagelig i Selskab, artig imod hans Kone, from imod hans Tienere, og blev ikke bindegal, naar mand slog en Flaske eller Glas i Stykker. Da nu hans Paarørende havde ved deres Flid og brugte Medicamenter befriet ham fra denne Sygdom, og hand var gandske kommen til sig selv igien, gik hand saaledes i rette med dem, og foreholdt dem, hvor slet en Tieneste de havde giordt ham, sigende: **Sandeligen, mine Venner, I har dræbt mig, men ikke helbredet mig; thi I har frataget mig min Fornøyelse og berøvet mig mit Sinds angenemme Vildfarelse.** Og dette havde hand stor Feye til at sige; thi de vare selv galne og trængte meere til Nyse-Urt, end hand, efterdi de bildte sig ind, at saadan en fornøyelig Galenskab burde, ligesom dend var noget ondt, fordrives med Draaber og Medicamenter. Omendskiønt jeg har endnu ikke besluttet, om enhver Vildfarelse i Sandserne eller Forstanden bør kaldes en Galenskab. Thi om en, der har svage Øyne, meener at en Mule er et Asen, eller en anden beremmer et ulærdt Vers og ophøyer det som det allerlærdeste, saa bør hand derfor ikke strax synes at være gal. Men dersom nogen farer vild og bedrages ikke alleene ved Mangel paa Sandserne, men og paa hans Skiønsomhed, og dette end paa en usædvanlig Maade, og altiid, da kand mand

vel

vel ikke andet end tilstaae at hand er næsten gal; Ligesom naar en hører et Asen skryde, og bilder sig ind at hand hører dend lisligste Concert; eller om en fattig Staader, der er fød af ringe Forældre, troer at hand er Cræsus de Lydiers Konge [8]. Men dersom dette Slags Galenskab, som det gemeenligen skeer, er samlet med Lyst og Fornøyelse, da foraarsager dend ikke en liden Forlystelse, baade hos dem, der ere indtagne af dend, saa og hos andre, som mærker dend, omendskiønt de ere ikke selv galne paa samme Maade. Thi dette Slags Galenskab strækker sig langt videre, end Menneskene gemeenligen begriber. Men dend eene Galne beleer dend anden, og saaledes giøre Menneskene hinanden en indbyrdes Fornøyelse. I skal og ikke sielden see, at en, som er meere gal, leer hæftigst ad dend, som er mindre gal. Men jo fleere Maader en er gal paa, jo lyksaligere er hand, efter mine daarlige Tanker, dersom hand alleneste bliver i dend Slags Galenskab, som egentligen hører Os til, hvilken dog strækker sig saa vidt og bredt, at jeg ikke veed, om der i dend gandske menneskelige Hob kand findes een eeneste, som altiid er viis, og som regieres ikke af een eller anden Slags Galenskab. Ihvorvel dette er alleneste Forskiellen, at naar en seer et Græskar, og troer at det er et Fruentimmer, saa kalder mand ham gal, fordi dette

[8] Denne Cræsus beskrives at have været overmaade riig, og er derover bleven til et Ordsprog, naar mand vil tilkiendegive nogen stor Riigdom og Lyksalighed.

dette forekommer ikkun hos meget faa; Men naar en bander høyt og dyrt paa, at hans Kone, som hand har tilfælles med mange, er meere kydsk og troe end Penelope [9], og i saadan en lykkalig Vildfarelse agter sig selv høyt og fornøyer sig over at hand haver saadan en Skat, denne holder ingen for at være gal, fordi de allevegne finder gifte Mænd, som det gaaer ligeledes. Til denne Orden henhører og de, som agter ingen Ting høyere end at jage, og roser sig deraf, hvilken utrolig Sindets Fornøyelse de finder, saa ofte de hører Jægerhornenes fæle Lyyd og Hundenes Tuden. Jeg troer ogsaa, at naar de lugter Hundenes Skarn, kommer det dem for som Caneele-Bark. Dernæst, hvilken sød Lyst er det, naar et Dyyr skal slides i Stykker. Stude og Lam har dend gemeene Mand Forlov til at slagte, men det var en uforsvarlig Sag, om et Stykke Vildt blev skaaren i Stykker uden af en høy og fornemme Person. Denne blotter sit Hoved, høyer sine Knæ, og med en til denne Brug bestemt Kniv (thi det er ikke tilladt at forrette dette med enhver) skiærer hand, med vidse Gebærder, vidse Ledemoder og Stykker af, i en vis Orden, og med en særdeles Fliid. Imidlertid er dend omkringstaaende Skare gandske taus, og forundrer sig som over noget nyt, omendskiønt de har seet saa-

[9] Penelope var Ulyssis Dronning, som, imedens hand var udreist i dend Trojanske Kriig, blev anfægtet af mange Beilere; men hun blev sin Herre troe, og bevarede sin Kyskhed, imod alle deres Anfald, endskiønt Ulysses blev borte i tiuge Aar, inden hand kom hiem igien.

saadant et Spectakel over tusende gange. Fremdeles dend som nyder dend Lykke at smage noget af Dyret, hand tænker gandske vist, at hand er bleven ikke lidet fornemme derved. Omendskiønt nu disse naaer intet andet ved det at de ideligen jager efter og æder Vildt, end at de selv næsten forvandles til vilde Dyr, saa bilder de sig dog ind, at de imidlertid lever et ret kongeligt Levnet. Liigest disse ere det Slags Mennesker, som brænder af en umættelig Begierlighed efter at bygge; det som er rundt river de need og bygger siirkanted, og det som er siirkanted rundt. De veed ey heller af at holde Maal eller Maade, forend de ere bragte til den yderste Armod, og har hverken Huus at boe udi, eller noget at leve af. Hvad bliver nu Slutningen? At de imidlertid har fremdraget nogle Aar i dend største Fornøyelse. Med disse synes mig at jeg best kand ligne dem, som med ny og forborgene Konster arbeider paa at forvandle Tingenes Art og Natur, og jager baade til Lands og Vands efter en saa kaldet Quint Eßents [10], disse bedrager sig saaledes med et sødt Haab, at de aldrig fortryder enten Arbeide eller Bekostning, og med en forunderlig Klogtighed altid optænker noget nyt, hvor med de atter kand narre sig selv, og spille sig selv et behageligt Bedragerie, indtil de har sat alting over Styre,

[10] Disse ere de saa kaldte Alchymister, og Guldmagere, hvilke sielden kand holde op, saalænge de har det mindste tilbage, hvormed de kand føde deres forfængelige Haab, uagtet der har været saa mange, som forgæves har arbeidet paa samme hemmelige Konst.

Styre, og har nu ikke saa meget til overs at de kand indrette en liden Ovn. Dog lader de derfor ikke af at dromme angenemme Dromme, og bilde sig ind, at det dog er en Sag, som kand lade sig giore, og derfore med stor Flid opmuntrer andre til at tragte efter samme Lykksalighed. Og naar de har nu aldeles intet Haab meere, saa er dog dette eene Sprog tilovers, som er dem en overmaade stor Trost: Det er nok at mand har haft Villie til at udrette store Ting. Og dernæst beklager de sig over Livets Korthed, som er ikke tilstrækkelig til at bringe saa stor en Forretning til Fuldkommenhed. Fremdeles staaer jeg noget i Tvil, om Doblere bor antages i vores Laug. Men det er dog et daarligt og latterligt Syn, naar mand seer nogle at være saa aldeles hengivne dertil, at saa snart de horer Terningerne klamre, saa hopper og pikker Hiertet i Brystet paa dem. Dernæst naar de, i et bestandigt Haab om at vinde, har sat alle deres Midler til, og deres Velfærds Skib er strandet paa Spillebordets Klippe, og de neppe ere sluppen nogne derfra, saa vil de langt heller bedrage alle andre, end dend, som har vundet fra dem, paa det de skal ikke holdes for at være lidet retsindige Mænd. Hvad meener I vel, naar de ere bleven gamle og halvblinde, saa spiller de dog med Briller paa Næsen, og til sidst naar nu en velfortient Leed-vee har fortæret Kraften i Fingrene paa dem, saa leyer de endda en Fuldmægtig som skal kaste Tærningerne for dem. Dette er vel et angenemt Spectakel, dersom denne Leeg ikke ofte pleyede

at

at falde hen til Forbittrelse og Slagsmaal; men naar det skeer, saa bør dette Slags Galenskab ikke tilskrives mig, men dend er en Virkning af Helvedes Plage-Gudinder. Men derimod er dette Slags Mennesker utvilagtigen gandske af vores Folk, som har Behag i at høre eller fortælle Mirakler og unaturlige Løgne. De kand og aldrig blive kede af deslige Fabler, naar der fortælles alle Slags Urimeligheder om Spøgelser, Giengangere, Nißer, Trolde og tusende deslige Jertegn; hvilke jo mindre de kommer overeens med Sandhed, jo heller troer mand dem, og jo behageligere klinger de i Ørene. Ja deslige Eventyrer ere ikke alleene særdeles tienlige til at fordrive kedsommelige Timer, men der er ogsaa noget at fortiene ved dem, fornemmeligen for Munkene og Præsterne. Næst efter diße kommer de, som har fattet en eller anden daarlig, men behagelig Indbilding, saasom, at dersom de beskuer Polyphemus Christophers [11] Billede, enten af Træ eller malet, saa skal de ikke omkomme paa dend Dag; eller at dend som med viße foreskrevne Ord helser eller paakalder en udgravet

[11] Her viiser Rasmus Roterdam, hvorledes Papisterne har saadanne Helgene, og saadanne Helgen-Historier, der ere ligesaa latterlige og urimelige, som de Fabler, hvilke Hedningene fortæller om deres Guder; derfore tager hand en af Hedningenes fabelagtige Personer, nemlig Polyphemus og sætter i Rang med en Papistisk Helgen, nemlig dend store Christopher, saasom der fortælles saadanne Omstændigheder om begge, der ere hinanden saa lige, at mand skulde tænke, at de vare en og dend samme Person.

vet Barbara [12], skal komme karsk og uskad tilbage af Feltslaget; eller at dend som paa viße Dage, med viße Voxlys og viße Bønner gior sin Opvartning hos Rasmus [13], skal i en Hast blive riig. Men nu har de ogsaa opdigtet en Jørgen Hercules [14], saa velsom og en anden Hippolytus [15]. Dennes Hest sees i Kirkerne, prydet som en Helgen, med kostbart Hestetøy og andre Zirater, ja det er ikke langt fra, at mand tilbeder dend, og undertiden med en eller anden ny Forøring søger dends Bevaagenhed, og at svære ved hans Kobber-Hielm holdes for at være ret noget kongeligt. Thi hvad skal jeg sige om dem, som smigrer gandske sødeligen for sig selv med opdigtede og falske Aflads-Breve, og udmaaler Tiden i Skiærs-Ild, ligesom efter et Timeglas, og uden nogen Misregning bestemmer, som af et mathematisk Regnebret, hvor mange Aar, Maaneder, Dage, Timer de skal blive der. Eller om dem, som forlader sig paa viße Tegn

12 Dette er og en Helgen, hvis Historie er meget fabelagtig og kand snarere opvække Latter og Vantroe end Andagt.

13 Dette er ikke Rasmus Roterdam, men en papistisk Helgen.

14 Hermed viises ligeledes, at dend hedenske Historie om Hercules, og dend papistiske Historie om St. Jørgen ere hinanden saa liige, at mand skulde svære paa, at det var en og dend samme Person, eller og dend eene var opdigtet efter dend andens Lignelse.

15 I dend hedenske Fabelhistorie findes en Hippolytus, og i dend papistiske Helgenhistorie findes og en af samme Naun, begge skal være bleven sønderslidte af Heste.

Tegn eller Bønner, ikke ulige dem som Hexemestere og Troldfolk bruger, hvilke een eller anden gudfrygtig Bedragere har opfundet enten for Lyst eller til Fordeel [16]; og sætter saadan en Tillid til deres Kraft, at der er intet, som de jo troer at erlange ved dem, Rigdom, Ære, Vellyst, Overflødighed, bestandig god Helbred, et langt Liv, en frisk Alderdom, og endeligen det næste Sted hos Christum i Himmelen, hvilken Ære de dog ikke forlanger, forend meget silde, det er, at naar dette Livs Vellyster forlader dem, imod deres Villie, endskiønt de holder paa dem af alle Kræfter, de da skal omskifte de verdslige med de himmelske Forlystelser. Tænk mig nu engang, at en Kiøbmand, en Soldat, en Dommer bilder sig ind, at naar hand af saa meget Rov og uretfærdigt Gods bortgiver en ringe Penge, saa renser hand dermed paa eengang hans Levnets gandske Moding-Pool, og meener at saa megen Meeneed, Losagtighed, Drukkenskab, Klammerie, Mord, Bedragerie, Sviig, Forræderie, forsones ligesom ved et betinget Kiøb, ja forsones saaledes, at hand har nu Lov til at begynde igien at synde paa en ny Karvestok. Men hvad er daarligere,

[16] Mærk her, hvorledes Rasmus Roterdam bebreider dend papistiske Geistlighed deres Forhold, at de opdigter falske Mirakler og paa adskillige Maader bedrager og forblinder dend lettroende Almue, meenende at sligt er tilladt, fordi de søger derved at bevæge Menneskene til Gudsfrygt og Andagt, endskiønt Hoved-Hensigten er denne, at de skal give og forære des rigeligere. Dette kaldes et gudeligt Bedragerie.

ligere, ja hvad er lyksaligere end de, som forsikkrer sig om en overmaade stor Lyksalighed, naar de hver Dag læser viße syv Vers af de hellige Davids Psalmer. Og diße kraftige Vers troer mand at en vis kortvillig Diævel, som dog var meere sladdervorn end trædsk, har aabenbaret for dend hellige Bernhardus[17]; Men dend stakkels Diævel blev taget ved Næsen med List. Og omendskiønt diße Ting ere saa daarlige, at jeg selv næsten skammer mig derved, saa billiges de dog, og antages ikke alleene af dend gemeene Mand, men og af Religionens offentlige Lærere. Hvad videre, mon dette er ikke næsten af lige Beskaffenhed, naar et hvert Rige tilegner sig sin egen særdeles Helgen, naar mand uddeeler til enhver sin særdeles Forretning, bestemmer særdeles Skikke til enhvers Dyrkelse; saa at een skal hielpe i Tandpiine, en anden skal gaae Barselkoner til Haande, en anden skal skaffe igien hvad som er bortstaalet, en skal hielpe i Havs-

17 Saaledes fortælles der om dend hellige Bernhardus, at Diævelen kom engang til ham og sagde, at hand vedste syv Vers i Davids Psalmer, der havde dend Kraft, at naar et Menneske læste dem om Morgenen, saa kunde ham intet ondt vederfares dend Dag. Bernhardus bad Diævelen sige, hvad det var for syv Vers, men Diævelen vilde ikke; hvorpaa Bernhardus sagde, at hand da vilde hver Morgen læse alle Davids Psalmer igiennem, saa vedste hand vist, at hand ogsaa læste de syv Vers. Hvorover Diævelen blev bange, og for at hindre Bernhardus fra at læse hver Morgen saa mange andægtige Bønner, saa vilde hand heller aabenbare ham de syv Vers.

Havsnød, en skal paße paa Qvæget, og saaledes i andre Ting. Thi det vilde blive overmaade langt at opregne alle Ting. Der ere og nogle Helgene, som hver for sig ere mægtige i mange Ting, fornemmeligen Jomfru **Maria**, hvilken dend gemeene Hob tilskriver næsten større Kraft end hendes Søn. Men hvad begierer nu Menneskene af diße Helgene uden saadanne Ting, som henhører til Daarlighed? Siiger mig, har J, iblant saa mange Tauler [18], som alle Veggene og Hvelvingerne selv i eendeel Kirker ere skiulte med, nogensinde seet een, hvormed nogen viiser sig taknemmelig derfor, at hand er bleven befriet for Daarlighed, eller er bleven et Haar viisere. En er kommen uskad af Havsnød; en anden er stukken igiennem af sin Fiende, og dog bleven ved Livet. En anden har ikke mindre lykkeligen end tapperligen lobet bort af Feldtslaget, imedens de andre sloges; En har været ophængt og er falden lykkeligen need, uden Tvil ved en Helgens Gunst og Bistand, som maa være en Tyve-Patron, paa det hand fremdeles kunde drive sin Handtering, og loße nogle af dem, som ere ilde belæßede

[18] I de papistiske Kirker, fornemmeligen i Italien, finder mand mangfoldige Tauler ophængte med adskillige Billeder og Malerier, hvilke Menneskene har foræret til en særdeles taknemmelig Erindring for en eller anden Hielp og Redning; hvor da først findes afmalet Historien selv, og dernæst en Beskrivelse derunder. Iblant deslige Malerier findes mange daarlige og urimelige ja skammelige Forestillinger, hvilke Rasmus Roterdam her billigen driver Spot med.

læßede med Rigdom. En har brødt ud af Fængselet. En anden er, imod Lægens Villie, kommen op af sin Sygdom. En anden har drukket Forgift, hvorved hand har faaet aabent Liv, saa at det der skulde foraarsage ham Døden, er bleven ham en Lægedom, og det end til liden Glæde for hans Kone, som havde nu spildt baade Umag og Bekostning. En anden er veltet med Vognen, og kommen uskad hiem med Hesteye. En anden er overvældet af en nedfaldende Bygning, og bleven levende. En anden er bleven overrumplet af en Mand hos hans Kone, og har dog narret ham og sluppen bort. Men ingen takker, fordi hand er befriet fra Daarlighed; saadan en angenem Ting er det at være uden Forstand, at Menneskene langt heller frabeder sig alle andre Ting, end Daarlighed. Men hvi vover jeg mig ud i dette store Hav og denne u-endelige Mangfoldighed af Overtroe? Dersom jeg end havde hundrede Tunger, og min Rest var Staal, saa kunde jeg dog ikke beskrive alle de Narre, eller opregne alle de Daarligheder og Galskaber, som Menneskene begaaer; Ja, af saa mange Urimeligheder og naragtig Overtroe vrimler dend gandske Christendom og de Christnes gandske Levnet, hvilke Præsterne ikke ugierne baade tillader og holder ved lige, saasom det er dem ikke ubekiendt, hvor stor Vinding der pleyer at flyde deraf. Dersom nu en fortrædelig viis Mand kom frem, og prædikede dend rette og reene Sandhed saaledes: Du skal ikke omkomme eller fare ilde, dersom du forer et got og gudeligt Levnet; du faaer

dine

dine Synders Forladelse, dersom du med Pengene lader følge Had til dine Misgierninger, samt Graad, Vaagen, Bønner, Faste, og du forbedrer dit gandske Levnet; denne Helgen skal være dig gunstig, dersom du stræber efter at træde i hans Fodspor; dersom denne Viise, siger jeg, vilde skrige Folk Ørene fulde med denne og deslige Sladder, see! fra hvilken Lyksalighed, til hvilken Uroe og Bekymring skulde hand i en Hast drage Menneskenes Sind? Til dette Sælskab henhører og de, som i deres levende Live saa nøyagtigen bestemmer, med hvad Pragt de vil begraves, at de end og stykkeviis opregner hvor mange Fakler, hvor mange Sorge-Par, hvor mange Sangere, hvor mange Sørge-Øøglere [19] de vil have ved deres Liigbegængelse, ret ligesom det skulde skee, at saadant et Spectakel kunde give dem nogen Trøst eller Fornøyelse, eller at de skulde skamme sig, naar de ere døde, med mindre Legemet blev prægtigen bestæd til Jorden; derfore anordner de alting med saa stor Fliid, som om de havde i Sinde at lade spille en Tragædie. Men omendskiønt jeg haster, saa kand jeg dog ikke stiltiende forbigaae dem, som, omendskiønt de ere ikke bedre end dend ringeste Skoeflikker, giøre sig dog forunderligen til, og bilder sig meget ind, af en tom og forfængelig adelig Titel. Dend eene regner sin Herkomst fra Æneas, dend anden

[19] Sørge-Øøglere kaldes de, som i fordum Tider bleve leyede til at græde og hyle over de Døde, baade i Huuset, saa og naar de bleve udførte til at begraves.

anden fra Brutus, dend tredie fra Carlsvognen. De viiser allevegne deres Forfædres udhugne eller malede Billeder; de opregner deres Oldefædre og Oldefædres Oldefædre, og anfører deres gamle Tilnaune og Æretitler; da de selv ere ikke meget bedre end en dum Støtte, og næsten værre end de Billeder, som de praler af. Men de lever dog et gandske lykſaligt Levnet ved denne saa søde Egen-Kierlighed. Der findes og de, som ere lige saa daarlige, og ærer dette Slags Beester ret ligesom de vare Guder. Men hvorfor taler jeg om et eller andet Slags, ret ligesom denne Egen-Kierlighed giorde ikke altid og allevegne de fleeste Mennesker høystlykſalige, og det paa forunderlige Maader. Thi een som er grimmere end nogen Abekat, synes dog selv at være saa deilig som Nireus; En anden, saa snart hand kand slaae tree Streger med en Cirkel, meener at hand er Euclides [20]. En anden der synger som en Nattergal der bider Faar, og hvis Røst er ikke lifligere end en Hanes, troer dog at hand er dend anden Hermogenes [21]. Men dette er endnu dend allersødeste Slags Galenskab, naar viße Folk roser sig og praler af de Gaver, som findes hos nogen, der er enten Paarørende

20 Denne Euclides er en gammel berømt Mathematicus, hvis Skrifter ere endnu i stor Agt hos de Lærde, ja de skammer sig ikke ved at ære ham som deres Formand og Anfører i denne Videnskab.

21 Denne Hermogenes bliver berømt som en meget konstig og derhos behagelig Sanger.

rende med dem, eller hører dem til, ret ligesom af deres egne. Saadan en var hin meget lyksalige rige Mand, som Seneca fortæller om, der havde sine Tienere ved Haanden, naar hand vilde fortælle en Historie, paa det de kunde sige ham Naunene, og skiønt hand var saa skrøbelig, at der var neppe Liv i ham, saa lod hand sig dog bilde ind, at hand kunde give sig i Tvekamp paa de offentlige Striids-Pladser, thi hand forlod sig derpaa, at hand holdt mange friske og stærke Tienere. Fremdeles hvad giøres det fornødent, at tale om de offentlige Lærere i Konster og Videnskaber, da alle disse har en særdeles Egen-Kierlighed, saa at du snarere skal finde een der vil afstaae sin Fæderne Arv, end tilstaae at nogen anden er lærdere end hand; men fornemmeligen findes dette hos Gøglere, Sangere, Oratorer og Poeter, iblant hvilke jo ulærdere een er, jo overmodigere behager hand sig selv, jo meere praler hand, jo tykkere giør hand sig. Og Kragen finder altid sin Mage; ja jo lumpenagtigere en Ting er, jo større Bifald og Berømmelse finder dend, saasom de sletteste Ting altiid behager de fleeste, efterdi dend største Deel Mennesker er, som sagt er, indtagen af Daarlighed. Naar derfore en, som er uvittig, er baade langt angenemmere for sig selv, saa og æret og afholdt hos fleere, hvorfore skulde hand da heller vilde have en sand og grundig Lærdom, der for det første vilde koste ham megen Flid og Møye, dernæst skulde dend giøre ham baade afskyeligere og frygtagtigere, og til sidst kunde hand med ald sin Lærdom ikkun behage

gandske faa. Men nu seer jeg, at ligesom Naturen har indplantet et hvert Menneske sin særdeles Egen-Kierlighed, saa har dend ogsaa begavet et hvert Land, ja næsten enhver Stad med en fælles Egen-Kierlighed; og deraf kommer det, at Engelænderne, foruden andre Ting, tilegner sig Fortrinet i en deilig Skabning, i Musik og i at holde et got Bord. Skotlænderne giøre sig til af deres Adelskab og kongelige Blod, saa og af deres Spidsfindighed i at disputere. De Franske tilegner sig Artighed og høflige Sæder. Pariserne tilegner sig i særdeleshed Æren for theologiske Videnskaber, og fra denne Ære udelukker de næsten alle andre Mennesker. Italiænerne tilskriver sig gode Videnskaber og Veltalenhed; og derover smigrer de alle for sig selv med denne søde Indbilding, at de alleene, iblant alle andre Mennesker, ere ikke Barbarer. I hvilken Slags inbildt Lyksalighed de romerske Indbyggere har Fortrinet, og drømmer endnu med de fornøyeligste Indbildinger om det gamle Roms Herlighed, og tilegner sig ald dend Ære, som de gamle Romere ved deres rare og store Dyder og Bedrifter havde forhvervet sig i gandske Verden. De Venetianer ere lyksalige i dend Tanke de har om deres Adelskab. Grækerne, som de der har opfundet de fleeste Videnskaber, giøre sig endnu til af deres gamle berømmelige Heltes og viise Mænds Æretitler. Tyrkerne, og dend gandske ret barbariske Sværm tilegner sig endog dend Ære at de har dend beste og sande Religion, og derhos beleer de Christne for deres Overtroe.

troe. Men endnu sødere er Jødernes Haab, i det de bestandigen venter efter deres Meßias, og holder endnu dend Dag i Dag er bestandigen fast ved deres Moses. De Spanier tilstaaer ingen dend Ære at være bedre Krigsfolk end de. De Tydske behager sig selv ved dend Indbilding, at de ere høye og velvoxne, saa og at de ere forfarne i Naturens skiulte Videnskaber. Men jeg meener, at I selv seer, uden at jeg skal giennemgaae alting i sær, hvilken stor Fornøyelse denne Egen-Kierlighed allevegne foraarsager hos alle Mennesker; Hendes Søster Hyklerie har næsten samme Virkning. Thi Philautia er intet andet end naar nogen smigrer for sig selv; gior du det imod andre, saa er det Kolakia. Men Hyklerie holdes nu omstunder for en skammelig Ting, dog ikkun af dem, som seer meere hen til Tingenes Naune, end til Tingene selv. De meener at Reedelighed rimer sig slet med Hyklerie; men denne Meenings Urigtighed kand beviises, end og af de umælende Dyrs Exempler. Hvad Creatur er meere venlig og sleedsk end en Hund? Men hvad er tillige meere troe? Hvad Dyr er meere smigrende end et Egern? Og hvad er derhos meere afholdt af Menneskene? Hvad Fornøyelse har mand ikke af dette lille Dyr? Med mindre nogen synes, at de grumme Løver, de vilde Tigerdyr, eller de arrige Parder ere bedre og nyttigere i det menneskelige Levnet. Jhvorvel jeg gierne tilstaaer, at der er en Art Hyklerie, som er skadelig, hvorved troeløse Bedragere og Spottefugle bringer de Eenfoldige i Fordervelse. Men

dend Art af Hyklerie, som jeg kalder min, har sin Oprindelse af et got og føyeligt Gemyt, og et oprigtigt Hierte, og er meget nærmere til at være en Dyd, end dend derimod stridende Strenghed, og alvorlige samt uhøflige Knarvorenhed. Dend opretter de needslagne Gemytter, dend troster de Bedrøvede, dend opmuntrer de Sovnagtige, dend opvækker de Dorske, dend vedergvæger de Syyge, dend formilder de Grumme, dend opvækker og vedligeholder Kierlighed. Dend lokker Barndommen til at studere og lære noget, dend giør Alderdommen lystig, dend paaminder og lærer store Herrer, uden at fortørne dem, i det dend berømmer dem for det, som de burde være. Kort sagt, dend udretter det, at enhver er behageligere og kiærere for sig selv, hvilket er jo dend fornemste Deel af Lyksalighed. Men hvad er tienstagtigere end naar det eene Aasen kloer og kratter det andet? At jeg imidlertiid ikke skal tale om, at Hyklerie er en stor Deel af dend berømte Veltalenhed, en større Deel af Lægekonsten, men dend største og fornemste Egenskab hos en Poet; ja den er som Honning og Krydderie i dend gandske menneskelige Omgængelse. Men, siger de, det er jo elendigt, at bedrages; ja, jeg siger tvert imod, det er endnu det allerelendigste, ikke at bedrages. Thi de ere alt for galne, som meener, at Menneskenes Lyksalighed bestaaer i Tingene selv; Ney dend bestaaer i Indbildinger. Thi de menneskelige Sager ere saa dunkle og adskillige, at mand kand ikke faae nogen tydelig og vis Kundskab om nogen Ting; hvilket mine academiske

Viise

Viise gandske retteligen har sagt, saasom de ere de allermindst overmodige iblant alle Philosopher. Og dersom mand end kunde vide noget tilfulde, saa er det ikkun til Hinder for Livets Fornøyelse og Glæde. Endeligen er og Menneskenes Gemyt saaledes dannet, at det langt meere indtages af et falsk Skin end af Tingen selv, langt meere af det som synes behageligt, end det som er virkeligen got og nyttigt. Vil nogen have et tydeligt Beviis herpaa, da kand hand søge og finde det i Kirkerne, naar der prædikes; thi dersom der fremføres noget alvorligt, saa sover, gaber og keedes enhver. Men dersom her fremkommer en Vævere, (jeg fortalte mig, Lærere vilde jeg sige) der begynder, som det ofte skeer, at fortælle en eller anden kiærlinge Fabel, saa vaagner, saa opmuntres alle, saa giver de agt og spidser Øren. Item dersom der er en eller anden fabelagtig og poetisk Helgen, Exempler paa saadanne kand I forestille eder i St. Jørgen, dend store Christopher og St. Barbara, da skal I see, at denne bliver langt andægtigere dyrket end Petrus eller Paulus, ja end Christus selv. Men disse Ting horer ikke til dette Stæd. Betænker nu, hvor meget mindre det koster at komme til denne Lyksalighed. Efterdi du mange gange maa med stor Moye forhverve dig end og de sletteste Ting, saasom en grammaticalsk Videnskab. Men mand kand lætteligen fatte en Indbilding; hvilken dog gior ligesaa meget, om ikke meere til Lyksalighed. Kiære, dersom en spiser raaden og fordervet Saltmad, som en anden ikke engang kand taale at

lugte, og dend smager ham som dend nydeligste Spise, hvad fattes da til hans Lyksalighed? Tvert imod, dersom en anden væmmes ved de lekkerste Retter, kand disse da giøre hans Liv lyksaligt? Dersom en Mand har en overmaade grim Kone, og bilder sig dog ind, at hun er saa deilig som Venus selv, er det da ikke lige det samme, som om hun var virkeligen smuk? Dersom en seer et Stykke, der er malet gandske liderligen, og overgroet med Skarn, og hand finder Behag deri, agter det høyt, og bilder sig stadeligen ind, at det er forfærdiget af Apelles eller Zeuses [22], mon hand da ikke er langt lyksaligere end dend som kiøber disse Mesteres Arbeide meget dyrt, og finder maa skee mindre Fornøyelse i at beskue og eye dem? Jeg kiender en, der har samme Naun som jeg [23], der forærte sin unge Brud nogle falske Ædelsteene, og saasom hand var en veltalende Sladdere, saa bildte hand hende ind, at de vare ikke alleene ægte og oprigtige, men og af en besynderlig og uskatterlig Værdi. Kiære, hvad hindrede det Pigen, efterdi hun fornøyede hendes Øyne og Sind ligesaa hierteligen med Glas, som om det havde været ægte Ædelsteene? og forvarede disse lumpne Ting ligesaa omhyggeligen, som et herligt Liggendefæ? Manden derimod undgik ikke alleene stor Bekostning,

[22] Apelles og Zeuses vare tvende meget berømmelige Malere.

[23] Maa skee dette har været Thomas Morus selv, eller en, der har haft saadant et Tilnaun.

ning, men nøid og tillige samme Nytte af hans Kones Vildfarelse, thi hun var ikke mindre taknemmelig og forpligtet imod ham, end om hand havde foræret hende meget kostbare Brudegaver. Meener I at der er nogen Forskiæl imellem dem, som i dend Platoniske Huule [24] med Forundring betragter adskillige Tings Skygger og Billeder, ald dend Stund dem fattes intet, og de behager sig selv ikke des mindre, og dend Viise, som er gaaen ud af Huulen og seer Tingene selv? Dersom hin Mycillus [25], som Lucianus fortæller om, kunde bestandigen bleven ved at dromme om Riigdom og Velstand, hvorfor skulde hand da ønsket sig anden Lyksalighed? Derfor er der enten aldeles ingen Forskiæl imellem det som er virkeligt og det som er ind-

[24] Plato dend gamle Viise har fremsat en Lignelse, udi hvilken hand forestiller dend Forskiæl som der er imellem de Mennesker, der alleneste betragter og fornøyer sig i de jordiske og verdslige Ting, og dem, som legger vind paa de høyere og himmelske Ting. Hine ligner hand ved et Menneske, der sidder i en Huule og seer intet uden Skyggen af de Ting, som gaaer forbi; diße ligner hand ved een, der ved Dagens Lyys og Skin betragter Tingene saaledes som de ere i sig selv.

[25] Dend satyriske Skribent Lucianus fortæller om en fattig Skoflikker ved Naun Mycillus, at hand havde været en Aften til Giæst hos en riig Mand og var bleven herligen tracteret. Da hand nu kom hiem og lagde sig, drømte hand, at hand var en riig Mand og levede gandske herligen og fornøyeligen. Hand truede derfor at skiære Hovedet af sin Hane, som ved sin Galen havde opvakt ham af denne fornøyelige Drøm, og saaledes giordt Ende paa hans Lyksalighed.

indbildt, eller om der er nogen Forskiæl, da er Daarers Tilstand dend beste; Først fordi deres Lyksalighed koster dem allermindst, nemlig, ikke meere end en blot Indbilding. Dernæst, fordi de har dend tilfælles med de fleeste. Thi det er ingen Fornøyelse at eye noget got, med mindre nogen anden har Deel med os deri. Men hvem veed nu ikke, hvor gandske faa Viise der findes, om der og findes nogen? Jhvorvel Grækerne opregner syv Viise i saa mange hundrede Aar; tænk engang, hvilket stort Tal i saa lang Tiid! men jeg forsikkrer eder, at dersom nogen vilde noye undersøge disse syv Viise, saa skulde hand, gid jeg maa døe, ikke finde en halv, ja ikke en tredie Deel af en viis Mand iblant dem. Derfore da det anføres iblant de mangfoldige Berømmelser, som mand tillegger Bacchus, som det og er dend fornemste, at hand bortskyller Sindets Bekymringer, og det dog ikkun i en kort Tiid, thi saa snart du har sovet Ruusen ud, saa kommer strax Sindets besværlige Tanker tilbage igien i fuld fiire Spring; hvor langt fuldkomnere og kraftigere er da min Velgierning, jeg som ved en stedsevarende Drukkenskab opfylder Sindet med Glæde, Fornøyelse og Lystighed, og det uden nogen Møye eller Bekostning? Ey heller lader jeg noget Menneske fattes denne min Gave, da derimod de andre Guders Gaver ere ikke saa almindelige, men uddeeles een til en, en anden til en anden. Dend ypperlige og søde Viin, som fordriver Tankerne, som opmuntrer og glæder Sindet, voxer ikke allevegne. Deilighed, som er

en

en Gave af Venus, falder ikke i manges Lod; og de ere endnu færre, som erlanger Veltalenhed, hvilken Mercurius kand forære bort. Der ere ikke aldeles mange, som Hercules giver Riigdom. Dend Homeriske Jupiter ophøyer ikke alle til Regentere. Mars er ofte neutral og holder ikke med nogen af de stridende Krigshærer. Apollo lader mange gaae bedrøvede bort fra hans Orakel. Ofte tordner og lynner Jupiter. Phoebus udskyder undertiden Pest og smitsomme Sygers Piile. Neptunus dræber fleere end hand redder. At jeg ikke skal tale om de andre skadelige og Ulykke-Guder, som giøre aldrig andet end Ondt, hvilke jeg ikke agter for Guder men Boddeler. Jeg Daarlighed er alleene dend, som elsker alle lige høyt og er bereedvillig til at giøre alle got. Jeg skiotter ikke om at Menneskene skal giøre Løfter til mig; jeg bliver ikke vreed, jeg fordrer ikke Forsoning, om mand forglemmer en eller anden Ceremonie ved min Dyrkelse. Jeg oprører ikke Himmel og Jord, dersom nogen indbyder de andre Guder paa en brændt Lugt af Ofringer, og lader mig blive hiemme. Thi de andre Guder ere i diße Ting saa vanskelige, at det er næsten tienligere, og tillige sikkrere, at foragte dem end at dyrke dem. Ligesom der og findes nogle Mennesker, der ere saa korte for Hovedet, og kand saa lætteligen opirres til at giøre Skade, at det er langt bedre, at være gandske fremmed for dem, end at holde Venskab og Omgængelse med dem. Men, siger mand, der er dog ingen, som ofrer eller bygger nogen Tempel

til

til Daarlighed. Ja, jeg kand ikke negte, at jeg jo, som forhen er sagt, forundrer mig noget over denne Utaknemmelighed. Men, efter min sædvanlige Lemfældighed, tager jeg dette ey heller unaadigt op; i hvor vel mig fattes ey heller diße Ting. Thi af hvad Aarsag skulde jeg fordre Rogelse, eller steegt Korn, eller en Buk, eller et Sviin til Offer, da alle Mennesker allevegne i Verden beviiser mig dend Dyrkelse, som end og af de Geistlige selv berommes, som dend Beste og Ypperligste? Med mindre jeg skulde være misundelig over Diana, fordi der ofres Mennesker i hendes Dyrkelse. Jeg holder for at jeg dyrkes allerbest, naar alle Mennesker, som det allevegne skeer, elsker mig af Hiertet, udtrykker mig i deres Sæder, og forestiller mig i deres Levnet. Ja mand skal end ikke iblant de Christne finde mange, som dyrker Gud eller Helgene paa saadan Maade. Hvor mange Mennesker ere der ikke, som sætter et Voxlyys for Jomfru Marias Billede, og det om Middagen, naar det ikke behoves? Derimod hvor faa ere der, som beflitter sig paa at efterfolge hende i Reenhed og Kydskhed, i Erbarhed, i Kierlighed til det Himmelske? Thi dette er just dend rette Dyrkelse, og som er Helgene allerbehageligst. Derforuden hvi skulde jeg forlange nogen Tempel, da jeg har denne heele Verden til min Tempel, der uden ald Tvil er dend deiligste og prægtigste? Ey heller fattes mig Præster og Tilhængere, uden hvor der ikke findes Mennesker. Jeg er og ikke saa taabelig, at jeg skulde fordre af Menneskene, at de skulde oprette mine Billeder

der enten af Steen eller Træ eller malede, som det skeer med andre Helgene, thi diße Ting hindrer ofte vores Dyrkelse, i det de dumme og feede Kiød-Hoveder tilbeder Billederne i Stæden for de Personer, som de forestiller. Saa at det gaaer os ligesom dem, der udstødes af deres Fuldmægtiger. Jeg holder for, at der ere ligesaa mange Støtter og Billeder opreiste mig til Ære, som der ere Mennesker, der, endog imod deres Villie, bærer mit livagtige Billede. Jeg har derfor ingen Aarsag til at misunde de andre Guder, dersom een dyrkes i en Kant i Verden, en anden i en anden, og det paa viße Dage, saasom Phoebus paa den Øe Rhodus, Venus paa Cypern, Juno i Argos, Minerva i Athenen, Jupiter paa Olympus, Neptunus i Tarentum, Priapus i Lampsacum, saa længe dend gandske Verden ikkun bestandigen holder ved at frembære mig langt ypperligere Offer. Og dersom nogen synes at jeg taler dette meere dristigen end sandfærdigen, saa kom an, lader os see lidet ind i Menneskenes Levnet, paa det jeg kand aabenbare viise, hvor høyt baade de største og de mindste ere mig forpligtede, saa og hvor megen Høytiid de beviiser mig. Men jeg vil ikke opregne enhvers Levnet i sær, hvilket vilde blive langvarigt, men alleneste de fornemstes, hvoraf mand let kand domme om resten. Thi hvad behøves det at tale om Almuen og dend gemeene Pøbel, som uden ald Modsigelse hører mig gandske til? Thi denne vrimler allevegne af saa mange slags Daarligheder, og optænker dagligen saa mange nye, at tusende saadanne

danne Karle, som Democritus, kunde ikke være nok til at belee dem; omendskiønt diße atter behøvede en anden Democritus, som kunde belee dem igien. Ja det er utroeligt at sige, hvilken Latter, hvilken Fornøyelse de stakkels Mennesker dagligen foraarsager Guderne [26]. Thi diße anvender vel Formiddagen og deres ædrue Timer paa at raadslaae og mundklamres, saa og at høre Menneskenes Bønner og Løfter; Men naar de har nu faaet noget paa Panden, og gider ikke forrette noget alvorligt, saa sætter de sig hen paa et Stæd i Himmelen, hvor de kand allerbest see sig omkring, og der seer de need paa Jorden, hvad Menneskene foretager sig. Og ingen Comædie kand være dem fornøyeligere. Du store Gud, hvilken en Skue-Plads er denne Verden! Hvor vrimler dend af Daarer, som paa adskillige Maader buldrer og sværmer iblant hinanden! Thi jeg pleyer selv undertiden at sætte mig i de Poetiske Guders Forsamlinger. Her seer mand een, som har forelsket sig i et Qvind-Menneske, og jo mindre hand elskes, jo umaadeligere elsker hand. En tager en Kone, ikke for hendes Person, men for hendes Medgift. Denne byder sin egen Kiæreste til Fals. En anden er Skind-syg og passer paa hende som en Argus. En sørger saa hæftigen, at hand siger og gior saadanne Daarligheder, som mand maa forundre sig over; ja hand leyer ogsaa Goglere

[26] Det som her fremføres om Guderne, er ikkun en skiemtefuld Efterligning af det, som ofte fortælles hos de hedenske Poeter, fornemmeligen Homerus.

Geglere til at fuldføre dette Sorge-Spil des bedre. En anden græder over sin Stivmoders Grav [27]. En fylder i Halsen alt hvad hand kand rage og skrabe sammen, og maa strax derefter dygtigen sulte. En anden holder Sovn og Ledighed for dend største Lyksalighed. Der ere de, som stoyer og har meget travelt med at forrette fremmede Sager, og forsømmer deres egne. En bilder sig ind at være Riig, ved Gield, som hand betaler til en med det hand laaner af en anden, og maa strax efter gaae floyten. En anden holder det for dend største Lyksalighed, at leve som en Staader for at giøre sin Arving riig. En anden flakker omkring over alle Søer for at vinde en liden, ja en uvis baade, og betroer Bølgerne og Vindene sit Liv, der ikke kand kiøbes igien for Penge. En anden vil heller søge Rigdom i Kriig, end leve i en tryg Rolighed hiemme. Der ere Fruentimmer, som meener, at mand allermageligst kand komme til Riigdom, ved at bestrikke gamle bemidlede Mænd, som ingen Børn har; Der ere og Mandfolk som jager efter samme Lykke hos gamle Kierlinger, der har vel til beste. Men begge disse slags foraarsager da først de tilskuende Guder en inderlig Fornøyelse, naar de bedrages af dem, som de meente at tage ved Næsen. Men de daarligste og lumpenagtigste iblant alle ere Kiøbmændene, saasom de handler med det, som er det lumpenagtigste og gemeeneste iblant alle Ting, nemlig Penge, og betiener sig af de lumpenagtigste og liderligste Midler; og omendskiønt de

[27] Det er, græder med et leendes Hierte.

de allevegne lyver, forsværer sig, stiæler, foruretter, bedrager [28], saa agter de sig dog at være de fornemste, fordi de har Fingrene besatte med Guldringe; der fattes ey heller hykkelske Munke og Præster, som giøre meget af dem, og offentligen kalder dem Ærværdige og Høderlige, nemlig, paa det at de kand nyde en liden Deel af det med Uret forhvervede Gods. Atter skal du finde andre, der, ligesom Pythagoras [29], bilder sig saa stadigen ind, at alting er tilfælles, at alt hvad de nogenstæds finder ubevaret, det anseer de som en dem tilfalden Arv, og tager det med sig, uden nogen Betænkning. Der ere andre, som ere Riige i blotte Ønsker, og giøre sig adskillige fornøyelige Indbildinger, hvilke de holder for at være nok til Lyksalighed. Nogle vil ansees for Riige uden Huuset, og sulter, nar de ere hiemme, saa at det svier i Tarmene. En skynder sig at fordøye alt hvad hand haver; en anden skraber sammen med Ret og Uret. En søger Bestillinger og Anseelse hos Almuen, en anden fornøyer sig ved sin Kakkelovn. En stor Deel begynder Proceßer, som aldrig faaer Ende, og kappes med hinanden, at de kand berige Dommeren, som til dend Ende forhaler Sagen, og Procuratoren, som hemmeligen holder med Contraparten. En har Hovedet fuldt af Projecter; en anden gaaer frugtsommelig med

[28] Denne Beskrivelse viiser, hvad for Kiøbmænd her egentligen meenes; thi ald Kiøbmandskab er ikke syndig, ey heller alle Kiøbmænd uden Ærlighed og Samvittighed.

[29] Pythagoras har lært, at iblant Venner burde alting være tilfælles.

med store Anslag. Der er dend, som gaaer Pillegrims Gang til Jerusalem, til Rom, til St. Jacob [30], hvor hand har slet intet at giere, og lader sin Kone og Børn sidde hiemme. Kort sagt, dersom du, ligesom Menippus, kunde sidde i Maanen og see Menneskenes utallige Daarligheder og Bulder, saa skulde du meene at du saae en Hob Fluer eller Myg, som indbyrdes trættes, slaaes, efterstræber, røber, spøger, sværmer, fødes, falder, døer. Og mand kand aldrig nokſom troe, hvilke Uroligheder, hvilke Ulykker, saadant et uselt og ringe Dyr kand komme afstæd, og skal dog saa hastigen forgaae. Thi undertiden kand en ringe Krig eller Pest, som en Stormvind, bortrykke og adsprede mange tusende paa engang. Men jeg maa vel selv være dend allerdaarligste, og værd at Democritus skulde lee mig dygtigen ud, dersom jeg vilde blive ved at opregne alle de Slags Daarligheder og Galskaber, som findes hos dend gemeene Mand. Jeg vil derfore tage fat paa dem, som iblant Menneskene har Anseelse af Viisdom, og jager efter dend af dem saa kaldte gyldene Green. Iblant disse ere de Sprogkyndige de første og fornemste, der ere et Slags Folk, som sandeligen skulde være de elendigste, de kummerligste, de ulykſaligste og afskyeligste, dersom jeg ikke forlindrede deres allerelendigste Profeßions Besværligheder med en Slags sød Galenskab. Thi de ere ikke alleene fem

For-

[30] Til disse Stæder skeer de almindeligste og største Pillegrims Reiser af Papisterne; dog meere fordum end nu.

Forbandelser undergivne, som det grædske Vers melder, men heele sexhundrede; saasom de der altiid ere sultne og skidne, og lever i Stov og Stank iblant deres Borne-Flokke, i deres Skoler, (hvad, sagde jeg Skoler? ja meget meere Tugthuuse, Slaverie og Plagehuuse) hvor de ældes af Arbeide, døves af Skriig, svinder bort af Skarn og skiden Lugt; dog alligevel skeer det ved min Velgierning, at de indbilder sig selv at være de Fornemste iblant alle Mennesker. De meener at de ere store og berommelige Mænd, naar de med et truende Ansigt og Røst forskrækker de frygtagtige Børn, naar de hudfletter de arme Stakkler med Ferler, Riis og Pidske, og ligesom det Cumanske Asen, tager grummeligen afstæd, ligesom dem lyster. Imidlertiid synes dem at denne Skidenhed er lutter Reenhed, at denne Stank lugter bedre end dend kosteligste Rogelse, dette elendige Slaverie agter de som et Kongerige, og skulde ikke bytte deres Tyranniske Regiering bort med Phalaris eller Dionysius[31]. Men de ere endnu langt lyksaligere ved en ny og usædvanlig Indbilding om deres Lærdom. Thi omendskiønt de tygger og trykker intet andet i Børn end lutter Narrerie og Galskab, saa seer de dog de lærdeste Mænd over Skuldrene, og meener at de ere Hovedet for dend heele lærde Verden. Ja de udret-

[31] Dionysius var en Konge i Syracusen, men blev formedelst hans Tyrannie og Grumhed stødt fra Regieringen, hvorefter hand reiste til Corinthen og begyndte at holde Skole, men blev ligesaa grum en Skolemester, som hand havde været en grum Konge.

udretter det tillige, paa en forunderlig Maade, jeg veed ikke med hvad for Taſken-Spiller-Konſter, at de af deres Diſciplers daarlige Mødre og taabelige Fædre anſees for det ſamme, ſom de giøre ſig ſelv til. Hertil maa mand og føye denne Slags Fornøyelſe, ſom de tager deri, naar nogen af dem finder hvem der har været Moder til Anchiſes, eller de finder et ubekiendt Ord paa et gammelt raadent Papiir eller i en Mol-ædt Bog; eller om een kommer over et Stykke af en gammel Steen i Jorden, hvorpaa der ere udhugne nogle forſlidte og lemlæſtede Bogſtaver; O Jupiter! hvilken Glæde er der da paa færde, hvilken Triumph, hvilke Berømmelſer, ret ligeſom de havde overvundet heele Africa, eller indtaget Babylon. Hvad meener I vel, naar de allevegne fremviiſer deres lumpne og ufornuftigſte Vers, og der da findes nogen, ſom roſer dem, ſaa troer de gandſke viſt, at dend Siæl, ſom fordum boede i Virgilius, har nu taget ſin Bolig i deres Bryſt. Men dette er endnu det allerſødeſte, naar de ſelv, til indbyrdes Vederlag, roſer og ophøyer hverandre, og det eene Aſen kloer det andet. Hender det ſig, at nogen anden kand tage feil i et Ord, og denne ſkarpſigtigere bliver det vaer, Hillemænd! hvilke Tragædier, hvilke Klammerier, hvilke Skiælds-Ord, hvilke nærgaaende Tilrettefættelſer hører mand da. Gid alle Sprog-Lærde maa blive mine Fiender, om jeg lyver et Ord. Jeg kiender en Mand, ſom har lagt ſig efter mangfoldige Slags Videnſkaber, ikke alleene det latinſke og grædſke Sprog, men og Mathematiken, Philo-

sophien, Læge-Konsten, og forstaaer dem alle kongeligen, hand er nu 60 Aar, og har i de 20 sidste Aar sat alle andre Ting til Side, alleene for at plage og qvæle sig i Grammatica, og agter sig høyst-lyksalig, dersom hand maatte leve saa længe, indtil hand kunde faae vist afgiordt, hvorledes de otte Ordenes Parter skal skilles fra hinanden, hvilken kunde ingen iblant de Græker eller Latiner har hidindtil fuldkommeligen kundet opløse. Net ligesom det var en Sag, der burde hævnes og handthæves med Kriig, i fald nogen gior en Conjunction til et Adverbium. Og for denne Aarsags skyld, (endskiont der ere saa mange Bøger skrevne om dend grammaticalske Videnskab, som der har været Sprogkyndige, ja fleere, efterdi min Aldus alleene har udgivet meere end fem Grammatiker,) saa gaaer hand dog ikke een eeneste forbi, i hvor urigtig og slet dend og er skreven, at hand jo blader og læser dend igiennem, ja misunder alle og enhver, som arbeider paa noget i denne Videnskab, i hvor lidet og lumpent det end maatte blive, og er elendigen bange for, at nogen skal komme ham i forveyen og bortsnappe ham dend Ære at udfinde saadan en høypigtig Sag, hvorved hans Arbeide i saa mange Aar skulde blive spildt. Hvad vil I helst kalde dette, Galenskab eller Daarlighed? Thi mig kand det næsten være lige meget, naar I alleene tilstaaer, at det skeer ved min Velgierning, at det, som ellers er det elendigste Creatur iblant alle, kand ophøyes til saadan en Lyksalighed, at det end ikke forlanger at bytte med de Persers Konge. Poeterne

terne ere mig ikke saa gandske meget forpligtede, omendskiønt de aabenbare ere af mit Partie, saasom de ere et frit Folk, som Ordsproget lyder, hvis gandske Idræt og Handtering gaaer ikke ud paa andet end at behage Daarers Øren, og det med lutter Hvishvas, og latterlige Fabler. Og dog maa mand forundre sig over, hvorledes de giøre sig til heraf, hvorledes de stoler herpaa, saa at de ikke alleene forsikkrer sig selv om Udødelighed, og at de skal leve ligesom Guder, men lover ogsaa andre det samme. Denne Orden holder besynderligen fortroligt Venskab med Philautia og Kolakia, og der er ingen Slags Mennesker, som dyrker mig enten oprigtigere og enfoldigere, eller bestandigere end Poeter. Hvad Oratorer og Veltalenheds Lærere angaaer, omendskiønt de vel skeyer noget af Veyen og holder hemmeligen med de viise Philosopher, saa ere de dog ogsaa af mine Folk, hvilket meget andet, men dette i særdeleshed kand beviise, at de, foruden anden Sladder, har sammenskrevet saa meget, og saa rigtigen, om den rette Maade at skiæmte paa. Saaledes har og dend, som har skrevet til Herennius om Talekonsten, regnet Daarlighed selv iblant kortvillige Lystigheder[32]; og Qvintilianus, som er dend ypper-

[32] Denne Talekonst brugtes fornemmeligst paa de Tider, enten til at anklage nogen eller forsvare og undskylde nogen; ligesom hos os en Advocat ved Over-Retterne taler i sin Principals Sag, imod hans Contrapart. Iblant andre Regler, som ere fornødne eller nyttige ved saadan en Tale, har bemeldte Skribent ogsaa viist, hvorledes dend talende ved kortvillige Indfald og Skiæmt

ypperste i denne Orden, har skrevet et Capitel om Latter, som er vidtloftigere end det Skrift Homerus har forfattet om dend Trojanske Odeleggelse; ja de tilskriver Daarlighed saa stor Kraft, at det, som mand ikke kand reede sig ud af med nogen Argumenter, kommer mand ofte vel fra ved Latter og Giækkerie. Med mindre nogen skulde være af dend Meening, at det ikke hører til Daarlighed at opvække Latter med giækkelig Snak, og det end efter Konsten. Af samme Stykke ere og de, som ved at skrive Bøger tragter efter et udødeligt Naun. Saasom alle disse ere mig meget forpligtede, saa fornemmeligen de, der besudler Papieret med lutter Sladder og unyttigt Tøy. Thi de, som skriver lærdt, efter de faa Lærdes Smag og Behag, og ere ikke bange for at underkaste deres Skrifter de lærdeste Mænds Kiendelse, de ere i mine Tanker meere ynkværdige end lykkalige, saasom de ideligen plager og qvæler sig; de legger til, forandrer, tager fra, sletter ud, skriver andet i Stæden, læser det ofte igiennem, gier det om, viiser det til andre, hænger over det i mange Aar, og ere aldrig selv fornøyede dermed; og saadan en lumpen Belønning, nemlig dend Roes, som de kand vente, og det af gandske faa, kiøber de saa dyrt, for saa megen Nattevaagen, med saa stort et Tab paa deres Søvn, der er det sø-

deste

skal holde Dommerne vaagne og agtsomme, naar hand frygter at de enten skal falde i Tanker, eller og i Søvn, over Hoved-Sagens alvorlige og langvarige Forhandling. Herpaa skal herefter anføres et Exempel af Demosthenes. pag. 124.

deste blant alle Ting, med saa megen Sveed, saa mange Plager og Besværligheder. Leg nu ydermeere hertil, at deres Helbred tager Skade, deres Skikkelse falmer, de bliver suuroyede, Starblinde og undertiden stokblinde af Læsning og Skrivning, kommer i Fattigdom, faaer Misundere, entholder sig fra alle Vellyster og Forlystelser, bliver gamle og døer for Tiden, og hvad andre deslige Ulykker de underkaster sig. Saa dyrt meener denne viise og lærde Skribent at hand maa kiøbe dend Ære, at behage een eller anden suuroyet lærd Mand [33]. Derimod min Skribent, som jeg først meldte om, hvor langt lyksaligere er hans Galenskab, i det hand skriver ikke med nogen Fliid eller Eftertanke, men hvad der kommer ham i Sinde og i Pennen, end og hans Drømme, det skriver hand strax op, alleneste med en ringe Forliis paa Papiiret; saasom det er ham ikke uvitterligt, at jo sladderagtigere Sladder hand skriver, jo fleere vil der blive, nemlig alle Daarer og Ulærde, som roser og ophøyer ham. Thi er det nogen Sag, at foragte disse to eller tree Lærde, om de og læser det? Eller hvad vil saa faa viise Mænds Stemme giøre imod saa utallig en Skare, der raaber dem imod? Men de ere endnu klogere, som udgiver andres Skrifter for deres egne, og tilegner sig dend Ære, som andre har forhvervet sig med

[33] Dette er taelt efter Daarers Maade, som ved alle Leiligheder foragter Lærdom og lærde Folk; ja holder det for en større Skam og Daarlighed at sætte sin Helbred til hos Minerva, end hos Venus eller Bacchus.

med stort Arbeide; thi de stoler, derpaa, at dersom de end og aabenbare overbeviises at have begaaet et lærdt Tyverie, saa vinder de dog imidlertiid Tiden, og kand en Tiidlang høste baade Ære og Nytte af andres Skrifter. Det er Umagen værd at see, hvor disse behager sig selv, naar de berømmes af Almuen, naar mand peeger paa dem iblant andre Folk og siger: Det er dend ypperlige lærde Karl! naar de ere til Fals i Bogladerne, naar deres Raune staaer for paa alle Bladene, helst i fremmede Sprog, eller og undertiden med saadanne Tegn, som Troldhexer bruger til deres Koglerier. Og jeg maatte vel spørge, hvad er det andet end Raune? Dernæst af hvor faa vil de blive kiendte, dersom du seer hen til dend store og vide Verden? Og af hvor langt færre vil de blive roeste, saasom endog de ulærdes Smag er adskillig. Ja disse samme Raune bliver og ikke sielden opdigtede, eller tages af ældgamle Boger; Thi en har Behag i at kaldes **Telemach**, en anden **Stelenus**, en anden **Laertus**, een **Polycrates**, en anden **Thrasymachus**; saa at der ligger nu ikke magt paa, enten du kalder en Bog en Ugle eller en Agerhøne, eller og A eller B, som de gamle Philosopher pleyede at giøre. Men dette er det fornøyeligste, naar de indbyrdes roser hinanden med Breve, Vers og Lykønskninger, hvilke gemeenligen sættes for an i Bogerne, dend eene Daare dend anden, dend eene Sinke dend anden. En bliver kaldet **Alcæus**, en anden berømmes som **Callimachus**.. Denne ophøyes over **Cicero**, en anden agtes lærdere end **Plato**. Undertiden søger de sig

og

og en Modstandere, som skal skrive imod dem, paa det de derved kand des videre blive bekiendte. Derover veed den ustadige gemeene Mand ikke hvem hand skal holde med, eller troe, indtil omsider begge disse Penne-Kæmper gaaer af Pladsen med velforrettet Sag, og roser sig begge af Seyeren. De Viise beleer disse Ting, som de allerdaarligste, det de og ere; thi hvem negter det? Men imidlertiid lever disse Daarer et fornøyeligt Levnet ved min Velgierning, og vilde ikke bytte deres Seyervindinger bort for de Scipioners Triumpher [34]. Ja end og de Lærde selv, som imidlertiid beleer disse Daarligheder med største Fornøyelse, og forlyster sig ved andres Galenskab, ere mig ikke liden Tak skyldige, hvilket de ikke kand negte, uden de ere de allerutaknemmeligste iblant alle. Iblant de Lærde tilegner Juristerne sig det fornemste Stæd, og ingen synes bedre om sig selv end de, naar de u-opherligen arbeider og har saa travelt som Sisyphus [35], i det de sammen-

34 De Scipioner vare en berømmelig Familie i Rom, som havde givet dend mange ypperlige Krigshelte, hvilke ogsaa havde forskaffet denne Republik mange store Seyervindinger og Fordeele over deres Fiender.

35 Om Sisyphus fortæller Poeterne, at ham i Helvede er paalagt dend Straf, at hand uden Ophør maa velte en stor Steen op ad et stort Bierg, og saa snart hand har faaet dend op til det Øverste, velter dend need igien, og da maa hand atter begynde paa ny at arbeide dend op igien. Det bruges ellers som et Ordsprog til at betegne et svart og langvarigt Arbeide, hvormed dog intet udrettes. Ellers paßer dette sig best paa de Tydske Advocater,

menvæver sex hundrede Love og Forordninger i et Aandedræt, det giver intet, hvor lidet de vedkommer Sagen; og i det de anfører mangfoldige Forklaringer over Forklaringer, Meeninger paa Meeninger, saa udretter de at denne Videnskab synes at være dend allervanskeligste iblant alle. Thi hvad der er meysommeligt og koster Arbeyde, det holder de strax for at være ypperligt. Til dißе kand vi og foye dem, som legger sig efter Disputere-Konsten, og de saa kaldede Sophister, et Slags Folk, der kand støye og stime meere end alle Sang-Klokkerne, saa at enhver af dem kunde i Svadsighed hamle op imod Tiuge af de udvaldeste Fisker-Kiærlinger; dog skulde de endnu være lyksaligere, dersom de alleneste vare snaksomme og ikke tillige klammervorne; saa at de med største Haardnakkenhed trætter om Asenets Skygge [36], og gemeenligen taber Sandheden,

cater, hvilke, ihensende til de utallige Love og Forordninger, som ere brugelige i det Romerske Riige, har Leilighed til at forlænge Sagerne, og at faae dem hiemviist til Under-Retterne igien, naar de ere komne til dend høyeste Ret, og Parterne nu formodede, at de skulde see en Slutning og endelig Dom.

36 Demosthenes en berømt Orator i Athenen talede engang for Dommerne i en Sag, som var meget vigtig; da hand nu saae, at nogle sadde i Tanker, nogle gabede, nogle sove, nogle toge sig noget andet for at bestille, hvorover hand befrygtede, at de skulde ikke fatte dend rette Meening og Grund i hans Tale, og hand derover skulde tabe sin Sag; saa begyndte hand at fortælle denne Historie: En leyede engang et Asen af en anden, for at ride derpaa hen til et andet Stæd, da nu Eyermanden

heden, i det de alt for hæftigen mundhugges. Imidlertiid ere de dog lykkſalige ved deres Egen-Kierlighed, ſaa at da de neppe formaaer at giøre en fornuftig Slutning, ſaa tør de dog uden nogen Betænkning tage ſig for at forſvare hvad Sag det end er, og imod hvem det end er. For reſten giør deres Halſtarrighed og Skrigen dem u-overvindelige, ſaa at de giver ſig ikke tabt, om du end ſatte en Stentor [37] imod dem. Næſt efter diße fremkommer de formedelſt deres Skægge og Kapper ærværdige Philoſopher, ſom roſer ſig alleene at være viiſe, og

den fulgte med, og de komme ud paa Marken, brændte Solens Heede dem meget ſtærkt, ſaa at dend Leyende ſtod af og ſatte ſig i Skygge bag ved Aſenet; men Eyermanden vilde ikke tillade dette, ſigende: Jeg har leyet dig mit Aſen, men ikke Aſenets Skygge; dend anden indvendte derimod: Saa længe jeg har leyet Aſenet, maa jeg og benytte mig af Aſenets Skygge. Endeligen komme de til Proces derom, og enhver foreſtillede ſin Sag det beſte hand kunde. Imedens Demoſthenes fortalte dette, vare Dommerne deels opvaagnede, deels komne til ſig ſelv, og alle gave meget alvorligen agt paa denne Fortælling. Da nu Demoſthenes ſaae, at hans Dommere vare bleven agtſomme igien, begyndte hand paa at afhandle ſin forehavende Sag; og da Dommerne ſpurte, hvorledes Udfaldet blev med dend Proces om Aſenets Skygge? ſvarede hand: Er det retſindige Dommere anſtændigt, at ſove og være u-agtſomme, naar der handles om et Menneſkes Liv, Ære eller Velfærd; og at være vaagen og agtſom, naar der handles om et Aſens Skygge?

37 Om denne Stentor fortæller Homerus, at hand kunde ſkrige ſaa høyt ſom halvtredſindstiuge andre Menneſker.

og at alle andre Mennesker ere ikkun som Skygger i Verden. Men hvilket sodt Raserie er dette, naar de bygger utallige Verdener, naar de maaler Solen, Maanen, Stiernerne, Planeternes og Himmeltegnenes Kredser, ligesom med et Spand eller en Traad, naar de anforer Oprindelsen og Aarsagerne til Lynild, Torden, Vindene, Formorkelser, og de ovrige u-oploselige Ting, og dette forklarer de saa frit og færdigen, som om de havde været Secretairer hos Naturen, ved Verdens Bygning, eller vare komne her need til os af Gudernes Raadstue. Imidlertiid leer Naturen dem brav ud med alle deres Gisninger. Thi at der er intet vist at finde hos dem, derpaa kand dette alleene være et stort Beviis, at der er en u-afgiorlig Kiv og Trætte imellem dem om enhver Ting. Endskiont de nu veed slet intet, saa giver de sig dog ud for at vide alting; ja endskiont de ikke kiender sig selv, og undertiden ikke seer en Grav, eller en Steen, som er for Fodderne eller Næsen paa dem, enten fordi de fleeste ere Star-blinde, eller fordi deres Tanker ere andenstæds, saa roser de sig dog af, at de seer saa mange dybe, høye og fiine Ting, der ere saa subtile, at jeg troer en Loß kunde ikke see dem. Men da foragter de fornemmeligst dend ulærde Almue, naar de forblinder Oynene paa de uforfarne med deres trekantede og fiirkantede Figurer, Cirkler og deslige mathematiske Tegninger, hvilke de forvirrer oven paa og i hinanden, ligesom et Labyrinth; derforuden med Bogstaver, hvilke de sætter i Orden, som en Krigshær, og forandrer paa adskillige Maader.

Der

Der findes ogsaa de iblant dette Slags Folk, som raadforer sig med Stiernerne og deraf forkynder tilkommende Ting, og lover at giore større Mirakler med deres Konst end nogen Troldmand; og disse lykkalige Mennesker finder ogsaa dem som troer dette. Fremdeles var det vel best, at jeg gik Geistligheden og de Skriftlærde stiltiende forbi, og ikke befattede mig med denne Morads, eller rorte ved denne Nelde, saasom dette Slags Mennesker ere overmaade hovmodige og lætte at opirre til Vrede; paa det de skal ikke i Flokke-Tal anfalde mig med sexhundrede Argumenter og Slutninger, og tvinge mig til at tage mine Ord i mig igien, eller strax raabe mig ud for en Kætter, i Fald jeg vægrer mig derfor. Thi med denne Torden-Straale pleyer de strax at kyse dem, som de ere ikke bevaagne. Sandeligen omendskiont ingen andre Mennesker vil saa nødigen, som disse, erkiende min Godvillighed og Velgierninger imod dem, saa ere de dog ikke i en ringe Gield hos mig; thi de ere lykkalige ved deres Egen-Kierlighed, ligesom de boede i dend tredie Himmel, saa seer de need af denne deres indbildte Høyhed og betragter alle andre Mennesker ikke anderledes end krybende Dyyr paa Jorden, og næsten ynkes over og beklager dem; thi de har forskandset sig med saa mange magistralske Beskrivelser, Slutninger, Bi-Slutninger, udviklede og indviklede Sætninger, og veed saa mange Ræve-Huller og Udflugter, at ikke Vulcanus [38] selv kunde saaledes besnære dem med

[38] Om Vulcanus berettes der, at hand havde besat ikke alleene

med sine Lænker, at de jo kand reede sig ud ved deres Distinctioner, hvormed de saa letteligen overskiærer alle Knuder, at Alexander dend Store kunde ikke giøre det bedre [39], saa mange nyligen opdigtede Gloser og unaturlige Ord ere de fulde af. Derforuden forklarer de Religionens forborgene Hemmeligheder efter deres eget Tykke; de forklarer hvorledes Verden er skabt og indrettet [40], de kand sige,

alleene sit Huus, men og sin Seng med Garn af Jern, der vare saa fiine at ingen kunde see dem, og tillige saa stærke at ingen kunde sønderbryde dem. I diße fangede hand engang sin Hustrue Venus med Mars, der var Gud for Kriig, og besnærede dem ikke alleene i Sengen hos hinanden, men kaldte og alle de andre Guder og Gudinder tilsammen, for at viise dem, at hand havde dend Ære at være Hanrey.

39 Da Alexander dend Store drog ud for at bekrige Darius de Persers Konge, kom hand i en Bye i Phrygien, ved Naun Gordium, hvor ham i Jupiters Tempel blev viist en Vogn, som Gordius de Phrygiers Konge havde brugt; Ved denne Vogn vare Remmene eller Skaglerne det mærkværdigste; thi diße vare saa konstigen sammenflettede og med Knuder foyede tilsammen, at Oraklet, efter Almuens Beretning, skal have forkyndet, at dend som kunde løse diße Knuder, skulde blive en Herre over heele Asien. Da nu Alexander havde lidet betragtet dette u-opløselige Baand, uden at finde nogen Ende eller Begyndelse, drog hand omsider sit Sverd ud, og hug det midt over, sigende: Det er jo lige meget, hvorledes det bliver opløst?

40 Diße og efterfølgende Spørsmaal og uforstaaelige Talemaader ere ingenlunde opdigtede, men findes virkeligen, ja end og de som ere unyttigere og ufornuftigere, i Papistiske Læreres Skrifter; ja deslige Ting har været som Kiernen i deres academiske Disputatser, saa og i deres Prædikener.

sige, igiennem hvilke Render Arve-Synden er kommen fra Adam og Eva til deres Efterkommere; paa hvad Maader, ved hvad Maal, i hvor lang Tiid Christus er bleven fuldskabt i Jomfruens Liv; hvorledes det kand gaae til i Alterens Sacramente, at Brod og Viins Egenskaber bliver tilbage, naar Brod og Viin ikke længer er Brod og Viin, men er bleven forvandlet til Christi Legem og Blod? Men diße Spørsmaal ere forslidte og almindelige. Der ere andre Sager, som de agter meere anstændige for store og oplyste Skriftlærde, saasom de ere langt høyere, og naar deslige vigtige Spørsmaal og Vanskeligheder forklares, da bliver de ret opvakte til at give agt. Saasom: Om der er noget Nu i dend guddommelige Fødsel? Om der ere fleere Sønligheder i Christo? Om det kand siges: Gud Fader hader Sønnen? Om Gud kunde paataget sig en Qvindes-Person eller en Diævel, eller et Asen, eller et Græskar, eller en Flinte-Steen? Dernæst, om Gud havde paataget sig et Græskar, hvorledes dette da skulde prædiket, giordt underlige Gierninger, bleven korsfæstet? Hvad Petrus havde velsignet, dersom hand havde holdt Alterens Sacramente paa dend samme Tiid da Christi Legeme hengte paa Kaarset? Og, om Christus paa samme Tiid kunde kaldes et Menneske? Og om de skal æde og drikke efter Opstandelsen, da de nu saa vel forsyner sig baade imod Hunger og Tørst? Der ere utallige Haarkloverier, som ere endnu meget fiinere, og som ingen kand see, med mindre hand er saa skarpsigtig, at hand endog i det tykkeste Mørke kand

see de Ting, som aldrig ere til. Leg nu hertil deres adskillige Sententser og Regler, der ere saa urimelige og sælsomme, at de Stoiske Philosophers Lærdomme, som de kalder urimelige, maa agtes gandske grove, haandgribelige og almindelige imod hine; saasom, at det er en ringere Synd at dræbe tusende Mennesker, end engang paa en Sondag at flikke en Sko for et fattigt Menneske. Og at mand heller maatte lade heele Verden forderves med ald sin Fode og Klæde, som de siger, end tale een eeneste, endskiont gandske liden Logn. Disse allerfiineste Fiinheder spindes endnu meget fiinere ved saa mange Skolastiske Læreres adskillige Lærdomme, saa at du snarere skulde kunde finde ud af et Labyrinth, end udreede dig af de Realisters, Nominalisters, Thomisters, Albertisters, Occanisters, Scotisters Baand og Snarer; og jeg har endda ikke opregnet dem alle, men alleneste de fornemste; I hvilke alle der er saa megen Lærdom, saa megen Vanskelighed, at jeg troer, Apostlerne skulde selv behøve en anden Aand til at lære og oplyse dem, dersom de bleve nødte til at disputere om disse Ting, med dette ny Slags Skriftlærde. Paulus kunde udviise at hand havde Troen; men naar hand siger: **Troen er en Vished paa de Ting, som haabes, og en fast Beviisning paa de Ting, som ikke sees**, saa giver hand en Beskrivelse over Troen, som er ikke aldeles Magisteragtig. Og saa vel som hand beviiste at hand havde Kierlighed, saa slet deeler og beskriver hand dend, efter Disputere-Konstens Regler, i hans første Skrivelse til de Corinthier

thier i det 13. Capitel. Apostlerne betiente Alterens Sacramente gudeligen nok, men dog dersom de vare blevne tilspurte om **Transsubstantiationen** eller Forvandlingen i Sacramentet, om **hvorfra og hvortil** denne Forvandling skeer, om Maaden hvorledes det samme Legeme kand være paa adskillige Stæder, om dend Forskiæl, som er imellem Christi Legems Nærværelse i Himmelen, paa Kaarset og i Sacramentet; i hvilket Øyeblik Forvandlingen skeer, medens Bønnen og Indstiftelsens Ord læses? Dersom Apostlerne, siger jeg, vare blevne tilspurte om disse Ting, saa troer jeg ikke, at de skulde besvaret dem med saa stor Klogtighed, som de Scotister beskriver og forklarer dem. De kiendte vel JEsu Moder, men hvem af dem har paa saadan en philosophisk Maade viist, hvorledes hun er bleven bevaret for Arve-Syndens Smitte, som vores Skriftlærde. **Petrus** fik Nøglerne, og fik dem af den, som ikke betroede dem til en uværdig, dog veed jeg ikke, om hand har forstaaet, i det mindste har hand aldrig rørt ved denne subtile Lærdom, hvorledes endog den kand have Kundskabs Nøgel, som selv ikke har Kundskab. De døbte allevegne, men dog lærte de aldrig, hvilken der er dend formelige, dend materialske, dend virkende, dend endelige Aarsag i Daaben, ey heller taler de noget Ord om et udsletteligt og u-udsletteligt Tegn. De tilbade vel, men i Aanden, og rettede sig ikkun efter dette Evangeliske Sprog: **Gud er en Aand, og de som tilbede ham, bør tilbede ham i Aand og Sandhed;** Men det synes

ikke, at det endnu har været dem aabenbaret, at mand med een og dend samme Dyrkelse skal tilbede et Billede, der er malet paa Veggen med et Kul, som Christum selv, naar hand ikkun er malet med tvende udstrakte Fingre, med ukiæmt Haar, og med trende Straaler om Hovedet. Thi hvem kand begribe diße Ting, med mindre hand har henslidt heele sex og tredive Aar i de naturlige og overnaturlige Videnskaber, som Aristoteles og efter ham Scotus har skrevet om. Ligeledes taler Apostlerne ideligen om Naaden, men de viiser ingensteds, hvad Forskiæl der er imellem dend Naade, som gives af Naade, og dend Naade som gior tækkelig; de formaner til gode Gierninger, men de gior ingen Forskiæl imellem en giorende Gierning og en giordt Gierning. De driver allevegne paa Kierlighed, men de gior ikke Forskiæl imellem dend indgydede og dend forhvervede Kierlighed, de forklarer ey heller, om dend er et Væsen, som bestaaer i sig selv, eller i nogen anden Ting, om dend er en skabt eller uskabt Ting. De straffer Synden og viiser Afskye for den, men gid jeg maa døe, om de har efter Konsten kundet give en Beskrivelse over det, som vi kalder Synd, med mindre de havde været oplærte af dend Scotistiske Aand. Ey heller kand nogen faae mig til at troe, at Paulus (af hvis Lærdom vi kand domme, hvorvidt de andre Apostlers strakte sig, saasom hand var den Lærdeste iblant dem) skulde saa ofte have fordømt Spørsmaal, Trætte, Slægt-Registere, og som hand selv kalder det, Ord-Kriig, dersom hand havde været

dreven

dreven i diße Spitsfindigheder, allerhelst da alle de Religions Stridigheder som forefaldt i hans Tider, vare gandske bonde-agtige og enfoldige, at ligne imod vore Magisteres meere end vanskelige Subtiliteter. Omendskiønt diße gode Folk ere dog saa særdeles høflige og beskeedne, at dersom dem forekommer noget i Apostlernes Skrifter, som, efter deres Tanker, ikke er skrevet saa aldeles rigtigt, og Magisteragtigen, saa fordømmer de det endeligen ikke, men de giøre en bequem Forklaring derover; og dette giøre de af Ærbødighed deels for Alderdommen, deels for det Apostoliske Naun. Og sandeligen, det var ret ubilligt, at fordre saa store Ting af Apostlerne, som havde aldrig hørt et eeneste Ord derom af deres Mestere og Lærere. Dersom de finder noget deslige hos **Chrysostomus, Basilius, Hieronymus,** eller andre gamle Lærefædre, saa er det dem nok, at de skriver derhos: **Dette gielder ikke.** Nu har diße Fædre vel igiendrevet og omvendt baade hedenske Philosopher og Jøder, som ere af Naturen de allerhalstarrigste i deres Vildfarelser, men dette udrettede de meere ved deres Levnet og Mirakler, end med Argumenter og Fornuft-Slutninger; derforuden vare de, som de saaledes deels igiendreve, deels omvendte, lutter Sinker og dumme Folk, blant hvilke der fandtes ikke een, som var dygtig til at begribe et eeneste, end og af de eenfoldigste Stykker, som **Scotus** har skrevet. Men nu hvilken Hedning, hvilken Kættere maa ikke strax blive overvunden af saa mange allerfiineste Subtiliteter, med mindre

hand er enten saa dum, at hand ikke forstaaer dem, eller saa uforskammet, at hand beleer dem, eller og hand er forsynet med de samme Vaaben, saa at Striden da bliver liige, ligesom naar mand sætter en Hexemester mod en anden, eller naar en slaaes med en lykkelig Kaarde imod en anden, som ligeledes har en lykkelig Kaarde [41], thi da blev det ikke andet end Penelopes Væv [42]. Men efter mine Tanker giorde de Christne meget viiseligen, dersom de i Stæden for de feede og stærke Soldater, hvormed de nu i lang Tiid har fort en uvis Kriig, udsendte de høyraabende Scotister, de halstarrigste Occanister, de u-overvindelige Albertister, tillige med dend heele Sophistiske Krigshær, til at stride imod Tyrkerne og Saracenerne. De skulde da, troer jeg, faae at see dend allerkortvilligste Striid, og en Seyer, som aldrig er seet tilforn. Thi hvem er saa koldsindig, at hand jo maa ophidses ved deres Skarp-

[41] Jeg tør ikke sige, om der ere saadanne lykkelige Kaarder til; Ellers skal dens Egenskab og Herlighed bestaae deri, at dend enten ved Hexerie eller andre Konster er giordt saa lykkelig, at dend som bruger samme, kand ikke beskadiges af sin Fiende.

[42] Om Penelope fortæller Homerus, at da hendes Mand Ulysses i saa lang Tiid var borte, og hendes mange Beilere dagligen søgte at bringe hende til deres Kierlighed, lovede hun at foye dem, saa snart hun havde forfærdiget det Stykke, som hun havde i hendes Væv. Men saasom hun ikke havde i Sinde at blive hendes Mand utroe, saa vævede hun tilbage om Natten alt hvad hun havde vævet frem om Dagen; følgeligen giorde et forgæves Arbeide, og kom aldrig videre.

Skarpsindighed? Hvem er saa dorsk, at hand jo maa opvækkes ved slige Sporer? Hvem er saa skarpseende, at diße Ting maa jo gandske forblinde ham? Men J tænker nok, at jeg siger alt dette af Skiæmt og Spot. Og det er sandeligen ikke at undre, efterdi der findes end og iblant de Skriftlærde selv de som har lært bedre og nyttigere Ting, og vædmes ved deslige Spitsfindigheder, hvilke de agter for lumpne og u-anstændige hos de Skriftlærde. Der ere de som fordømmer dem, som en Forgribelse paa hellige Ting, og holder det for dend største Ugudelighed at tale med saadanne utoede Munde om saa hellige og hemmelige Ting, hvilke mand meget meere bør ydmygeligen troe, end forklare eller udgrandske; at disputere om dem med saadanne vanhellige og hedenske Spitsfindigheder, saa formasteligen at beskrive dem, og at besmitte dend guddommelige Lærdoms Majestæt med saadanne ufornuftige, ja ureene Ord og Meeninger. Men imidlertiid behager de sig selv i dend allerlyksaligste Maade, ja de giøre sig storligen til deraf, og har saa travelt baade Dag og Nat med at læse og lære denne allersødeste Polse-Snak, at de har ikke et Øyeblik til overs til at læse enten Evangelium eller St. Povels Epistler een eeneste gang igiennem. Og medens de anvender ald deres Tiid og Fliid paa dette Sludder, saa bilder de sig ind, at de med denne deres Lærdom understøtter dend heele Christen Kirke, som ellers maatte falde, ligesom Poeterne digter om Atlas, at hand bærer Himmelen paa sine Skuldre. Hvilken stor Lyksalighed meener J nu, at dette og-

saa er for dem, at de dreyer og fordreyer dend hellige Skrift, som et Stykke Vox, efter deres eget Behag; de paastaaer, at deres Slutninger og Meeninger, naar de ere antagne af nogle Skolastiske Lærere, skal ansees høyere end dend viise Solons Love, ja end og gaae for Pavens Anordninger; de giøre sig ligesom til Fiscaler over heele Verden, og vil twinge enhver til at igienkalde sine Ord, dersom de ere ikke gandske overeensstemmede med deres udviklede og indviklede Slutninger, og de siger Dommen af, ligesom et Orakel: Denne Meening er forargelig; denne er ikke ærbødig nok; denne stinker efter Kætterie; denne klinger ilde; saa at nu hverken Daab, eller Evangelium, eller Paulus eller Petrus, eller dend hellige Hieronymus, eller Augustinus, ja end ikke dend Aristotelianiskeste Thomas selv kand giøre en til en Christen, med mindre hines Samtykke kommer dertil; saa skarpsindige ere de i at domme om alting. Thi hvem skulde tænkt, at dend var ingen Christen, som torde sige, at disse tvende Talemaader: Natpotte du stinker, og Natpotten stinker, ere lige rigtige, dersom disse viise Mænd havde ey lært os det? Hvem skulde vel befriet dend Christen Kirke fra saa mange Vildfarelsers Mørke, som ingen engang havde nogensinde faaet at læse, med mindre de vare udkomne og fordomte under deres store Segl? Men ere de dog ikke de allerlykseligste, imedens de forretter disse Ting. Fremdeles naar de saa nøyagtigen afmaler alting i Helvede og Skiers-Ild, ligesom de havde mange Aar opholdt

holdt sig i dette Riige. Derforuden naar de efter eget Behag bygger ny Himle, og til sidst legger dend vidtløftigste og deiligste dertil, paa det de lykkalige Sicele skulde ikke fattes Rum til at spatsere, eller holde Giæstebud, eller spille Bold. Med dißе og ti tusende fleere unyttige Ting ere deres Hoveder saa forproppede og udspendte, at jeg troer ikke at Jupiters Hierne har været saa svanger, da hand skulde forløses med Pallas, og maatte begiere at Vulcanus vilde aabne hans Hierne-Skal med sin Øxe [43]. Derfore maa J ikke forundre eder derover, at J seer deres Hoveder, naar de kommer paa de offentlige Disputatser, saa vel indsvøbte med saa mange Baand, thi ellers maatte de gandske springe i Stykker af dend mangfoldige Lærdom, som der er inde. Men dette maa jeg selv undertiden lee ad, naar de bilder sig ind, at de da ere meest Skriftlærde, naar de taler allerurigtigst og imod Sprogets Reenhed og Regler, og naar de stammer og hakker i deres Tale, saa at ingen kand forstaae dem uden dend der taler ligesaa galt, det kalder de Klogtighed, som dend gemeene Mand ikke begriber; Thi de siger, at det er imod dend hellige Skrifts og de Theologiske Materiers Værdighed, at tvinges til at rette sig efter de Grammaticalske Regler. Men dette maa være en underlig Høyhed og Værdighed, som de Skriftlærde haver, dersom de alleene har Frihed til at tale urigtigen, omendskiønt de har denne Herlighed tilfælles med mange af

[43] See pag. 23. 38ste Anmærkning.

af dend gemeeneste Pobel. Endeligen agter de sig næsten som Guder, naar de ligesom med en hellig Ærbødighed kaldes vore Magistere, i hvilket Naun de meener, at der ligger skiult noget besynderligt, ligesom Jøderne foregiver om deres יהוה. Derfore siger de, at det er en stor Forseelse, at skrive VOR MAGISTER uden med store Bogstaver. Dersom nogen siger forkeert: Magister vor, saa har hand paa engang kuldkastet det Theologiske Nauns gandske Majestæt og Værdighed. Næst disse er ingen lyksaligere end de som almindeligen kalder sig **Ordens-Brødre** og **Munke**, endskiønt gandske falskeligen, efterdi en stor Deel af dem lever allermeest u-ordentligen, og ingen møder mand oftere, hvor mand kommer, end dem[44]. Jeg seer ikke hvad der kand være elendigere end disse, dersom jeg ikke i mange maader kom dem til Hielp. Thi omendskiønt alle har en Afskye for dette Slags Mennesker, at mand endog holder det for et ondt Tegn, dersom mand ongefær møder nogen af dem, saa fornøyer de sig dog selv med dend søde Indbilding, at de ere meget ypperlige Folk. Først holder de det for dend største Gudsfrygt, om de har saa aldeles intet lært, at de ikke engang kand læse. Dernæst, naar de med en Asen-Røst udskryder i Kirken deres Psalmer, som de rigtigen tæller, men ikke forstaaer, saa mee-

[44] Det Ord Munk har sin Oprindelse af det Grædske Sprog og bemærker en som lever i Eenrum og for sig selv, uden at komme iblant andre.

meener de, at de forlyster Guds og Helgenes Øren med en meget behagelig Sang. Der ere og nogle af diße, som giore sig overmaade meget til af deres Skidenhed og Betlerie, og med stor Brøgen raaber efter Brød for Dørrene; ja mand kommer ikke i noget Verts-Huus, eller reiser enten til Lands eller Vands, at mand jo overløbes af dem, hvorved de andre Tiggere lider sandeligen ikke liden Skade. Og paa denne Maade bilder diße allerkiæreste Folk os ind, at de efterligner og foreſtiller Apoſtlerne, i Skidenhed, i Vankundighed, i Grovhed, i Uforſkammenhed. Men hvad er artigere end dette, at de giøre alting efter en Forſkrift, og ligeſom efter en Linial eller Mathematiſke Udregninger, hvilke de holder for en dødelig Synd at overtræde. Saaledes er det dem foreſkrevet, hvor mange Knuder der maa være paa deres Sko-Baand, af hvad Farve Beltet ſkal være, hvor mange adſkillige Farver deres Klæder maa have, hvor af, og hvor mange Straa-bredt Beltet maa være giørdt, hvorledes Hætten ſkal være ſkaaren, og hvor mange Skiepper dend ſkal være ſtor, hvor mange Fingre breedt Haaret maa være, hvor mange Timer de maa ſove. Og hvem ſeer ikke, hvor uliige ſaadan en ſtreng Liighed mon være, der ſkal i agt tages af ſaa mange, der baade i Legem og Gemyt ere hinanden ſaa uliige? Og dog alligevel bilder de ſig ſaa meget ind med diße Narrerier, at de ikke alleene lader haant om andre, men foragter ogſaa hinanden indbyrdes; ja mand ſkulde forundre ſig over, hvilke Tragædier, hvilke Ulykker diße Menneſker anſtif-

anstifter, som dog roser sig af dend Apostoliske Kierlighed, fordi een kand have en mørkere Farve i sine Klæder, eller har bundet sit Belte paa en anden Maade. Iblant disse skal du see nogle af saadan en streng Hellighed, at de bærer aldrig andet end grov Haar-Filt i deres yderste Klæder, men de inderste ere af det fineste og blødeste, som kand faaes; andre derimod bærer linnede Klæder yderst, og uldene inden til. Andre ere der, som har saadan en Frygt for at røre ved Penge, som ved Forgift, men imidlertid holder sig ikke fra at røre ved Vin eller Qvindfolk. Dernæst beflitter de sig storligen paa, at de ikke i Levemaade eller Sæder skal ligne hinanden; saa at de ikke legger Vind paa, at de kand blive Christo liige, men at de kand være hin anden uliige. Fremdeeles bestaaer en stor Deel af deres Lyksalighed i de Tilnaune, som de bærer efter deres adskillige Ordener og Stiftere; thi nogle finder Behag i at kaldes **Reebdragere**, og iblant disse vil nogle kaldes **Coleter**, andre **Minoriter**, nogle **Mininiter**, andre **Bullister**. Atter kaldes nogle **Benedictiner**, andre **Bernhardiner**, nogle **Brigidenser**, andre **Augustiner**, nogle **Guilelmiter**, andre **Jacobiter**, ret ligesom det var for ringe en Ære at kaldes Christne. En stor Deel af disse sætter saadan en Tillid til deres Ceremonier og Menneskelige Paafund, at een Himmel er, efter deres Tanker, ikke Belønning nok for saa store Fortieneſter, ey betænkende, at Christus vil paa hin Dag foragte alle disse Ting, og fordre Regnskab for sit eget Bud, som er Kierlighed. En vil

kom-

komme og fremviise sin tykke Vom, der er udspendt og opfyldt med alle Slags Fisk. En anden vil udstyrte hundrede Skiepper Psalmer, som hand har siunget; en anden vil opregne mange tusinde Faste-Dage, og beregne deri med, at hand lige saa ofte har ædt saa meget i et Maaltid, at hans Bug har været færdig at revne. En anden vil fremkomme med saa mange Ceremonier, som neppe kand lades i syv Lastdragere. En anden vil rose sig af, at hand ikke i 60 Aar har rørt ved Penge, med mindre hans Hænder har været forvarede med dobbelte Handsker. En anden vil frembære sin Hætte, der er saa skiden og fetted, at ingen Matroos skulde værdiges at bære dend paa sit Hoved. En anden vil fortælle at hand i meere end 55 Aar har levet som en Svamp, og stedse været ligesom naglet fast til et Stæd. En anden vil anføre, at hans Røst er bleven hees ved idelig Sang; En anden vil beraabe sig paa, at hand ved et eenligt og stille Levnet har samlet sig en Skorbug, Sove-Syge og et usundt Legeme; en anden vil fremviise sin Tunge, der er bleven stiv ved idelig Taushed. Men Christus vil falde dem ind i Ordene, og afbryde disse Pralerier, som ellers aldrig skulde faae Ende, sigende: Hvorfra kommer dette ny Slags Joder? Der er et eeneste Bud, som jeg egentligen kiender for at være mit, og dette alleene hører jeg ikke et Ord om. Og da jeg fordum talede aabenbare og uden nogen Lignelser, da lovede jeg min Faders Arvedeel bort, ikke til Munke-Hætter, eller Bønner, eller Faste, men til Kierligheds og Barmhiertigheds Gierninger.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn816235112/phys_0185
DFG

ger. Jeg kiendes ey heller ved dem, som alt for meget kiender deres egne Gierninger, ja som vil endog synes helligere end jeg selv. De kand flytte ind i de Abraxasiske Himle [45], om dem saa behager, eller de kand befale dem, hvis Digt og Paafund de har agtet høyere end mine Bud, at de skal bygge en ny Himmel for dem. Naar de faaer dette at høre, og skal see at Matroser og Vognmænd foretrækkes dem, med hvad for Øyne, meener I vel, at de vil gloe paa hinanden? Men imidlertiid ere de lyksalige ved det store Haab de nu haver, og dette skeer ikke uden min Velgierning. Og omendskiønt de ere adskilte fra andre Mennesker i Republiken, saa tør dog ingen foragte dem, fornemmeligen Bettel-Munkene, efterdi disse veed alle de Hemmeligheder, som enhver har paa sit Hierte, og disse faaer de at vide i Skrifte-Stolen. Dog alligevel holder de for, at det er utilladeligt at røbe noget deraf, undtagen naar de ere fulde, og vil forlyste sig med artige Historier, dog kand mand ikkun giette sig til, hvad Personer de taler om, saasom de nævner ingen. Dersom nogen opirrer disse Gedehamser, saa hevner de sig tilstrækkeligen i deres offentlige Prædikener, og giennemhegler deres Fiender saa uformerkt og med saadanne forblommede Ord, at enhver kand forstaae det, undtagen dend der forstaaer slet intet; de

[45] Dend Kætter Basilides har digtet 365 Himle, og denne Hemmelighed har hand overantvordet sine Tilhængere i det Grædske Ord Abraxas, hvis Bogstaver i det Sprog udgiør det anførte Tal.

de holder og ikke op at giøe ad dig, førend du kaster dem en Stumpe i Flaben. Men siig mig, hvilken Comædiant-Spiller, hvilken Taskenspiller eller Goglere vilde du heller see og høre paa, end dem, naar de i deres Prædikener, paa en gandske latterlig, men derhos meget fornøyelig Maade, vil lade see deres Konst og Veltalenhed, og efterfølge de Regler, som lærde og veltalende Mænd har foreskrevet, hvorledes en Tale skal indrettes og udføres. O du store Gud, hvor gogler de, hvilke Grimacer giøre de, hvor bequemmeligen forandrer de deres Røst, hvor piber de, hvor kaster de sig hid og did, hvilke Forandringer giøre de mellemstunde i deres Ansigter og Geberder, hvor opfylder de Kirken med Raab og Skriig. Og denne Prædike-Konst overleverer dend eene Ordens-Broder til dend anden, som en stor Hemmelighed. Omendskiønt det nu ikke er mig tilladt at vide dend, saa vil jeg dog nogenlunde søge at giætte mig dertil. Først begynder de med Paakaldelse, og dette har de laant af Poeterne; dernæst, naar de vil prædike om Kierlighed, saa tager de deres Indgang af Nil-Strømmen i Egypten; eller, naar de vil handle om Kaarsets Hemmelighed, saa giøre de en lykkelig Begyndelse af Dragen i Babel; eller, naar de vil prædike om Faste, saa gaaer de i Indgangen de tolv Himmeltegn igiennem; eller, naar de vil afhandle dend Lærdom om Troen, saa taler de i deres Indgang om Cirkelens Fiirkantighed. Jeg har selv hørt en overmaade stor Nar, (jeg fortaelte mig, lærd Mand, vilde jeg sige) som i en anseelig Forsamling vilde forklare

dend

dend guddommelige Tre-Eenigheds Hemmelighed; paa det hand nu ved denne Leilighed kunde lade see, at hand besad meere end almindelig Lærdom, saa og fornøye de nærværende Skriftlærdes Øren, saa greeb hand Sagen an paa en gandske ny Maade, nemlig, hand begyndte at handle om Bogstaver, som giøre Stavelser, om Stavelser som giøre en Tale, og om Talen, som bestaaer af Bogstaver og Stavelser, dernæst viiste hand Ordenes Sammenbindelse og Overeensstemmelse med hinanden; da nu de fleeste forundrede sig, og nogle mumlede sagte hos sig selv: **Hvad vil hand sige med denne Snak?** saa bragte hand det endeligen saa vidt, at hand viiste dem, at dend gandske Tre-Eenigheds Billede var saa tydeligen udtrykt i de allerforste Grammatikalske Lærdomme, at ingen Mathematicus kunde afmalet det livagtigere. Og over denne Prædiken havde denne Skriftlærdeste Mand saaledes sveedt i heele otte Maaneder, at hand kand nu ikke see meere end en Muldvarp, i det hans Nemmes Skarpsindighed har grebet sig saa stærkt an, at dend har taget hans Øynes Skarpsigtighed til Hielp. Men dend gode Mand fortryder ikke, at hand er bleven blind over dend Prædiken, ja hand meener at hand endda har faaet dend Ære for got Kiøb, som hand indlagde sig derved. Vi har ogsaa hørt en anden Mand paa firesindstiuge Aar, der var saa Skriftlærd, at mand skulde tænke at **Scotus** var igien oplevet i ham. Da denne vilde forklare JEsu Nauns Hemmelighed, saa beviiste hand med en forunderlig Klogtighed, at

at alt det, som kunde siges om ham, laae skiult i Bogstaverne selv. Thi at det Ord Jesus har ikke meere end tre Casus eller Endelser, det er en tydelig Afbilding paa dend guddommelige Treenighed. Dernæst at det første Ord Jesus endes paa S, det andet Jesum paa M, det tredie Jesu paa U, derudi laae en u-udsigelig Hemmelighed forborgen, nemlig diße tre Bogstaver S. M. U. giver tilkiende, at hand er Summus, Medius og Ultimus, det er, dend Første, dend Mellemste og dend Sidste. Her var endnu en meget dybere Hemmelighed tilbage, som bestod i en Mathematisk Udregning. Hand deelte det Ord Jesus saaledes i tvende lige Parter, at S, som det middelste Bogstav blev staaende i Mitten; Dernæst viiste hand, at dette Bogstav S i det Hebræiske Sprog er ש, og kaldes Syn, og da dette Ord i det Skotske Sprog, troer jeg, betyder Synd, saa beviiste hand tydeligen deraf, at JEsus er dend der borttog Verdens Synder. Over dette saa ny og usædvanlige Exordium vare alle saa agtsomme og fulde af Forundring, fornemmeligen de Skriftlærde, at det nær var gaaet dem, som det fordum gik Niobe [46]; mig derimod var det nær gaaet, som det gik dend unyttige Priapus, da hand, til sin store Fortræd, saae de tvende Troldhexers

[46] Om Niobe fortælles der, at hun havde mange deilige Børn, men da hun var alt for hovmodig deraf, saa bleve de alle ihielskudte af Apollo og Diana; hvilket gik hende saa nær til Hiertet, at hun blev forvandlet til Steen.

hexers Canidia og Sagana deres Natte-Besværelser [47]. Og dertil havde jeg jo største Aarsag; thi naar har dend Grædske Demosthenes eller dend Latinske Cicero opfundet saadan en Indgang. Dißе holdt for, at dend Begyndelse eller Indledning til en Tale var urigtig, som ikke havde nogen Sammenhæng med Hoved-Sagen; ret ligesom Svine-Hyrder, der har ingen anden Læremester end Naturen, begynder ikke deres Tale paa samme Maade. Men hine Lærde holder for, at deres Præambulum, thi saaledes kalder de det, er da først ret Rhetorisk, dersom det indeholder aldeles intet, som har dend mindste Liighed med dend øvrige Hoved-Betragtning, paa det Tilhørerne imidlertid skal falde i Forundring, og mumle hos dem selv: Hvor agter hand sig hen? For det tredie fortæller og forklarer de lidet af Evangelium, men gandske løseligen og kort, da dette er dog det eeneste som burde giøres. For det fierde antager de atter en ny Person, og fremsætter et Theologalsk Spørsmaal, som ofte har hverken Hiemme i Øster eller Vester, og dette meener de iligemaade at høre til Konsten. Her skyder de nu dend Theologiske Kroe i Væiret, og opfylder Tilhørernes Øren med lutter prægtige Raune, naar de beraaber sig paa andre Skrift-

47 Der berettes om Priapus, at da hand engang uformærkt saae de Natte-Besværelser og Troldkonster, som de tvende Hexer Canidia og Sagana øvede, blev hand saa forskrækket, at hand slog en forskrækkelig stor Bug-Vind; hvorover de bleve saa forbausede, at de løbe bort og lode alting blive tilbage.

Skriftlærdes Vidnesbyrd, hvilke de kalder Høye Lærere, skarpsindige Lærere, allerskarpsindigste Lærere, Engle-Lærere, hellige Lærere, u-igiendrivelige Lærere, og deslige herlige Ære-Titler. Dernæst gior de sig til hos dend u-lærde Almue, i det de fremfører een Deel af deres lærde Pelse-Snak, som de har lært i Skolerne, hvilket dend gemeene Mand hverken forstaaer eller kand have nogen Opbyggelse af. Nu er dend femte Act tilbage, i hvilken mand bør udviise dend største Konst. Her fortæller de nu en daarlig og ulærd Fabel, jeg troer, enten af det Historiske Speil, eller af de Romeres Bedrifter, og denne forklarer de paa adskillige forblommede Maader. Og saaledes fuldender de da deres Chimæra [48], hvis like Horatius selv kunde ikke finde paa, da hand skrev sin Bog om dend Poetiske Konst. Men de har hørt, jeg veed ikke af hvem, at mand skal begynde en Tale med en maadelig og ingenlunde med en raabende Røst, derfore begynder de saaledes, at de ikke engang selv kand høre deres egen Røst; ret ligesom de vare bange for at nogen skulde forstaae hvad de siger. De har ogsaa hørt, at mand undertiden maa bruge *Exclamationer* til at opvække Affecterne, derfore, da de ellers taler sagte, saa oplofter de undertiden deres

[48] Chimæra bemærker en Blanding eller Sammensættelse af Ting, som ikke rimer sig eller hører tilsammen. Chimæra beskrives ellers af Poeterne, men i sær af Horatius, som et Dyr, der har et Menneske-Hoved, Heste-Hals, Krop som en Fugl, Fødder som en Drage, Rumpe som en Fisk.

deres Røst og skriger ligesom de vare gandske rasende, endog hvor det ikke behoves. Du skulde svære paa, at Karlen havde en Skrue loos i Hovedet; ret ligesom det er lige meget, naar og hvorledes mand raaber. Derforuden da de har hørt, at Talen bør i sin Fortgang blive meere ivrig, saa udfører de vel nogenlunde skikkeligen Begyndelsen i enhver Part, men strax derpaa oplefter de deres Røst med en forunderlig Hæftighed, endskiønt Materien er gandske slet og af ingen Vigtighed; og til sidst ender de saaledes, at du skulde tænke, de havde tabt Været. Endeligen har de ogsaa hørt, at der iblant Veltalenheds Regler meldes om hvorledes mand kand opvække Latter, derfore beflitter de sig og paa at blande nogen Skiæmt i deres Prædikener. O du søde Venus! hvor artige ere de, hvor vel passer de sig; du skulde sige, at et Asen skikker sig bedre til at spille paa Liire. De straffer og undertiden, men saaledes, at det meere kildrer en svier. Og de hykler aldrig stærkere end naar de allermeest vil synes at tage Bladet fra Munden. Endeligen er dend heele Forretning saaledes, at du skulde svære paa, at de havde lært hos Markskrigerne, eller Goglere, som dog langt overgaaer dem. Omendskiønt de ere hinanden saa aldeles liige, at ingen kand tvile om, at enten diße har lært deres Veltalenhed og Geberder hos hine, eller hine hos diße. Og dog alligevel finder ogsaa deslige Prædikantere, nemlig ved min Bistand, saadanne Tilhørere, der bilder sig ind, naar de hører dem, at de hører enten en Demosthenes eller en Cicero. Saadanne ere fornemmeligen

Kiøb-

Kiøbmændene og Fruentimmerne, hvis Øren alleene de beflitter sig paa at behage; thi hine pleyer meddeele dem noget af deres Rov og uretfærdige Riigdom, naar de paa en artig Maade veed at smigre for dem. Diße, nemlig Fruentimmerne, saasom de for mange andre Aarsagers skyld ere denne Orden særdeles bevaagne, saa fornemmeligen derfor, at de pleyer at udøse deres Klagemaal for dem, naar de har noget at klage over deres Mænd. Jeg meener da, at J seer, hvor høyligen dette Slags Folk er mig forpligtet, da de med nogle unyttige Ceremonier, med latterlig Sladder og Skrigen over en Slags Tyrannie iblant Menneskene, og troer dog, at de ere ikke ringere end Paulus, eller nogen af de andre Apostler eller Helgene. Men jeg er alt keed af at opholde mig længer over diße Goglere, der ere ligesaa utaknemmelige imod mig, i det de vil ikke være mine Velgierninger bekiendte, som de ere ugudelige og ublue, i det de vil have Anseelse af en særdeles Gudsfrygt; thi jeg har alt længe haft Lyst til at tale noget om Kongerne og de fornemme Hof-Mænd, som frem for alle andre dyrker mig gandske aabenbare og oprigtigen; og da de ere saa reedelige imod mig, saa er det ikke meere end billigt, at jeg iligemaade lader dem nyde deres tilbørlige Roes og Berømmelse. Dersom nu diße Folk havde et Lod Forstand, hvad kunde da være bedrøveligere end deres Levnet, og hvad Stand maatte mand være saa bange for, som deres? Thi hvem skulde faae Lyst til at bane sig Veyen til Regieringen ved Meen-Eed og græselige Mord, som over-

veyede hos sig selv, hvilken stor Byrde dend bærer paa sine Skuldre, som vil beviise sig at være en retskaffen Regent? At dend som sidder ved Regieringens Roor, har ikke sin egen, men dend almindelige Sag at forvalte; at hand bør ikke tænke paa andet end hvad der tiener til det gemeene Beste; at hand bør ikke vige et Straa-bredt fra Lovene, hvis Giver og Handthæver hand selv er; at hand bør noye have Omsorg for, at hans Betientere og Øvrigheds Personer ere reedelige og retfærdige Mænd; at hand alleene er dend, som alle seer paa, og at hand derfor kand, enten som en lykkelig Sool, tilbringe det menneskelige Kion største Gaun, ved sit ustraffelige Levnet, eller og som en fordærvelig Comet tilføre dem største Fordervelse. At andres Laster merkes ikke saa letteligen, ey heller udbreder sig saa vidt. At en Regent beklæder saadant et Stæd, at dersom hand ikkun skeyer gandske lidet ud fra Erbarhed, saa udbreeder hans Forseelse sig strax som en svar Pest og befænger mange andres Levnet. At efterdi Regenteres Lykke og Stand har mange Ting i følge med sig, som pleyer forleede dem fra dend rette Vey, saasom, Vellyst, Frihed, Hyklerie, Overdaadighed, saa bør hand stræbe des alvorligere, vaage des flittigere, at hand end ikke ved sine Tieneres Bedragerie eller urigtige Beretninger, skal bringes til at forsømme noget af sit høye Embedes Pligter. Endeligen, at jeg ikke skal tale om de Efterstræbelser, Had, og deslige Ting, som hand maa være i Fare eller i Frygt for, at der er dend sande og store Konge over ham, som inden kort

Tiid

Tiid vil fordre Regnskab af ham for det allermindste hand har begaaet, og dette Regnskab vil blive saa meget des strængere, jo ypperligere et Herredom hand har haft at regiere over. Dersom en Regent, siger jeg, overveyede disse og mange fleere deslige Ting (men hand overveyede dem i Fald hand havde Forstand) saa kunde hand, efter mine Tanker, hverken spise eller sove med nogen Fornøyelse. Men nu skeer det, ved min Velgierning, at de kaster alle disse Bekymringer paa vor Herre, pleier sig vel, og lader ingen komme sig i Tale, uden dend, som kand forebringe behagelige Ting, paa det deres Sind skal ikke besværes med nogen Bekymring. De bilder sig ind, at de har gandske vel opfyldt alle en Regenteres Pligter, dersom de ideligen jager, dersom de holder skionne Heste, dersom de til deres egen Fordeel selger Bestillinger og vigtige Embeder, dersom der dagligen optænkes ny Maader, hvorved de kand formindske Undersaatternes Formue og skrabe dend sammen i deres egen Casse. Men dette maa skee under en bequem Forevending, og et anseeligt Skin, saa at dersom det end er det allerubilligste, saa maa det dog have nogen Anseelse af Billighed. De bruger ogsaa med Fliid nogle søde og smigrende Ord, paa det de nogenlunde derved kand vinde Undersaatternes Hierter. Forestiller eder nu saadant et Menneske, som der undertiden findes, der er ukyndig i Lovene, næsten en Fiende af det almindelige Gaun, bekymrer sig alleene om sig selv og sin egen Nytte, er hengiven til Vellyster, en Hadere af Lærdom, en Ha-

dere af Frihed og Sandhed, der tænker ikke paa nogen Ting mindre end Rigets Velfærd, men lader sine Lyster og Begierligheder, og sin egen Nytte være sit fornemste Øyemerke i alle Ting. Hænger nu dernæst en Guldkiæde om hans Hals, som forestiller at alle Dyder bør være samlede og foreenede hos ham; sætter dernæst en Krone besat med Ædelsteene paa hans Hoved, som maa erindre ham om, at hand bør overgaae alle andre i alle Heroiske Dyder. Videre giver ham et Scepter i Haanden, der er en Afbilding paa Retfærdighed og et i alle Maader retsindigt Hierte. Endeligen iforer ham en Purpur-Kappe, der betyder, at hand skal have en særdeles Kierlighed til sit Rige og sine Undersaatter. Dersom hand nu lignede denne Dragt med hans Levnet, saa troer jeg gandske vist, at hand vilde blive skamfuld over sin Prydelse, og frygte, at een eller anden næsviis Udtolkere skulde drive Spot og Abespil med ald denne prægtige Dragt. Nu hvad skal jeg melde om de fornemme Hof-Mænd? Endskiønt intet kand være meere Slaviſk, intet dummere, intet gemeenere end de fleeste af dem, saa vil de dog over alt holdes for de ypperste. Dog alligevel ere de i denne eene Post meget skikkelige, at de lader sig noye med at bære paa deres Legemer Guld, Ædelsteene, Purpur, og andre deslige kostbare Ting, som ere Afbildinger paa Dyd og Viisdom, men overlader andre dend Ære at legge Vind paa Tingene selv. Herudi holder de sig overmaade lykſalige, at de maa kalde Kongen Herre, at de har lært at giøre mange Complimenter, og give

præg-

prægtige og store Titler; at de har fortræfligen overvundet ald Skam og Undseelse, at de artigen kand hykle og flattere. Thi disse ere de Konster, som egner en fornemme Hof- og Adels-Mand. Men dersom I seer noyere ind i deres gandske Levemaade, saa forsikkrer jeg eder, at I finder ikke andet end lutter Phæacer [49], Penelopes Friere [50], det ovrige af Verset veed I selv [51], hvilket Echo bedre kand fortælle eder end jeg. De sover til midt op paa Dagen, der staaer nu en Leye-Præst færdig ved Sengen, som i en Hast kand holde Bon eller Messe for dem, imedens de næsten endnu ligger. Strax derefter til Frokost; denne er neppe fortæret, forend de kaldes til Middags Maaltid; derefter fordriver mand Tiden med Kort, Tærninger, Narre, Goglere, Horer, Spil, Leeg, U-artigheder. Imidlertiid faaer mand et eller andet til Midaftensmad. Derefter Aftensmaaltid, derpaa

[49] De Phæacer og deres Konge Alcinous beskrives som et meget dumt Folk, hvor Ulysses paa hans Reise opholdt sig nogen Tiid, og trykte mangfoldige tykke og store Løgne i dem, hvilke de dog antoge for bare Sandhed.

[50] Penelopes Friere beskrives som Folk der forstode ikke andet end at æde, drikke, pynte sig, siunge, dantse, spille, eller med faa Ord, Petits Maitres.

[51] Dette Vers findes hos Horatius, hvor der efter Penelopes Friere følger Skielmer og Alcinoer eller Dosmere; og efterdi disse Naune ere Enden af Verset, saa siges her, at Echo, som igientager de sidste Ord, kand best fortælle, hvad Slutningen af bemeldte Vers er.

paa drikker mand engang, og det bliver sandeligen ikke ved eengang; Og paa denne Maade gaaer Timer, Dage, Maaneder, Aar, uden nogen Livets Kiedsommelighed. Jeg selv trives undertiden af Fornoyelse over at see og høre deres Stor-pralerier, naar enhver iblant Nympherne bilder sig des meere ind, jo længere en Hale hun slæber efter sig; naar dend eene af Herrerne skyder dend anden tilside med Albuen, paa det hand kand synes at være Kongen des nærmere; naar enhver af dem behager sig selv des bedre, jo større en Kiæde hand bærer om Halsen, paa det hand ikke alleene kand lade see sin Riigdom, men og sin Styrke. De verdslige Regenteres og Herrers Exempel har Paverne, Cardinalerne og Biskoperne allerreede i lang Tiid efterfulgt, ja de næsten overgaaer dem. Dersom nu en Biskop overveyede, hvad dend hvide linnede Kiortel minder ham om, nemlig et i alle Maader ustraffeligt Levnet; Hvad dend tvekloftede Biskopshat vil sige, hvis tvende Spidser ere sammenbundne med een Knude, nemlig en fuldkommen Kyndighed saavel i det ny som det gamle Testamente; Hvad det skal betyde, at hans Hænder ere bevarede med Handsker, nemlig Sacramenternes reene Uddeelelse, fri for alle menneskelige Tings Besmittelse. Hvad Bispe-Staven betyder, nemlig en særdeles aarvaagen Omsorg for dend betroede Hiord; Hvad det Kaars betegner, som bæres for ham, nemlig Seyer over alle menneskelige Affecter. Dersom nogen Biskop, siger jeg, betragtede disse og deslige Ting, mon hand da ikke skulde leve et bedrove-

droveligt og bekymret Levnet? Men nu gior de langt bedre deri, at de foder sig selv. For resten overlader de dend Omsorg, de skulde have for Faarene, enten til Christum selv, eller de kaster dend paa de saa kaldede **Brødre**, eller Fuldmægtiger. Ja de erindrer ikke engang deres Naun, hvad det Ord **Biskop** betyder, nemlig Tilsyn, Omsorg og Arbeide. Men til at fiske Penge, der ere de dygtige Biskoper, og har et Øye paa hver Finger. Dersom Cardinalerne paa samme Maade betænkte, at de ere kommen i Apostlernes Stæd, og at derfor de samme Ting udfordres af dem, som deres Formænd har forrettet. Dernæst dersom de betænkte, at de ere ikke Herrer, men Forvaltere over de aandelige Gaver, for hvilke alle de kort efter skal giore noye Regnskab. Ja dersom de alleneste vilde philosophere lidet over deres Dragt, og tænke saaledes ved sig selv: Hvad vil diße hvide Klæder sige? mon de ikke betyder det uskyldigste og ustraffeligste Levnet? Hvad vil det Purpur inden for sige? Mon det ikke betyder dend inderligste Kierlighed til Gud? Hvad vil dend yderste store og viide Kappe sige, (der er saa stor at dend bedækker hans *Eminences* gandske Muul-Esel, i hvorvel dend var mægtig for at skiule et stort Cameel)? Mon dend ikke betyder en gandske udstrakt Kierlighed til at hielpe alle, det er, til at lære, formane, straffe, paaminde, forekomme eller bilegge Kriige, imodstaae onde Regentere, ja end og gierne sætte Liv og Blod til for Christi Hiord, og ikke alleene deres Midler og Formue. Dog, hvor skulde mand finde Midler og

For-

Formue hos dem, som ere kommen i de fattige Apostlers Stæd? Dersom de overveyede diße Ting, siger jeg, da skulde de ikke tragte efter denne Værdighed, men gierne forlade dend, eller de skulde sandeligen leve et meget arbeidsom og bekymret Levnet, ligesom hine gamle Apostler levede. Nu Paverne, som ere Christi Statholdere, dersom de tragter efter at efterfølge hans Levnet, nemlig Fattigdom, Arbeide, Lærdom, Kaars, Livets Foragt, dersom de betænkte hvad deres Naun Pave, eller Fader, og deres Tilnaun Allerhelligste udfordrer af dem, hvad kunde da være elendigere paa Jorden end de? Hvem vilde kiøbe denne Ære for ald sin Eyendom og Formue? Hvem vilde, naar hand end havde kiøbt dend, forsvare dend med Sværd, Forgift og alle Kræfter? Hvor mange Herligheder og Bequemmeligheder vilde Viisdom betage dem, dersom dend ikkun eengang fik Stæd hos dem? Var det Viisdom jeg sagde? ja om det ikkun var en Smule af det Salt, som Christus taler om. Saa megen Riigdom, saa megen Ære, saa stort et Herredom, saa mange Seyervindinger, saa mange Bestillinger, saa mange Dispensationer, saa megen Told og Skat, saa mange Aflads Breve, saa mange Heste, Muul-Eseler, Drabantere, saa megen Vellyst. I seer selv, hvilket et stort Marked, hvilken en stor Kram, hvilken stor Høst, hvilket et stort Hav af allehande gode Ting jeg har indbefattet i faa Ord. Derimod skulde dend paalegge dem at vaage, at faste, at græde, at bede, at prædike, at studere, at sucke, og tusende deslige elendige Arbeider.

der. Dette maa ey heller forbigaaes, at saa mange Skrivere, saa mange Copiister, saa mange Notarier, saa mange Advocater, saa mange Secretarier, saa mange Eseldrivere, saa mange Staldbetientere, saa mange Hof- og andre Betientere, saa mange Ruffere, jeg havde nær sagt noget skammeligere dertil, men jeg er bange at det skal være alt for haardt at høre: Kort sagt, saadan en stor Mængde Mennesker, som bebyrder, jeg fortaelte mig, jeg meente bepryder dend Romerske Stoel, skulde komme til at sulte. Dette var vel en u-menneskelig og afskyelig Misgierning; men dette var endnu langt forskrækkeligere, at endog Kirkens høyeste Hoveder selv, Verdens store Lyys, skulde som Apostlerne gaae omkring med en Pose paa Ryggen og en Stav i Haanden. Men nu ere de næsten saaledes sindede, at hvad Arbeide som falder ved deres Embede, det overlader de til St. Peder og Povel, som har gode Stunder dertil; men hvad Herlighed, hvad Fornøyelser der falder, det beholder de for sig selv. Og saaledes skeer det da, nemlig ved min Hielp, at næsten ingen Slags Mennesker lever meere vellystigen og uden mindre Bekymring, saasom de meener at have giordt Christo fuldkommen fyldest, og efterkommet alle de Pligter, som hører til deres Statholderskab, naar de med deres Mystiske og næsten Comædiant-Dragt, med Ceremonier, med deres allerhelligste og allerherligste Titler, med Velsigner og Forbandelser beviiser sig at være rette Paver og Biskoper. At giøre Mirakler, er gammeldags og aflagt, og hører ikke

til

til diße Tider; at lære Folket, koster Arbeide, at forklare dend hellige Skrift, hører til Skolerne, at bede er erkesløst, at græde er elendigt og kierlingagtigt, at være fattig er foragteligt, at overvindes er skammeligt, og lidet anstændigt for dend, som neppe lader de største Konger nyde dend Ære at kyße hans hellige Fødder; endeligen at doe er ubehageligt, og at kaarsfæstes er forsmædeligt. Der er nu intet andet tilbage end de Vaaben og søde Velsignelser, som Paulus taler om, og hvorpaa de sandeligen ere meget gavmilde; hertil hører Forbudder, Afsættelser, Paalæg, Bandsættelser, Straffebilleder [52], og dend forskrækkelige Torden-Straale, ved hvilken de, med et blot Vink, sender Menneskenes Siæle paa hin side Helvede. Hvilken forfærdelige Band-Straale de allerhelligste Fædre i Christo og Christi Statholdere aldrig udskyder med større Hæftighed imod nogen, end imod dem, som af Diævelens Tilskyndelse tragter efter at formindske eller tilfoye St. Peders Arvedeel nogen Skade. Thi omendskiønt denne siger i Evangelio: **Vi har forladt alting og efterfulgt dig;** saa kalder de dog hans Arve-

[52] Det er Billeder, som forestiller dem der ere satte i Band, i en meget forskrækkelig Gestalt; de afmales med græselige Ansigter, staaende i Ild og Lue, omgivne med grumme Diævle, som sætter en gloende Krone paa deres Hoveder, og derhos findes deres Forseelser anførte, med mange gruelige Forbandelser, hvorved dend enfoldige Almue sættes i saadan Frygt for at falde i Kirkens Band, det er, i Pavens og Geistlighedens Unaade, at de heller forsynder sig imod Gud selv, og deres verdslige Øvrighed, end imod dend ringeste Præst eller Munk.

Arvedeel Jordegods, Byer, Stæder, Skatter, Havne-Told, Herskaber, Amter. Og naar de nu, antændte af Christi Nidkiærhed, strider for disse Ting med Sværd og Ild, hvorved meget Christen-Blod udøses, saa bilder de sig ind, at de først paa en ret Apostolisk Maade forsvarer Kirken, der er Christi Brud, naar de saa tapperligen fordriver dends Fiender, som de kalder dem. Ret ligesom dend Christen Kirke kunde have nogen forderveligere Fiender, end ugudelige Paver, som lader Christum forglemmes og afskaffes, i det de ikke lærer eller prædiker om ham, som binder ham med deres egennyttige Love og Paabudder, som forfalsker ham med deres vrange Udtolkninger, som dræber ham med deres skammelige og forargelige Levnet. Fremdeles da dend Christen Kirke er anlagt ved Blod, er grundfæstet og bestyrket ved Blod, er formeeret ved Blod, som dends Hoved og Lemmer har villigen og taalmodigen udøst under deres Fienders Forfølgelser; saa griber nu Paverne Sagen an paa en gandske anden Maade, og vil forsvare og udbrede dend Christen Kirke med Sverd og Kriig, ret ligesom Christus var død, som kunde forsvare sine, ligesom hand altid har giordt. Og omendskiønt Krigen er saa grum en Ting, at dend sømmer vilde Beester og ikke Mennesker; saa rasende, at endog Poeterne digter, at Helvedes Plage-Gudinder ophidser Menneskene dertil; saa fordervelig, at dend fører alle de groveste Synder og Laster med sig; saa uretfærdig, at dend pleyer at føres allerbest og lykkeligst af de verste Rovere; saa ugudelig,

at

at dend har ikke mindste Samfund med Christo, saa lader de dog dette være deres eeneste Forretning, og forsømmer alle andre Ting [53]. Her kand du see udlevede Mænd, som viiser endnu Ungdoms Fyrighed, som agter ikke nogen Bekostning, som udmattes ikke ved nogen Moysommelighed, som forskrækkes ikke i ringeste Maader, naar de vender op og ned paa Love, paa Religion, paa Fred, og paa alle menneskelige Sager og Orden. Dem fattes ey heller for lærde Hyklere, som kalder sig aabenbare Raserie Nidkierhed, Gudsfrygt, Mandhaftighed, og optænker en Maade, hvorledes det kand lade sig giore, at en kand drage Sverdet og stode det ind i hans Broders Indvolde, og dog beholde dend store Kierlighed i sit Hierte, som hand, efter Christi Befaling, er sin Næste skyldig. Ja jeg staaer endnu i Tvil om, enten hertil er givet Exempel, eller meget meere heraf taget Exempel af nogle Biskoper i Tyskland, som ere endnu meere lige frem, i det de ikke alleene legger deres Biskopelige Dragt af, og befatter sig hverken med at lyse Velsignelse, eller deslige Ceremonier og Forretninger, men ere og

53 I forrige Tider kunde Paverne bedre holde Krigshærer og føre Krige end nu; fornemmeligen har Pave Julius dend Anden, i hvis Tiid Rasmus Roterdam skrev dette, været et ret uroligt Menneske, som u-agtet hans høye Alderdom ideligen førte Kriig og laae i Feldten; heraf kand mand see, med hvilken retskaffen Frimodighed Rasmus Roterdam har aabenbaret dend Romerske Geistligheds Laster og Forargelser, uden dog at nævne nogen ved Naun; i hvorvel dette var gandske uforsøgt, da der ikke var meere end en Pave i Verden.

og Generaler og Krigs-Øverster, saa at de næsten holder det for en Skam, og agter det lidet anstændigt for en Biskop, at levere Gud sin tappre Siæl andensteds end i et Feldt-Slag. Men nu ere de ringere Præster af dend Meening, at det er uforsvarligt at vanslegte fra deres Prælaters og Biskopers Helligheds; Eya, hvor stridbare ere de til at slaaes for deres Tienders Rettighed med Sværd, med Spyd, med Steene, med alle Slags Vaaben; Hvor grandseende ere de, naar de kand pille noget ud af de Gamles Skrifter, hvormed de kand forskrække den stakkels Almue og overbeviise dem, at de bør yde dem meere end Tienden. Men imidlertiid rinder det dem aldrig i Tanker, hvor meget der allevegne findes anført om dend Tieneste, som de igien bør beviise Meenigheden. Ja de tænker ikke engang paa at deres ragede Jße erindrer dem om, at en Præst bør være fri for alle denne Verdens Begierligheder og ikke ponse paa andet end det Himmelske. Men diße allerkiæreste Folk meener, at de har forrettet deres Embede gandske vel, naar de nogenlunde har giennem-mumlet deres Bønner, som jeg i Sandhed forundrer mig over om nogen Gud kand enten høre eller forstaae, efterdi det er knap, at de selv hører eller forstaaer dem, naar de snaddrer dem ud. Men dette har Præsterne tilfælles med de Verdslige, at de alle paßer noye paa det, som de kand høste nogen Fordeel af, og i slige Tilfælde veed de allesammen hvad Lovene tilholder og befaler. Men forefalder der nogen Byrde, noget Arbeide eller Besværlighed ved deres Embede, saa

slenger de dend gandske klogeligen paa andres Skuldre, og dend eene kaster dend til dend anden, ligesom en Bold. Efterdi ogsaa de verdslige Fyrster, ligesom de overlader Regieringens Forvaltning til deres Fuldmægtiger, og denne Fuldmægtig leverer dend igien til sin Fuldmægtig, saa ere de iligemaade saa heftige og stikkelige, at de overlader ald Gudsfrygt til Almuen. Almuen kaster den paa dem, som de kalder Geistlige og som hører til Kirken, ligesom de selv havde aldeles intet med Kirken og geistlige Ting at bestille, og ligesom det Løfte gieldte aldeles intet, som de har giordt i Daaben. Præsterne, som kalder sig Seculares eller Verdslige (ligesom de tiente Verden og ikke Christo) velter denne Byrde paa dem som kaldes Regulares [54] eller ere af en geistlig Orden; Disse paa Munkene; Munkene af en friere Orden paa dem som ere af en strængere Orden; og alle tillige paa Bettel-Munkene, Bettel-Munkene igien paa Carthuser-Munkene, hos hvilke alleene ald Gudsfrygt ligger begravet og skiult, ja saaledes skiult, at mand neppe nogen Tiid kand faae dend at see. Ligeledes og Paverne, de ere gandske flittige til at skrabe Penge sammen, men det Arbeide, som er alt for Apostolisk, hen-

54 Der ere i Pavedommet Geistlige som kaldes Seculares, og andre som kaldes Regulares; hine hører vel til dend geistlige Stand og nyder geistlige Fordeele og Indkomster, men ere dog saa vidt verdslige, at de ere ikke i nogen Orden, eller forretter geistlige Embeder. Disse derimod, som kaldes Regulares, hører til en vis Orden, og nyder baade geistlige Friheder, saa og betiener geistlige Embeder.

henviiser de til Biskoperne, Biskoperne til Præsterne, Præsterne til Capellanerne, Capellanerne til Bettel-Munkene, og diße igien til dem, som klipper Faarene. Men det er ikke her mit Forsæt at gaae Pavernes og Præsternes Levnet igiennem, paa det jeg skal ikke synes at giøre en Satyre, og ikke at holde en Berømmelses Tale, eller at nogen skal tænke, at jeg laster gode Regentere, fordi jeg roser de onde. Men jeg har derfore korteligen rørt ved diße Ting, paa det mand kunde tydeligen see, at der er intet Menneske, som kand leve fornøyeligen, med mindre hand dyrker mig og har min Naade. Thi hvorledes skulde det vel gaae til, da **Rhamnusia** [55] selv, som giver Lykke og Held til Menneskenes Forretninger, er saa eenig med mig, at hun altid har været en stor Fiende af de Viise? Derimod har hun givet Daarer, end og naar de har sovet, alle Slags gode Ting? I kiender denne **Timotheus**, som deraf fik Tilnaun af dend Lykkelige, hvoraf ogsaa dette Ordsprog har sin Oprindelse: **Dend sovendes Garn fanger** [56]. Der er

[55] Rhamnusia kaldes hos de Hedenske Skribentere en Gudinde, som fornemmeligen straffer dem, der ere hovmodige og stoler paa sig selv og deres egne Gaver. Paa dette Stæd betyder dend det samme, som mand almindeligen kalder Lykke.

[56] Denne Timotheus var Krigs-Øverste hos de Athenienser, og var saa lykkelig i hans Foretagende, at hand ikke alleene blev kaldet med det Tilnaun, dend Lykkelige, men mand afmalede ham ogsaa sovende ved et Fisker-Garn, hvor Lykken jog Fæstninger, Byer og

er og et andet Ordsprog: Nat-Uglen flyver [57]. Paa de Viise derimod paßer sig diße Ordsprog: Hand er fød i sidste Qvarter; Hand har dend Sejanske Hest og det Tolosanske Guld [58]. Men jeg vil holde op med at opregne fleere Ordsprog, paa det jeg skal ikke synes at have udplyndret min Rasmus

Stæder i Garnet for ham; thi hand var bekiendt for at have meere Lykke end Forstand. Dog lod hand sig ikke anfægte af denne Bebreidelse, men svarede: Der seer I, hvad jeg kand giøre sovende, hvad meener I vel, jeg kand udrette, naar jeg vaager; thi hand vilde ikke tilskrive Lykken, men sin Forstand, at alting gik saa lykkeligen for ham. Men omsider vendte Lykken ham Ryggen, og da befandt hand, at, dersom hand end havde haft Forstand, saa er dog et Qvintin Lykke bedre end et Skippund Forstand.

57 Dette Ordsprog har sin Oprindelse af de Athenienser, som dyrkede Pallas eller Minerva, Gudinde for Viisdom, og da denne havde en Nat-Ugle til sit Tegn, saa blev denne Fugl agtet som et lykkeligt Tegn af de Athenienser; Andre derimod bebreidede med dette Ordsprog de Athenienser, at Minerva udrettede det ved hendes Bistand, at deres daarlige Anslag og Foretagende faldt gemeenligen lykkeligen ud. Ligesom mand siger: Vor Herre er alle Daarers Formynder.

58 Diße Ordsprog har deres Oprindelse af de gamle Historier; at være fød i sidste Qvarter har været agtet for et ulykkeligt Tegn, thi Hercules, hvis Levnet var en sammenhængende Kiæde af idel Farligheder og Møysommeligheder, berettes at være fød i sidste Qvarter. Dend Sejanske Hest kaldes saaledes af sin første Eyere Sejanus; Da nu baade denne, og alle de andre, som derefter bleve Eyere af samme Hest, komme ilde af Dage, saa er dend Sejanske Hest bleven til et Ordsprog, hvor-

mus Roterdams Ordsprog [59]. At jeg derfor skal komme til Sagen igien, Lykken elsker dem som har liden Forstand, dend elsker de Forvovne, som finder Behag i det almindelige Ordsprog: Det maa komme derpaa an [60]. Men Viisdom gior Menneskene kleinmodige og bange, derfor seer I ogsaa gemeenligen, at diße Viise maa drages med Fattigdom, med Hunger, med Kummer, at de lever foragtelige, ubekiendte og forhadte. Derimod seer I, at Daarer svømmer i Riigdom, befordres til Rigets og Regieringens fornemste Bestillinger, og kort sagt, florerer i ald Velstand. Thi dersom nogen agter dette for en Lyksalighed, at behage fornemme Folk, og at omgaaes iblant mine med Ædelsteene beprydede Guder, hvad er da unyttigere end Viisdom? ja hvad er fordommeligere hos dette Slags Folk? Vil mand samle Riig-

hvormed mand betegner en, som er ulykkelig; Ligeledes ogsaa, det Tolosanske Guld; thi da de Romere havde indtaget dend Stad Tolose, eller Toulon i Frankerig, og de havde fundet meget Guld i Templet i samme Stad, saa komme alle de jammerligen af Dage, som havde noget af dette Guld.

59 Rasmus Roterdam har, foruden mange andre Bøger, ogsaa samlet i et stort Skrift, af gamle og ny Skribentere, alle de brugelige Ordsprog, med deres Oprindelse og Forklaring, hvilket Skrift hand selv har regnet iblant hans beste og kiæreste Bøger, saasom hand og derved har fortient stor Tak af de Lærde, formedelst dend Moye og dend Lærdom som den er skreven med.

60 Efter vores Talemaade heder det: Det skal enten briste eller bære.

Riigdom, hvad skal da vel en Kiøbmand vinde, dersom hand lader sig veyleede af Viisdom, dersom hand gior sig Samvittighed over at forsvære sig, dersom hand skammer sig, om hand bliver greben i Løgn, dersom hand bekymrer sig saa meget som det allerringeste om disse qvælende Samvittigheds Scrupler, som de Viise giøre sig over Tyverie og Aager? Fremdeeles dersom nogen søger hæderlige og feede Tienester i dend Geistlige Stand, da skal et Asen eller en Stud snarere trænge igiennem end en Viis. Finder du Behag i Vellyst, da ere Pigerne, som Hoved-Personer i denne Leeg, Daarerne af gandske Hierte bevaagne, en Viis derimod har de Afskye og flyer for verre end en Scorpion eller Slange. Endeligen dersom nogen vil giøre en Lystighed og leve fornøyeligen, da udelukker de fornemmeligen dend Viise, og tager heller hvad andet Dyyr det være kand i deres Sælskab. Kort sagt, hvor du vender dig hen, til Paver, Fyrster, Dommere, Øvrighed, Venner, Fiender, Store, Smaa, saa kand du faa alting for reede Penge; og efterdi dend Viise foragter Penge, saa pleyer hine ogsaa at skye ham med største Flid. Men omendskiønt der er hverken Maal eller Ende paa mine Berømmelser, saa skal dog denne Tale engang have Ende; Jeg vil derfore holde op at tale, naar jeg først haver viist med faa Ord, at det fattes mig ikke for store Skribentere, som har ophøyet og giordt mig berømmelig baade med deres Skrifter og Gierninger, eendeel paa det maa skee ikke nogen skal tænke, at jeg daarligen behager mig selv alleene,

een-

eendeel og paa det Procuratorerne ikke skal bagtale mig, som dend der ikke anforer Sprog eller Beviiser; jeg vil derfore anfore efter deres Exempel, det er: **intet som paaser sig.** For det forste veed enhver af det bekiendte Ordsprog, at **hvor mand ikke har Tingen selv, der giør mand allerbest, at mand lader som mand har dend.** Og derfor giør mand meget vel deri, at mand strax lærer Børn dette Vers:

Stultitiam simulare loco sapientia summa
est: det er:

Daarskab i Tide er største Viisdom.

Nu kand I selv slutte, hvor stort et Gode Daarlighed er, efterdi et bedrageligt Skin deraf, og dends blotte Efterligning fortiener saa stor Berømmelse af de Lærde. Men **Horatius** taler endnu meere aabenhiertet, naar hand siger, at **mand skal bruge liden Daarlighed imellem sine alvorlige Forretninger,** omendskiønt hand havde giordt langt bedre, havde hand ladet det Ord **liden** blive borte. Paa et andet Stæd siger hand: **Det er fornøyeligt at giøre sig gal paa sin rette Tiid og Stæd.** Og atter paa et andet Stæd siger hand: **Jeg vil heller synes gal og taabelig, end være viis og avindsyg.** Videre finder jeg, at **Homerus,** som i alle Maader berømmer Telemach, kalder ham undertiden med et Naun, som bemærker baade et Barn og en Uforstandig, hvilket Naun Poeterne ogsaa gierne tillegger Børn og unge Folk som et lykkeligt Tegn.

Men hvad indeholder nu dette høyberømte Vers, som **Homerus** har skrevet om dend Trojanske Beleyring, andet end nogle daarlige Kongers og uforstandige Folks Vrede og Forbittrelse? Fremdeles hvilken fuldkommen Roes giver **Cicero** mig, naar hand siger: **Alle Ting ere fulde af Daarlighed.** Thi hvem veed ikke, at enhver god Ting er saa meget des ypperligere, jo videre dend strækker sig? Men maa skee disse Hedenske Skribenteres Myndighed gielder ikkun lidet hos de Christne; derfore vil vi ogsaa, om eder saa synes, bestyrke vore Berømmelser med dend hellige Skrifts Vidnesbyrd, naar vi først faaer begiert Tilladelse af de Skriftlærde, at vi maa falde ind i deres Embede; dernæst efterdi det er en vanskelig Sag, som vi foretager os, og det vilde maa skee være ubilligt at kalde de ni Gudinder saa lang en Vey tilbage igien fra **Helicon**, allerhelst da denne Sag er dennem uvedkommende, saa skal det uden Tvil ikke sig bedre, at ønske, at **Scotus's** [61] Siæl, der er meere ureede og spitsfindig end noget Pindsvin, maa af sin **Sorbona** [62] vandre ind i mit Bryst, imedens jeg

[61] Denne Scotus var en meget dybsindig lærd Mand i sin Tiid, men da hand alt for nøye vilde forklare og udgrandske de Theologiske Lærdomme, saa giorde hand dem meere uforstaaelige, formedelst de mange Philosophiske Ord og Distinctioner, hvormed hand vilde forklare alting.

[62] Sorbona kaldes det Theologiske Collegium i Paris, hvor alle de Sager, som henhører til Religionen og Theologien, bliver undersøgte og afhandlede. Rasmus

jeg som en Skriftlærd afhandler Theologiske Materier og gaaer igiennem disse Vanskeligheders Torne, derefter maa dend fare tilbage hvor hen dend lyster, end og Pokker i Vold. Jeg vilde og ønske, at jeg kunde antage et andet Ansigt, og at jeg havde en Theologisk Dragt. Men dette er jeg imidlertid bange for, at nogen skal beskylde mig for Tyverie, ligesom jeg hemmeligen havde udplyndret vore Magisteres Leddiker, efterdi jeg veed saa meget af Theologien. Men dette maa ikke komme nogen underligt for, at jeg har rappet noget til mig, ved dend langvarige og meget fortrolige Omgængelse, som jeg holder med de Skriftlærde; efterdi endogsaa dend unyttige Gud **Priapus** har merket og beholdt nogle Grædske Ord, naar hans Herre læste. Og dend Lucianske Hane havde, ved sit lange Levnet iblant Menneskene, færdigen lært Menneskenes Tale. Men nu til Sagen selv, i en god Tiid! **Salomon** har skrevet i Prædikerens Bogs første Capitel: at **Daarligheder i Verden ere utallige.** Naar hand siger, at de ere utallige, synes hand da ikke at indbefatte alle Mennesker derunder, undtagen nogle faa, hvilke jeg ikke veed om nogen har haft dend Lykke at see? Men **Jeremias** bekiender endnu meere aabenbare i det tiende Capitel: **alle Mennesker ere Narre med ald deres Viis-**

mus Roterdam vil give hermed tilkiende, at dend Læremaade, som Scotus brugte, bliver endnu vedligeholdt og brugt af dem, som ere Lemmer i denne Theologiske Forsamling.

Viisdom. Gud alleene tillegger hand Viisdom, og overlader alle Menneſker Daarlighed. I det niende Capitel ſiger hand: **Et Menneſke roſe ſig ikke af ſin Viisdom.** Hvorfor vil du ikke, min gode Jeremias, at et Menneſke ſkal roſe ſig af ſin Viisdom? Jo, vil hand ſige, fordi et Menneſke har ingen Viisdom. Men jeg kommer igien til Prædikeren. Naar hand ſiger: **Forfængelighеds Forfængelighed, og alting er Forfængelighed,** hvad tænker I vel at hand har meent andet, end det, ſom jeg tilforn har ſagt, at Menneſkenes Levnet er intet andet end Gækkerie og Daarlighed? Saa at hand underſkriver dend Berommelſe, ſom **Cicero** har givet mig, hvis Udſigende jeg tilforn anforte, og med ſtørſte Billighed bør priſes: **Alle Ting ere fulde af Daarlighed.** Iligemaade ſiger dend viiſe **Syrach: En Daare omſkiftes ſom Maanen, en Viis bliver beſtandig ſom Solen;** Hvad vil hand give tilkiende dermed, uden alleene dette, at det gandſke menneſkelige Kiøn er daarligt, og at Gud alleene bør kaldes viis? Efterdi Maanen udtolkes ſom en Afbilding paa alle menneſkelige Ting, men Solen betegner Gud, efterdi dend er Kilden til alt Lyys. Dette bekræftes med det ſom **Chriſtus** ſiger i Evangelio, at ingen kand kaldes God uden Gud alleene. Derſom nu enhver, der ikke er viis, er en Daare, og enhver ſom er god, er ogſaa viis, efter de Stoiſke Philoſophers Lærdom, ſaa følger det af Fornødenhed, at Daarlighed indbefatter alle Menneſker. Fremdeles ſiger **Salomon** i Ordſpro-

sprogenes Bogs 15 Cap. **Daarlighed er dend Vanvittige en Glæde,** og bekiender dermed aabenbare, at der intet sødt eller fornøyeligt i Livet uden Daarlighed. Hid henhører og dette Sprog i Prædikerens Bogs 1 Cap. **Hvor megen Viisdom er, der er og megen Græmmelse, og dend som vil forøge Forstand, forøger Sorrig.** Er det ikke det samme, som den ypperlige Prædikere bekiender i det 7 Cap. **De Viises Hierte er i Græde-Huus, men Daarers Hierte er i Glæde-Huus.** Derfor var det ham ikke nok at have lært Viisdom, med mindre hand ogsaa havde lært at kiende mig. Dersom mand vil ikke sætte Troe til mig, saa hører hans egne Ord: **Jeg gav mit Hierte til at forstaae Viisdom og Forstand, Galenskab og Daarlighed.** Hvorved dette ogsaa er at merke, at det hører til Daarligheds Berømmelse, at hand sætter dend sidst. En Prædikere har skrevet det, og I veed at denne Orden holdes iblant Geistligheden, at dend første i Værdighed beklæder det sidste Stæd, hvilket skeer i følge af det Evangeliske Bud, **at de første skal være de sidste.** Men at Daarlighed er bedre og ypperligere end Viisdom, det bevidner Syrach gandske tydeligen i det 41 Cap. Men jeg vil sandeligen ikke anføre hans Ord, førend I har ved et bequemt Svar banet mig Veyen til det som jeg vil beviise, hvilken Maade Plato beretter, at Socrates brugte mod dem, som disputerede med ham. Hvilke Ting skikker det sig best at giemme, enten de som ere rare og kostbare, eller de som ere gemee-

gemeene og ringe? Hvorfore tier I? dersom I vil end ikke lade eder merke, saa skal dog det gamle Ordsprog svare for eder: **Vandtønden uden for Døren** [63]. Og paa det ikke nogen skal være saa ugudelig og forkaste dette Ordsprog, da maa I vide, at Aristoteles, der er vore Magisteres Gud, har anført det. Er nogen iblant eder saa daarlig, at hand lader Ædelsteene og Guld ligge paa Veyen? Jeg meener ney. I legger det hen i eders inderste Lonkamre, og det er endda ikke nok, I forvarer det i de hemmeligste Leddiker i eders Jernbeslagne Skriine og Kiister; men Skarn lader I ligge for alles Øyne. Dersom mand da skiuler det som er kostbart, men lader det som er ringe og gemeent ligge aabenbare, er det da ikke tydeligt, at Viisdom, som hand forbyder at skiules, er ringere end Daarlighed, som hand befaler at giemmes. Hører nu dette Vidnesbyrds egne Ord, Syrachs 41 Cap. **Bedre er et Menneske, som skiuler sin Daarlighed end et Menneske som skiuler sin Viisdom.** Ja dend hellige Skrift tillegger ogsaa Daaren Oprigtighed, da dend Viise imidlertiid agter ingen at være sig Liig. Thi saaledes forstaaer jeg det, som Prædikeren skriver i det 10 Cap. **Naar Daaren vandrer paa Veyen, efterdi hand selv er ikke klog, saa siger hand at alle andre ere og Daarer.** Er det ikke en stor Oprigtighed, at agte alle for sine Liige, og end-

[63] Hos os siger mand: Skarnet ligger paa Veyen, men Guldet i Biergene.

endskiønt der er ingen, som jo har høye Tanker om sig selv, dog at give andre Deel i sin Ære og Berømmelse? For samme Aarsags skyld har saa stor en Konge ikke skammet sig ved dette Tilnavn, naar hand siger i Ordsprog: 30 Cap. **Jeg er dend allerdaarligste iblant alle.** Og **Paulus** dend Hedningenes Lærere kiender sig ey heller ugierne ved dette Tilnavn **daarlig**, naar hand skriver saaledes til de Corinthier: **Jeg taler som en Daare, jeg er meget meere.** Ret ligesom hand agtede det skammeligt, at nogen skulde overgaae ham i Daarlighed. Men imidlertiid skriger nogle stakkels Græker [64] imod mig: (som vil giøre saa mange af diße Tiders Skriftlærde til Dosmere, i det de med deres Anmærkninger, ligesom Røg og Taage forblinder andres Øyne, i hvilken Flok min **Rasmus Roterdam**, som jeg ofte nævner af Ærbødighed, er gandske vist dend anden, om ikke dend første) O hvilken overmaade daarlig Forklaring, siger de; mand kand lætteligen kiende, at det er **Moria** selv som anfører dette Sprog. Apostelens Meening er gandske anderledes, end du drømmer om. Thi det er ikke hans Forsæt at sige med diße

64 Paa de Tider da **Rasmus Roterdam** skrev dette, var det Grædske Sprog lidet bekiendt end og iblant dem, som vare berømmelige Skriftlærde. Det blev derfor meget ilde optaget af en stor Deel Geistlige, at hand udgav det Ny Testamente paa Grædsk med Anmærkninger; derfor taler hand her, i Daarers og under Daarligheds Navn, foragteligen om sig selv, og alle dem, som lagde sig efter det Grædske Sprog, og vilde være klogere end andre lærde Mand.

diße Ord, at hand vil agtes daarligere end de andre; men da hand havde sagt: Ere de Christi Tienere, jeg ogsaa; og hand havde ligesom pralende lignet sig endog i denne Post med de andre, saa retter hand sig selv, og legger dette til: **jeg meget meere**; meenende dermed, at hand var ikke alleene ligesaa god som de andre Apostler i Evangelii Tieneste, men og noget meere; Dette vilde hand at de skulde holde for Sandhed; men paa det ingen skulde stode sig derover at hand var saa storpralende, saa forebygger hand det, og undskylder sig med Daarlighed, sigende: **jeg taler daarligen**; Fordi hand vedste, at Daarer alleene har Frihed til at tale Sandhed, uden at nogen fortornes derover. Men hvad Paulus end har meent, da hand skrev dette, det overlader jeg dem at disputere om; Jeg efterfølger de store, feede, tykke, og hos dend gemeene Mand anseeligste og tilforladeligste Skriftlærde, med hvilke en stor Deel Lærde vil, paa min Ære, heller fare vild, end have dend rette Meening med nogle tree-sprogede Stompere [65]. Der er ey heller nogen af dem, som agter diße stakkels Græker høyere end Giække, allerhelst da en vis berømmelig Skriftlærd, (hvis Naun jeg forsigtigen holder tilbage, paa det vores Grædske Giække skal ikke strax kaste ham dend Grædske Spotteglose i Næsen, og sige,

[65] Der ere fornemmeligen tree Sprog fornødne hos de Skriftlærde, nemlig det Hebræiske, Grædske og Latinske. Men paa de Tider vare der mange Lærde, som vedste intet af de to første, og gandske lidet af det sidste.

sige, at hand er ligesaa skikket til at forklare Skriften, som Asenet til at spille paa Liire [66]) naar hand paa en Magistralsk og Theologalsk Maade forklarer dette Stæd, begynder et nyt Capitel af disse Ord: Jeg taler daarligen, jeg meget meere; ja hand legger en ny Afdeeling dertil, hvilket hand ikke kunde giordt, dersom hand ikke havde været særdeles erfaren i Disputere-Konsten, og udtolker Apostelens Ord paa denne Maade: (thi jeg vil anføre hans Ord ikke alleene i deres Form, men og i deres Materie) Jeg taler daarligen, det er, dersom eder synes at jeg er en Daare, i det jeg agter mig ligesaa god som de falske Apostler, da skal jeg synes endnu daarligere, i det jeg agter mig bedre end dem. Omendskiønt denne samme Udtolkere strax efter ligesom forglemmer sig selv og falder hen til en anden Meening. Men hvi forsvarer jeg mig saa bekymmerligen med een eeneste Mands Exempel? Da de Skriftlærde har offentligen Rettighed til at udstrække Himmelen, det er, dend hellige Skrift, ligesom et Skind; og da dend hellige Paulus selv anfører nogle Ord i en anden Meening, end de har paa deres rette Stæd, som

[66]) Hermed sigtes til en ved Naun Nicolaus de Lyra, en Franciscaner Munk, og en lærd Mand, efter de Tiders Maade. Denne har udgivet dend heele Bibel med sine Anmærkninger og Forklaringer; men har paa mange Stæder meere fordreyet end forklaret Skriftens Meening. I Anledning af hans Naun, som bemærker en Liire, anfører Rasmus Roterdam dette Grædske Ordsprog, hvormed mand bebreider en sin Udygtighed til det som hand foretager sig, og siger, at hand er ligesaa skikket dertil, som Asenet til at spille paa Liire.

som de ere tagne af, om vi ellers skal troe dend femsprogede **Hieronymus** [67]; thi da Paulus saae en Opskrift paa et Alter i Athenen, saa fordreyede hand dend til et Beviis for dend Christelige Troe, i det hand udelukte det, som kunde fordervet hans Sag, og udpillede alleneste de sidste Ord: **For en ubekiendt Gud**; ja hand forandrede endog diße Ord; thi dend heele Opskrift var saaledes: **For de Guder i Asien, Europa og Africa, for de ubekiendte og fremmede Guder.** Efter hans Exempel, meener jeg, at de Skriftlærde allevegne piller her og der fire eller fem Ord ud, ja forfalsker dem end og, i fald det behoves, for at drage dem til deres Fordeel, omendskiønt baade det foregaaende og efterfølgende er enten gandske uvedkommende, eller og stridigt imod det, som de vil bevise dermed. Og dette gior de med saadan en lykkelig Uforskammenhed, at Juristerne ofte bliver misundelige over de Skriftlærde derfor. Thi hvad skulde der ikke nu lade sig giore for dem, efter at hin store (nær havde jeg ubesindigen nævnet ham, men jeg er atter bange for det Grædske Ordsprog [68]) har af nogle Ord, hos Evan-

67 Hieronymus forstod fem Sprog, det Grædske, Latinske, Hebræiske, Chaldæiske og Dalmatiske; hand siger, at Paulus har forfalsket de Hedenske Skribenteres Ord, til sin Fordeel, saa og dend Opskrift paa et Alter i Athenen. Men enhver seer letteligen, at dette kand ikke kaldes at forfalske, allerhelst da Paulus vilde ikke forkynde dem mange, men een eeneste fremmed og ubekiendt Gud.

68 Hermed meenes atter dend ovenmeldte Nicolaus de Lyra, hvis Forklaring over diße Ord hos Evangelisten Lucas er gandske stridig imod Christi Meening.

Evangelisten Lucas, uddraget saadan en Meening, der er saa overeensstemmende med Christi Sind, som Ild og Vand. Thi da dend yderste Fare var for Haanden, da gode Tienere og Tilhængere pleyer allermeest at staae deres Herrer bi, og stride med dem af ald Magt, og Christus paa samme Tiid vilde betage sine Disciples ald Tilliid om deslige Beskyttelse, og advare dem, at de skulde ikke tænke paa at giøre ham nogen saadan Bistand, saa spurte hand dem, om dem havde nogensinde manglet noget, naar hand havde udsendt dem, og det saa gandske uforsynede med de Ting, som hører til Reisen, at hand ikke engang havde forsørget dem med Skoe imod Torne og Steene, eller med Madpose imod Hunger; Da de nu svarede, at dem ikke havde manglet noget, saa siger hand fremdeles: Men nu hvo som haver en Pung, tage dend, ligesaa og en Reise-Taske, og hvo som ikke haver, selge sit Klædebond og kiøbe et Sverd. Da nu Christi heele Lærdom ikke driver paa andet end Sagtmodighed, Taalighed og Livets Foragt, hvem kand da ikke tydeligen see, hvad hand meener paa dette Stæd? nemlig at hand vil giøre sine Sendebud endnu meere værgeløse, at de ikke alleene skal kaste Skoe og Pose, men og derforuden Kiortelen bort, paa det at de nogne og gandske ubehindrede kand forrette Evangelii Tieneste, og at de ikke skal anskaffe sig andet end et Sverd, ikke saadant et, som Rovere og Mordere hußerer med, men Aandens Sverd, som trænger ind i Hiertets inderste Lonkroge, som paa eengang saaledes beskiærer alle Affecterne, at mand nu

ikke bekymrer sig om andet end Gudsfrygt. Men seer nu kun, hvorledes hin berømmelige Skriftlærde fordreyer diße Ord: Sverdet udtolker hand saaledes, at mand skal forsvare sig imod Forfølgelse, ved Posen forstaaer hand et tilstrækkeligt Forraad paa Føde og Levnets Midler, ret ligesom Christus var nu falden paa en gandske anden Meening, at hand syntes at have ikke udsendt og udrustet sine Sendebud kongeligen nok, og derfor vilde nu igienkalde sin forrige Anordning. Eller ligesom hand havde forglemt hvad hand tilforn havde sagt, at de vare Salige, naar de bleve forhaanede, bespottede og forfulgte, at de skulde ikke imodstaae det Onde, at de Sagtmodige ere salige, ikke de Grumme; ligesom hand havde glemt, at hand tilforn havde henviist dem til Spurrernes og Liliernes Exempel; og vilde nu saa lidet at de skulde reise uden Sverd, at hand end og befaler dem at kiøbe det for deres Kiortel, og vilde heller at de skulde gaae uden Klæder end uden Vaaben. Derforuden ligesom denne Udtolkere meener at der ved Sverdet forstaaes alt hvad der hører til at forsvare sig imod Overlast, saa indbefatter hand ogsaa under det Navn Pose, alt hvad der hører til Livets Nødtorft. Saa at denne Guds Sinds Udtolkere[69] fører Christi

[69] Dette siges Spot-viis, ihenseende til den Uliighed, som der er imellem dend Meening, som Christus haver med diße Ord, og dend Meening, som denne Udtolkere tillegger ham. Det var storligen at ønske, at alle som forklarer Skriften, kunde sige med Apostelen Povel: Vi haver Christi Sind. Nemlig, at de baade vare sindede

sti Disciples ud i Marken, udrustede med Sverd, Byssер, Canoner og allehaande Krigs-Vaaben, til at prædike dend kaarsfæste Frelsere. Ligemaade belæßer hand dem med Madposer, Vad-Sække og Randseler, paa det de skulde maa skee ikke gaae fastende bort af noget Verts-Huus. Ja denne høylærde Udtolkere agter ikke derom, at Christus strax efter skielder paa Peder og befaler ham at stikke Sverdet i Skeeden, som hand nyligen havde saa alvorligen befalet ham at kiøbe, og at det aldrig er hørt, at Apostlerne har brugt Sverd og Skiold imod Hedningenes Magt, hvilket de dog gandske vist havde giordt, dersom Christus havde meent det saaledes som denne forklarer det [70]. Der er endnu en anden, som jeg undseer mig for at nævne, og

dede som Christus, saa og forstode dend rette Meening af de herlige Taler, som Christus har holdt, og af alt det, som dend hellige Skrift indeholder.

70 Jeg har ellers paa et andet Stæd fundet en anden Forklaring over dette Sverd, som Christus befaler sine Disciples at kiøbe, saa at derved skal forstaaes vel et Legemlig Sverd, men ikkun til at bruge til Forsvar imod Røvere og Mordere, som Jydeland paa de Tider og derefter vrimlede af, som Josephus beretter. I saa Maade skal da Christus herved have forkyndet sine Disciples dend Fare, med hvilken de maatte reise omkring for at prædike Evangelium; i hvilket Fald det kunde være dem tilladt at forsyne og forsvare sig imod slig Overlast, endskiønt det var dem forbudet at drage Sverdet imod dem, som forfulgte dem alleene for deres Mesteres og Lærdoms skyld. Andre maa dømme om, hvorvidt denne Forklaring bør agtes bedre eller slettere end nogen af de forrige.

og er ingenlunde af de ringeste, som har giordt saadan en Forklaring over de Telter, som Propheten Habakuk melder om i det 3 Cap. at derved skal forstaaes Huden af Bartholomæus, som blev flaaet. Jeg var selv nyeligen tilstæde ved en Theologisk Disputats, thi det pleyer jeg ofte være, da nu een spurte, hvad Bevis mand havde derfor i dend hellige Skrift, at mand skulde overvinde Kættere med Baal og Brand, heller end overbevise dem med Argumenter og Disputats, udbrød en alvorlig gammel Mand, som end og af hans hoffærdige Miner maatte ansees for en stor Skriftlærd, og svarede med stor Hidsighed, at Apostelen Paulus havde givet denne Befaling, naar hand siger: **Flye et kætterske Menneske efter en og anden Paamindelse** [71]. Da hand nu ofte med stor Støyen igientog disse Ord, og de fleeste faldt i Forundring over, hvad der gik af Manden, gav hand omsider sin Meening saaledes tilkiende, **at man skulde tage en Kættere af Dage.** Nogle loe, men der vare dog de, som syntes at dette var et ret Theologisk Indfald; men da der endnu fandtes nogle, som ikke vilde bifalde denne Forklaring, saa blev Sagen

[71] For at forstaae dette des bedre, maa mand vide, at denne her omtaelte Skriftlærde har anført denne Apostelens Befaling i det Latinske Sprog, hvor det Ord Flye udtrykkes med det Latinske Ord: devita. Men da denne Skriftlærde ikke har forstaaet det Latinske Sprog til gauns, saa har hand giordt to Ord af et, og meent at det Ord devita, som bemærker flye, skulde heede de vita, hvilket bemærker: af Dage, eller at aflive.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn816235112/phys_0224
DFG

Sagen endeligen afgiordt af dend store og u-imodsigelige Lærere, ligesom Alexander dend Store løste dend Gordianske Knude. Merker vel, sagde hand, der er skrevet: Du skal ikke lade en Misdæder leve; Nu er enhver Kætter en Misdæder, derfor skal hand ikke leve. Alle, som vare tilstæde, forundrede sig over denne Mands Klogtighed, og antoge hans Meening med begge Hænder. Der var og ikke een iblant dem, som erindrede, at denne Lov angaaer Dagvælere, Besværere og Troldfolk, hvilke de Hebræer i deres Sprog kalder מכשפים, ellers burde mand ogsaa straffe Drukkenskab og Horeri paa Livet. Men jeg gior daarligt, i det at jeg opregner diße Ting, hvorpaa jeg kunde anføre saa utallige Exempler, at de kunde ikke rummes i de vidtløftige Bøger, som Chrysippus eller Didymus [72] har sammenskrevet. Dette vilde jeg alleneste erindre dem om, at da diße store og berømmelige Mestere har Lov til slige Ting, saa er det og billigt at mand tilgiver mig, som er ikkun en slet Skriftlærd, om alt det, jeg anfører og beviiser med, er ikke saa aldeles rigtigt. [73]. Nu kommer jeg omsider til Paulum

[72] Diße tvende har skrevet mangfoldige Bøger, hvis Indhold dog er gandske ringe og lumpen.

[73] Det var at ønske, at dend Christelige Lærdoms herlige Sandheder bleve alleene beviiste med rigtige og tydelige Sprog og Slutninger, hvorpaa der ikke er saadan Mangel, at mand behøver at anføre Sprog og Beviiser, der ikke rimer sig eller tiener til at beviise det, som mand vil beviise dermed; Thi sligt gior Sandhederne enten latterlige eller mistænkelige. Dette er det, som

lum igien: **I fordrager gierne Daarer**, siger hand, da hand taler om sig selv. Og atter: **Annammer mig som en Daare.** Og videre: **Jeg taler ikke efter Herren, men som i Daarlighed.** Og atter paa et andet Stæd: **Vi ere Daarer for Christi skyld.** Der hører I, hvilke store Berømmelser denne saa store Mand legger paa Daarlighed. Ja hand befaler end og aabenbare, at mand skal beflitte sig paa Daarlighed, som en Ting, der er fornemmeligen fornøden og meget gaumlig. **Dersom nogen iblant eder**, siger hand, **lader sig tykke at være viis, hand vorde en Daare, at hand kand vorde viis.** Og hos Evangelisten **Lucas** kalder Christus de tvende Disciples **Daarer**, som hand gav sig i Sælskab med paa Veyen. Jeg veed og ikke om dette maa komme nogen underligt for, da dend Guddommelige Apostel Paulus tillegger end og Gud selv liden Daarlighed, naar hand siger: **Guds Daarlighed er visere end Menneskene.** Hvilket **Origenes** ikke vil have forstaaet paa dend Maade, at denne Daarlighed ansees saaledes i Menneskenes Tanker, som det bør forklares paa et andet Stæd: **Kaarsets Ord er en Daarlighed for dem, som bliver fortabte** [74]. Men hvorfor gior jeg mig

Rasmus Roterdam her vil viise, og til dend Ende anforer undertiden Sprog, som enten ere uvedkommende eller stridige imod dend Sag, som hand af Skiæmt vil beviise, nemlig at Daarlighed er roosværdig og bør agtes høyere end Viisdom.

74 Naar Paulus siger: **Guds Daarlighed er viisere end Men-**

mig saa forgæves Uroe, og umager mig med at beviise dette med saa mange Vidnesbyrd, efterdi Christus selv taler saaledes i Davids Psalmer til sin Fader: **Du veed min Daarlighed.** Men det er ikke uden Aarsag, at Daarer ere Gud saa særdeles tækkelige; jeg meener det er derfor, at ligesom de største Regentere mistænker og kand ikke lide dem, som ere alt for kloge, ligesom **Julius Cæsar** mistænkte **Brutus** ag **Caßius**, da hand var aldeles ikke bange for dend drukne **Antonius**; Ligeledes kunde **Nero** ikke lide **Seneca**, ey heller **Dionysius Plato**; derimod finder de Behag i dumme og enfoldige Hoveder; saa har og Christus altid Afsky for, og fordømmer diße Viise, og som forlader sig paa deres Klogskab. Dette giver Paulus ikke utydeligen tilkiende, naar hand siger: **De Ting som ere daarlige for Verden, dem har Gud**

Menneskene, saa er det vel utvilagtigt, at hand dermed vil ophøye Guds Viisdom, og tillige viise dend Menneskelige Viisdoms Daarlighed; men jeg ter dog ikke, med dend Lærefader **Origenes**, sige, at der er nogen Daarlighed hos Gud, omendskiønt denne saa kaldede Daarlighed siges at overgaae Menneskenes Viisdom; Men jeg holder tryggere for, at Paulus ved det Ord Daarlighed, som hand tillegger Gud, forstaaer saadanne Guds Raad eller Gierninger, i hvilke der, efter menneskelig Tykke, er mindre Viisdom end i andre; ligesom Guds Viisdom synes at have udviist sig herligere i et end i andet Creaturs Skabning, endskiønt en Myg og et Menneskene ere begge skabte med saa stor Viisdom, at ald Menneskelig Viisdom maa derover falde i Forundring, og blive til Daarlighed.

Gud udvalt; og videre: Det behagede Gud, formedelst dend daarlige Prædiken at frelse Verden, efterdi dend kunde ikke bringes til rette igien ved Viisdom. Ja Gud selv giver det nok-som tilkiende, naar hand raaber igiennem Prophetens Mund: Jeg vil ødelegge de Viises Viisdom og forkaste de Forstandiges Forstand. Ligeledes naar Christus takker sin Fader, fordi hand havde skiult Saliggiørelsens Hemmelighed for de Viise, og aabenbaret dend for de Umyndige, det er, Daarlige. Thi i dend Grædske Hoved-Text staaer et Ord, som bemærker begge Deele, og sættes imod det Ord Viise. Hid henhører ogsaa dette, at Christus i Evangelio altid angriber Pharisæerne, de Skriftkloge og Lovens Lærere, men forsvarer troligen dend ulærde Almue; thi naar hand siger: Væ eder, I Skriftkloge og Pharisæer, hvad er det andet end: Væ eder, I Viise? Derimod synes hand at have fundet størst Behag i Børn, Qvindfolk og Fiskere. Ja endog iblant de ufornuftige Dyyr behager diße ham fornemmeligst, som allermindst ligner Ræven i Klogskab og Trædskhed. Derfor vilde hand heller ride paa et Asen, da hand dog kunde uden Fare sat sig paa Ryggen af en Løve. Og dend hellig Aand lod sig see i en Dues Gestalt, ikke i en Ørns eller Glentes. Derforuden tales der ideligen og allevegne i dend hellige Skrift om Kid og Lam; Hertil kommer og dette, at Christus kalder sine, som hand har bestemt til det ævige Liv, med det Naun Faar. Men dette Dyyr er jo det allertaabeligste,

hvil-

hvilket end og det almindelige Ordsprog kand bevidne, da mand af dette Dyrs Dumhed har taget Anleedning til at skiælde de Uforstandige og Eenfoldige for Faar. Men Christus bekiender sig selv at være Hyrde for denne Hiord; ja hand finder selv Behag i at kaldes et Lam. Johannes peeger paa ham og siger: See det Guds Lam! og i Aabenbaringen gives ham ofte samme Naun. Hvad lærer og beviiser nu diße Ting andet end dette, at Menneskene ere daarlige, end og de Gudfrygtige? og at Christus selv, paa det hand kunde komme Menneskenes Daarlighed til Hielp, endskiønt hand var sin Faders Viisdom, er dog nogenlunde bleven daarlig, da hand havde paataget dend Menneskelige Natur og blev funden i Skikkelse som et Menneske. Ligesom hand og er bleven Synd, paa det hand kunde raade Bood paa Synden. Ey heller vilde hand paa anden Maade raade Bood paa dend, end ved Kaarsets Daarlighed, ved nogle ulærde og dumme Apostler, hvilke hand flittigen anbefaler Daarlighed, men afskrækker dem fra Viisdom, i det hand henviiser dem til Borns, Liliernes, Senep-Kornets og Spurrernes Exempel, der ere dumme og sandseløse Ting, og som lever alleene efter Naturens Drift, uden Bekymring. Derforuden forbyder hand dem at sørge for hvad og hvorledes de skulde tale, naar de bleve bragte for Konger og Herrer; iligemaade forbyder hand dem, at randsage Tider og Stunde, nemlig, paa det de skulde ikke stole paa deres egen Klogskab, men af gandske Hierte forlade sig paa

ham. Hid henhører og dette, at Gud, Verdens Skabere, forbyder Menneskene at æde af Kundskabens Træ, ret ligesom hand vilde sige, at Kundskab er en Forgift for Menneskenes Lykkalighed. Ihvorvel Paulus aabenbare laster Kundskab, som dend der opblæser og er fordervelig. Hvis Meening jeg holder for at dend hellige **Bernhardus** har efterfulgt, naar hand udtolker det Bierg, som **Lucifer** havde taget sit Sæde paa, at være **Kundskabs Bierg.** Ja dette Argument er maa skee ey heller at foragte, og bør derfor ey heller forbigaaes, at Daarlighed er i en særdeles Naade hos Gud og de Store, efterdi denne alleene faaer Forladelse for begangne Forseelser, men dend Viise tilgives de ikke, derfore naar de beder om Forladelse, saa undskylder og forsvarer de sig med Daarlighed, endskiønt de har syndet med Villie og Vidende. Thi saaledes afbeder **Aaron** sin Søsters Straf. 4 Mos. Bogs 12 Cap. om jeg erindrer ret: **Ach kiære Herre, leg ikke dend Synd paa os, thi vi have handlet daarligen.** Saaledes afbeder og **Saul** sin Skyld hos **David: Jeg seer, at jeg har giordt daarligen,** siger hand, i 1 Sam. 26 Cap. Paa samme Maade begierer ogsaa **David** Forladelse af Gud, og siger: **Herre, tag bort din Tieneres Misgierning; thi jeg giorde gandske daarligen.** 2 Sam. 24 Cap. Ret ligesom hand skulde ikke faaet Forladelse, med mindre hand undskyldte sig med Daarlighed og Uvidenhed. Men dette er endnu et stærkere Beviis, at da Christus paa Kaarset bad for sine

Fien-

Fiender: **Fader forlad dem,** saa bruger hand ingen anden Undskylding end deres Uforstand, **thi de vide ikke,** siger hand, **hvad de gisre.** Paa samme Maade skriver **Paulus** i hans første Epistel til Timoth. i det 1 Cap. **Mig er Barmhiertighed vederfaren, thi jeg giorde det uvitterligen i Vantroe.** Hvad er det: **Jeg giorde det uvitterligen,** andet end: **jeg giorde det af Daarlighed og ikke af Ondskab?** Hvad er det: **Derfor har jeg faaet Barmhiertighed,** andet end: **jeg havde ikke faaet Barmhiertighed, dersom Daarlighed havde ikke forsvaret og taelt for mig.** Det samme bekræfter iligemaade dend hellige Psalmiste David i dend 25 Psalme, hvilket jeg ikke erindrede paa sit Stæd, **Tænk ikke paa min Ungdoms Synder og Uforstand.** Der horer J, hvad for to Ting hand undskylder sig med, nemlig med hans Ungdom, som jeg altid pleyer at være i Følge med, og med sine Ufornuftigheder og Uforstand, og det end i Mangfoldighed, paa det vi skulde forstaae Daarligheds store Magt. Og paa det jeg skal ikke længer blive ved at anføre det, som er uden Ende, men afgiøre det med faa Ord, saa synes end og dend Christelige Religion at være noget paarørende med nogen Daarlighed, men ingenlunde at have nogen Samfund med Viisdom [75]. Dersom J forlanger Beviis herpaa, da

75 Mand maa ikke forarge sig over dette, men heller beklage, at dend Christelige Religion har nogen Tiid været saa

da mærker først dette, at Børn, gamle Folk, Qvindfolk og Tosser har, frem for alle andre, Behag i hellige og andægtige Forretninger, og at de derfor holder sig altid nærmest til Alteret, nemlig alleneste ved Naturens Drift [76]. Derforuden seer I, at Religionens første Stiftere har lagt særdeles Vind paa Eenfoldighed, og været afsagde Fiender af verdslig Viisdom og Studeringer. Endeligen synes ingen Daarer at være galnere, end de som ere engang bleven gandske indtagne af dend Christelige Gudfrygtigheds Iver [77], de giver bort hvad de eyer, de skiotter ikke om, at mand gior dem Uret, de lader sig bedrage,

saa forfalsket og vanhelliget, at dend kunde bedre behage Børn og ufornuftige Folk, end dem der ere viise og fornuftige.

[76] Dette findes gandske rigtigt, ihenseende til dend Papistiske Religion, som, formedelst sin udvortes Pragt, mange Ceremonier, og andre Ting, der indtager de udvortes Sandser, har en særdeles Kraft til at behage dem, der ikke seer ind i Tingen selv, og det som er Væsenet i Religion og Guds-Tieneste; Og dette udvortes prægtige Væsen er, uden Tvil, ikke en af de mindste Egenskaber, hvorved de Papistiske Geistlige ere bequemmere til at forvende (omvende, vilde jeg sagt,) Hedningene til deres Religion, end andre Religioners Lærere; Vi vilde ønske dem til Lykke, og glæde os over denne deres Dygtighed og lykkelige Fremgang, dersom mand var forsikkret om, at det ikke paßede sig paa dem, som Christus bebreider Pharisæerne Matth. 23. v. 15.

[77] Her taler Daarlighed efter Daarers sædvanlige Maade, og derfor maa mand ikke forarge sig derover.

drage, de gior ingen Forskiæl imellem Venner og Fiender, de har en Afskye for Vellyst, de mædsker sig med Hunger, Vaagen, Graad, Arbeide, Forhaanelser; de foragter Livet, de ønsker intet andet end Døden, kort sagt, de synes at være bleven gandske sandseløse og berøvede ald Menneskelig Fornuft, ligesom Siælen levede paa et andet Stæd, og ikke i sit Legeme. Men hvad er nu dette andet end at være gal? Derfor maa mand saa meget mindre forundre sig over, at Apostlerne syntes at være fulde af Viin, og at Dommeren **Festus** ansaae Paulum for at være rasende. Men siden jeg er nu eengang kommen i Love-Huden [78], saa lader mig ogsaa viise eder dette, at de Christnes Lyksalighed, som de med saa stor Møye og Arbeide tragter efter, er intet andet end en Slags Affindighed og Daarlighed. Gierer ikke nogen vrang Forklaring over denne sælsomme Talemaade, men overveyer heller Sagen i sig selv. Nu ere de Christne næsten eenige med de Platoniske Viise herudi, at Siælen er nedsænkt og bunden med Legemets Baand, og at dend ved Legemets Grovhed forhindres, at dend ikke kand beskue og nyde de Ting, som ere virkeligen til. Derfore beskriver **Plato** Philosophien saaledes, at dend er **Dødens Betragtning**; Fordi dend drager Sindet fra de synlige og legemlige Ting, hvilket Døden

[78] Det er, jeg har paataget mig en Person, som jeg ikke er, eller, jeg Daarlighed har begyndt at tale om høye og hellige Ting, som overgaaer min Forstand.

Døden iligemaade gior. Derfore saa længe Siælen vel bruger Legemets Parter og Lemmer, saa længe kaldes dend fornuftig og sund; men naar nu Baandene, som binder Legeme og Siæl tilsammen, ere sønderbrudte, og Siælen stræber efter at komme i Frihed, og at flye ud af sit Fængsel, saa kalder mand det Raserie. Dersom dette nu skeer ved Sygdom, og at Legemets Parter ere kommen til Skade, saa tilstaaer alle og enhver at det er Raserie. Og vi seer dog at end og dette Slags Mennesker forkynder tilkommende Ting, taler Sprog og Videnskaber, som de aldrig tilforn har lært, og at der yttrer sig ligesom noget Guddommeligt hos dem. Man kand og ikke tvile om, at det jo kommer deraf, at saasom Siælen da bliver lidet befriet fra Legemets Fordervelse og Smitte, saa begynder dend at yttre sin medfødde Kraft. Det samme meener jeg ogsaa at være Aarsagen, hvorfore de, som ere i deres yderste, pleyer at erfare noget deslige, at de ligesom af en Guddommelig Indskydelse taler forunderlige og sælsomme Ting. Men dersom nu det samme tildrager sig ved Gudfrygtigheds Fliid, saa er det maa skee ikke samme Slags Raserie, men dog saa nær beslegtet dermed, at en stor Deel Mennesker holder det for lutter Raserie, allerhelst da der ere ikkun gandske faa stakkels Mennesker, som i deres gandske Levnet ere adskilte fra dend almindelige Menneskelige Hob. Det pleyer derfor gaae med diße, ligesom jeg meener at det maa gaae med dem, som, efter dend Platoniske Digt,

ligger

ligger bundne i en Huule og forundrer sig over Tingenes Skygger, og dend, som undløber af Huulen, men kommer tilbage igien og forkynder dem at hand har seet Tingene selv, og at de storligen bedrager sig i deres Tanker, som meener at der er intet andet til end nogle elendige Skygger. Thi denne Viise ynkes over dem og begræder deres Daarlighed og Galenskab, som ere indtagne af saa stor en Vildfarelse; Hine derimod beleer og jager ham fra sig som en der snakker over sig. Ligeledes dend gemeene Almue agter de Ting høyest, som ere meest legemlige, og meener næsten at der er intet andet til. De Gudfrygtige derimod ere gandske anderledes sindede; thi jo meere legemlig en Ting er, jo meere foragter de den, og rykkes gandske hen til de usynlige Tings Betragtning. Thi hine giver Riigdom det første og fornemste Stæd, dernæst Legemets Gode Ting, og Siælen det sidste; hvilken de fleeste dog ikke troer at være til, efterdi dend kand ikke sees med Øynene. Disse derimod stræber allerførst og med ald Magt efter at foreenes med Gud, som er det eenfoldigste og ypperste Væsen; Dernæst sørger de for Siælen; og det end fornemmeligst i det som allernærmest henhører til Gud; Legemet skiotter de ikke om at have Omsorg for, Penge foragter de og skyer, som Skaller og Skrællinger. Eller dersom de end ere tvungne til at handle noget med slige Ting, saa giøre de det med Fortrydelse og Væmmelse; De haver ligesom de der ikke haver, de eyer ligesom de der ikke eyer. Der ere ogsaa

udi

udi alle og enhver Ting gandske adskillige Grader imellem dem; For det første, omendskiønt alle Sandserne ere paarørende med Legemet, saa ere dog nogle iblant dem grovere, saasom Følelsen, Hørelsen, Syynet, Lugten, Smagen. Nogle ere meere afsondrede fra Legemet, saasom Hukommelsen, Forstanden, Villien. Nu er Siælen meest mægtig i de Ting, som dend meest er henvendt til. Fordi Siælens gandske Kraft hos de Gudfrygtige er henvendt til de Ting, som ere allerlængst adskilte fra de grovere Sandser, saa bliver de i disse ligesom umælende Fæ, og gandske sandselose. Derimod er dend gemeene Mand stærkest i disse, men svagest i hine. Deraf kommer det, som vi hører fortælle om nogle hellige Mænd, at de har drukket Olie i Stæden for Viin [79]. Videre ere der iblant Sindets Affecter nogle som har større Samfund med det dorske og grove Legeme, saasom Løsagtighed, Begierlighed efter Mad og Søvn, Vrede, Hoffærdighed, Misundelse; med disse Ting fører de Gudfrygtige en u-ophørlig Kriig; Derimod meener Pøbelen, at der er intet Liv, naar deslige Ting ere borte. Dernæst ere ogsaa nogle Middel-Affecter, der ere ligesom naturlige, saasom Kierlighed til Forældre, Børn, Paarørende, Venner; Disse Affecter giør dend

[79] Dette er vederfaret dend hellige Bernhardus, som i Tanker, da hand læste Skriften med Andagt, drak Olie i Stæden for Viin, uden at smage eller mærke det, førend det blev ham sagt af andre.

dend gemeene Mand noget lidet af; men de Gudfrygtige beflitter sig ogsaa paa at udrydde dißе af deres Sind, uden for saa vidt, at de samme opstiger til Siælens høyeste Deel, nemlig, Gud; saa at de nu elsker en Fader, ikke som en Fader, (thi hvad har hand aulet uden alleene Legemet? omendskiønt dette bør iligemaade tilskrives Gud som Fader) men som en god Mand, i hvilken der fremskinner et Billede af det høyeste Væsen, hvilket alleene de kalder det høyeste Gode, og uden hvilket de siger at mand hverken skal elske eller begiære noget. Efter denne samme Regel indretter de iligemaade alle andre Forretninger i deres Levnet, saa at det synlige bliver allevegne, om ikke foragtet, dog ringere agtet af dem, end det usynlige. Ja de siger ogsaa, at der i Sacramenterne og i Gudfrygtigheds Øvelser selv findes baade Legem og Aand. Saasom i henseende til Faste, hvilken de ikke agter meget, dersom dend bestaaer alleene i at entholde sig fra Kiød, eller at lade et Maaltid gaae forbi, (hvilket dend gemeene Mand holder for en ret og fuldkommen Faste) med mindre mand og tillige betager sine Affecter nogen Frihed, at mand ikke lader sin Vrede, sin Hovmod faae saa stort Raade-Rum, som de pleyer have; og at Aanden, som ved Fasten bliver ligesom mindre belæßet med Legemets Byrde, skal tragte efter at smage og nyde de Himmelske gode Ting. Ligeledes og i Alterens Sacramente, omendskiønt, siger de, mand bør ikke foragte det, som forrettes med udvortes Ceremonier, saa er

dog dette, i sig selv og for sig selv betragtet, lidet gaunligt, ja end og skadeligt, dersom det, som er aandeligt, ikke kommer dertil, nemlig det som forestilles ved de udvortes Tegn. Men nu forestilles der Christi Død, hvilken Menneskene bør efterfølge, i det de spæger, dræber og ligesom begraver Legemets Affecter, paa det de kand opstaae til et nyt Levnet, og paa det de kand blive et med Christo, og et med hinanden indbyrdes. Saaledes gior, saaledes tænker dend Gudfrygtige. Derimod meener Almuen, at denne hellige Forretning er intet andet end at staae ved Alteret, og det gandske nær, at høre nogle Ords Lyyd, og at see andre deslige Ceremonier. Ja det skeer ikke alleneste i diße Ting, som jeg ikkun for Exempels skyld har anført, men og i det gandske Levnet og alle dets Forretninger, at dend Gudfrygtige flyer fra de Ting, som ere paarørende med Legemet, og rykkes hen til de ævige, usynlige og aandelige. Derfore da der er saa stor en Forskiæl imellem diße og hine i alle Ting, saa holder de hinanden for at være galne; omendskiønt det Naun paßer sig langt rettere paa de Gudfrygtige end paa de andre, nemlig efter mine Tanker [80]. Hvilket endnu skal blive tydeligere, naar jeg med faa Ord faaer beviist,

[80] Læseren vilde ikke glemme, at det er Daarlighed, som taler, og aabenbare bekiender de Tanker, som Daarer haver om de verdslig- og gudelig-sindede Mennesker i Verden. Exempler herpaa forefalder ofte i det menneskelige Levnet; alleneste med denne Forskiæl, at Daarer ikke alleene selv har slige Tanker, men vil og tvinge

beviist, som jeg har lovet, at dend allersterste Belonning, eller det ævige Liv, er intet andet end et Raserie [81]. I maa derfore først vide, at Plato har allerreede dromt om noget saadant, da hand skrev, at de Forliebtes Raserie er det lyksaligste iblant alle. Thi dend, som elsker hæftigen, hand lever nu ikke meere i sig selv, men i det, som hand elsker; og jo længer hand gaaer ud fra sig selv, og jo nærmere hand kommer til det som hand elsker, jo meere og meere glæder hand sig. Naar nu Siælen arbeider paa at vandre ud af Legemet, og bruger ikke vel sit Legems Parter, saa bliver dette uden Tvil retteligen kaldet Raserie. Hvad vil ellers det betyde, som mand ogsaa i Almindelighed siger: Hand er fra sig selv; eller, hand er kommen til sig selv igien? Fremdeles, jo fuldkomnere Kierligheden er, jo større og lyksaligere er dette Raserie. Jeg sporger derfor, hvor i skal de Saliges

tvinge alle andre til at have samme Meening, og enten beleer eller beklager dem, som tænker anderledes.

81 Raserie bemærker her intet andet end Sindets og Siælens Henrykkelse, da de udvortes Sandser imidlertiid ligesom hviiler, eller og ere forvildede, formedelst at Siælen ikke paa dend Tiid bruger eller behøver deres Tieneste; hvorover et Menneske ofte i saadan Tilstand siger og giør noget, som hand ikke selv veed af, eller skulde giøre paa en anden Tiid, naar Siælen var i sin ordentlige Stand. Overmaade Glæde, Sorg, Kierlighed, Frygt og deslige Sindets Bevægelser kand letteligen foraarsage sligt hos et Menneske.

ges tilkommende Liv bestaae, som de Gudfrygtige Siæle saa inderligen sukker og tragter efter? Det skal bestaae deri, at Aanden, som Seyervindere og dend Stærkere, skal opsluge Legemet. Og dette skal dend saa meget lættere giøre, eendeel fordi dend er da ligesom i sit eget Rige, eendeel fordi dend tilforn her i Verden har reenset og luttret Legemet til saadan en Forvandling. Dernæst skal Aanden paa en forunderlig Maade opsluges af det høyeste Væsen, saasom dette er u=endeligen mægtigere. Saa at det gandske Menneske skal nu være uden for sig selv, og skal ikke blive lyksalig paa anden Maade, end fordi det skal være uden for sig selv, og lide noget u=udsigeligt af det høyeste Gode, som drager alting ind i sig selv. Omendskiønt nu denne Lyksalighed skal da først blive ret fuldkommen, naar Siælene faaer deres forrige Legemer igien og bliver udødelige, saa dog, efterdi de Gudfrygtiges Liv er intet andet end det ævige Livs Betragtning, og som en Skygge deraf, saa skeer det og, at de undertiden finder en Smag eller en Lugt af denne Belønning. Og omendskiønt dette er ikkun som dend allermindste Draabe imod dend ævige Lyksaligheds Kilde, saa overgaaer det dog alle Legemets Vellyster, omendskiønt alle Menneskelige Forlystelser bleve samlede i en Hob. Saa aldeles ere de aandelige Ting bedre end de legemlige, og de usynlige end de synlige. Dette er nemlig det, som Propheten forjætter, intet Øye har seet, og intet Øre har hørt, og det er ikke kommen i noget Menne-

skes

ſkes Hierte, hvad Gud har bereedt til dem, ſom elſke ham. Og dette er dend Deel, ſom Maria har udvalt, der ikke tages fra hende, naar hun omverler dette Liv med det ævige, men bliver da forſt ret fuldkommen. De derfore, ſom har dend Lykke at finde ſaadan en Forſmag heraf, (i hvor vel de ere ikkun gandſke faa) de lider noget, ſom overmaade ligner Affindighed; De taler noget ſom henger ikke ret ſammen, og ikke ſom andre Menneſker, men de giver en Lyyd fra ſig uden Forſtand, dernæſt forandrer de mellemſtunde deres Anſigters gandſke Skikkelſe; Nu ere de lyſtige, nu needſlagne, nu græder de, nu leer de, nu ſukker de, kort ſagt, de ere i Sandhed gandſke fra og uden for ſig ſelv. Strax efter naar de kommer til ſig ſelv igien, ſaa ſiger de, at de veed ikke hvor de har været, enten i Legemet eller uden Legemet, enten de har vaaget eller ſovet, ey heller erindrer de hvad de har hort eller ſeet, hvad de har ſagt eller giordt, undtagen ſom i en Taage, eller en Drom. Dette alleene veed de, at de har været hoyſtlykſalige, imedens de ſaaledes raſede; Derfore begræder de at de ere kommen til ſig ſelv igien, og de onſker intet inderligere, end at de maa ideligen raſe i ſaadant et Slags Raſerie. Og dette er en gandſke liden Smag af dend tilkommende Lykſalighed. Men jeg har allerreede for lang Tiid ſiden forglemt mig ſelv, og gaaet uden for mine Grændſer. Omendſkiont, derſom eder ſynes, at jeg har været alt for kaadmundet og ſnakſom, ſaa betænker, at det baade er Daar-

ligheds, og et Fruentimmer, som har holdt denne Tale. Men imidlertiid maa J dog komme det gamle Ordsprog ihu, at en daarlig Mand taler ogsaa undertiden noget, som skikker sig. Med mindre J holder for, at dette Ordsprog angaaer ikke Fruentimmer. Jeg seer at J venter, at jeg til Beslutning skal korteligen igientage Indholdet af min Tale, men J ere alt for galne, dersom J meener, at jeg endnu erindrer hvad jeg har sagt, efterdi jeg har udsat saadan en Mængde Ord [82]. Dette er et gammelt Ordsprog: Jeg kand ikke lide en hukommende Drikkebroder [83]. Dette er et nyt: Jeg kand ikke lide en hukommende Tilhørere

[82] Veltalenheds Regler udfordrer, at mand saavel i en Geistlig som Verdslig Tale skal til Slutning igientage et kort Indhold af det som er fremført, hvilket tiener til at indprente i Tilhørernes Hukommelse de Ting som ere forhandlede; Men da der til at igientage saadan en Tales fornemste Indhold udfordres baade en god Orden i Talen selv, saa og en god Hukommelse hos dend som holder Talen, saa undskylder Moria sig her, at hun ikke kand efterkomme dette, saasom det rimer sig ikke med Daarlighed, at holde Orden i sin Tale, eller at ihukomme hvad man har sagt. Uden Tvil har Rasmus Roterdam hermed vildet straffe de Prædikanteres Daarlighed og uforsvarlige Skiødesløshed, som opholder Tilhørerne med en u-ordentlig Tale, hvor af de selv har ikke vedst, hvad de vilde sige, naar de stigede op, eller hvad de har sagt, naar de gik need. Exempler herpaa ere nu omstunder meget rare.

[83] Thi hvad som tales og giøres i Drikke-Laug, bør glemmes og ikke videre erindres eller opprippes.

hørere [84]. Derfor Farer vel, klapper med Hænderne [85], Lever got, og drikker brav, I som ere Daarligheds høypriseligste Tilhængere.

84 Saadanne Tilhørere findes der mange af, der roser en Prædiken, naar de kommer af Kirken, men spørger mand, hvad der blev prædiket, saa undskylder de sig med deres Glemsomhed. Saadanne Tilhørere er det, som Moria gierne vil have.

85 At klappe med Hænderne bruges fornemmeligst ved Skue-Spil, og andre deslige Øvelser, naar mand vil tilkiendegive sit Bifald, og rose det som er afhandlet eller forestillet.

Gud har bereedt til dem, som
ette er dend Deel, som Maria
ke tages fra hende, naar hun
med det ævige, men bliver da
en. De derfore, som har dend
an en Forsmag heraf, (i hvor
ndske faa) de lider noget, som
Affindighed; De taler noget
t sammen, og ikke som andre
e giver en Lyyd fra sig uden
forandrer de mellemstunde de-
ndske Skikkelse; Nu ere de ly-
ne, nu græder de, nu leer de,
sagt, de ere i Sandhed gandske
g selv. Strax efter naar de
igien, saa siger de, at de veed
ret, enten i Legemet eller uden
har vaaget eller sovet, ey heller
har hort eller seet, hvad de har
ndtagen som i en Taage, eller
alleene veed de, at de har væ-
imedens de saaledes rasede;
de at de ere kommen til sig selv
er intet inderligere, end at de
i saadant et Slags Raserie.
ndske liden Smag af dend til-
hed. Men jeg har allerreede
forglemt mig selv, og gaaet
endser. Omendskiont, dersom
har været alt for kaadmundet
tænker, at det baade er Daar-